

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
ONLINE CONFERENCE**

**IN VOLUME #2
ISSUE#10
NOVEMBER#2023**

STUDIES IN ECONOMICS AND METHODS OF INNOVATION IN THE MODERN WORLD

www.woconferences.com

EDITORIAL

Editor: [Ralf Schlauderer](#)

***Professor, Weihenstephan-Triesdorf University of Applied Sciences,
Germany***

admin@geniusjournals.org

Editor: [Henry Matthews](#)

Professor, Writtle University College, UK

admin@geniusjournals.org

Editor: [Jacques Bulchand-Gidumal](#)

***Associate Professor of Digital World. TIDES. University of Las
Palmas***

admin@geniusjournals.org

Editor: [Milen Filipov](#)

***Assistant Professor of Public Relations, KIMEP University, Republic
of Kazakhstan***

admin@geniusjournals.org

Editor: Rosa M. Batista Canino

Vice rectorado de Empresa, Emprendimiento y Empleo, ULPGC

rbatista@dede.ulpgc.es

Editor: [Farhod Ahrorov](#)

Professor, Samarkand Veterinary Medicine Institute, Uzbekistan

admin@geniusjournals.org

Editor: [Nooraini Youp](#)

**Open University Malaysia, Director Taiping Learning Center,
Doctor of Philosophy in Management**

nooraini_youp@oum.edu.my

Editor: [Hadion Wijoyo](#)

**Associate Professor, High School Informatics, and Computer
Management Dharmapala Riau, Indonesia**

hadion.wijoyo@lecturer.stmikdharmapalariau.ac.id

Associate Professor, University of Molise

fradivi@unimol.it

Editor: [Makhabbat Ramazanova](#)

**[Assistant Professor at Universidade Portucalense \(UPT\), PhD in
Tourism](#)**

admin@geniusjournals.org

Editor: [Dr.M. Ihsan Dacholfany, M.Ed](#)

**[Asist.Prof, Managemen Education and Islamic Education, Ahmad
Yani Street, No.162, Rt: 34.Rw: 16. Iring Mulyo Metro City, Lampung
Indonesia](#)**

[Email: mihsandc@ummetro.ac.id](mailto:mihsandc@ummetro.ac.id)

Editor: Prof. [Dr. VASA, László](#)

[Széchenyi István University, Hungary](#)

admin@geniusjournals.org

TABLE OF CONTENTS

	TABLE OF CONTENTS	
1	CONDITIONS AND FACTORS OF LOGISTICS INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN <i>Aminova N.B.</i>	6
2	THE ROLE OF CLUSTERS IN THE EFFECTIVE ORGANIZATION OF PILGRIMAGE TOURISM SERVICE IN UZBEKISTAN Rakhimov Olim Khamidovich Yusupova Nigina Dzhurayevna	13
3	TRENDS AND PROSPECTIVE DIRECTIONS OF GLOBAL ECONOMIC DEVELOPMENT <i>Bakayeva Mohira Axrorovna</i> <i>Narzullayeva Gulchehra Salimovna</i> <i>Axmedova Farangiz Raxmatillo qizi</i>	18
4	AREA MARKETING IS A TOOL TO MOVE LOCATIONS TO CUSTOMERS <i>Navruzzoda Z.B.</i>	26
5	IMPORTANCE AND DEVELOPMENT OF INTERNET MARKETING FOR ENTERPRISES IN THE B2B MARKET <i>Kayimova Z.A</i> <i>Umarova Kh.,</i> <i>Zhuraeva R</i>	34
6	AKADEMIK LITSEYLARDA FIZIKA FANINI O'QITISHDA INTERFAOL METODLARNI QO'LLASH AHAMIYATI <i>Ergasheva Maxfuza Saliyevna</i>	41
7	BOLALARGA TIL O'RGATISH JARAYONI UCHUN KERAKLI METOD <i>Shuxratova Parvinabonu Shuxrat qizi</i> <i>Sh.O.Mamayoqubova</i>	46
8	TELEVIDENIYEDA MILLIY QADRIYATLARNING YORITILISHI <i>Kamola Sobitjonova</i>	50
9	TELEVIDENIYEDA MILLIY QADRIYATLAR MAVZUSIDAGI KO'RSATUVLARNI TAYYORLASHDA JURNALIST MAHORATI <i>Kamola Sobitjonova</i>	55
10	ЭКОЛОГО-МЕЛИОРАТИВНОЕ СОСТОЯНИЕ ОСУШЕННОГО ДНА АРАЛЬСКОГО МОРЯ. <i>Идирисов К.А.,</i> <i>Бобомуродов Ш.М.,</i> <i>Мирзамбетов А.Б.</i>	58
11	BOLALARGA TIL O'RGATISH JARAYONI UCHUN KERAKLI METOD <i>Shuxratova Parvinabonu Shuxrat qizi</i> <i>Sh.O.Mamayoqubova</i>	64
12	SPECIFIC ASPECTS OF IMPLEMENTING THE ACHIEVEMENTS OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE TEACHING OF PHYSICS <i>Farmonov Utkir Mirzakobilovich</i>	68

13	MADANIYATLARARO MULOQOT VA O'ZBEK TILI TARAQQIYOTI <i>Yusupova Mubina O'tkirbek qizi</i>	75
14	SUG'URTA INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI <i>Olmosova Munisa Sherxon qizi</i>	79
15	KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING RO'LI <i>Juliboy o'g'li Oybek, Abdshukurov Bekzod Baxrom o'g'li Botirova Zarina Yunus qizi</i>	83
16	ADVOKATLARNI TAYYORLASHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI <i>Normo'minov Dilshod Erali o'g'li</i>	92
17	INVESTIGATING THE INTEGRATION OF TRADITIONAL FACE-TO-FACE INSTRUCTION WITH ONLINE LEARNING ENVIRONMENTS <i>Tursunova Munisa Muhammadsharif qizi</i>	100
18	VOLEYBOLCHILAR HUJUM ZARBASINI AMALGA OSHIRISH SAMARADORLIGIGA JISMONIY SIFATLARINING TA'SIRI <i>Odilova Feruza</i>	105
19	ISLOMIY G'OYALARNING POETIK TALQIN <i>Norov Otajon</i>	109
20	KEYINKI DAVR SHE'RIYATIDA TASAVVUFYI IFODALAR <i>Otajon Norov</i>	115
21	BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIGA SO'ZLARNI TO'G'RI TALAFFUZ ETISH JARAYONLARINI O'RGATISHDA O'QISH TURLARINING AHAMIYATI <i>Sarvinozxon Karimova</i>	121
22	КОЛОДЦЕВАЯ КЛАДКА. <i>АБДУЛЛАЕВ Икромжон Аминжанович</i>	127
23	MAQSUD SHAYXZODA- IKKI XALQNING SO'NMAS YULDUZI <i>Yo'ldosheva Farangiz Sayfiddin qizi</i>	135
24	O'SMIRLIK DAVRIDA O'QUV MOTIVLARINI SHAKLLANTIRISHDA OILANING O'RNI <i>N.I.Toshtemirova M. Dexkonova</i>	140
25	TELEVIDENIYEDA KASB ETIKASINING MAQSADI VA VAZIFALARI <i>Luiza Toshpo'latova</i>	146
26	TELEKO'RSATUVLARDA KASB ETIKASINING O'RNI VA AHAMIYATI <i>Luiza Toshpo'latova</i>	151

CONDITIONS AND FACTORS OF LOGISTICS INFRASTRUCTURE
DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN

Aminova N.B.¹

¹*Aminova Niginabonu Bakhridinovna – teacher of
Department of Economics,
Bukhara State University, Bukhara, Republic of Uzbekistan.*

Abstract. *this article talks about the development of logistics infrastructure in the country, its current state, conditions and factors affecting it. The transport strategy should be an integral part of the country's industrial development strategy. However, despite the task of forming and maintaining the transport and economic balance of the country and planning the development of transport infrastructure based on it, such clear relations are not observed.*

Keywords. *Logistics, infrastructure, transport, factors, industry, economic balance, infrastructure.*

Comprehensive development of the country's transport system and production capacity requires the creation of a national industrial and logistics infrastructure. Based on practical experience, a systematic approach to solving this problem is proposed, taking into account the special role of railways.

The country's transport system is, by definition, the most important component of the industrial infrastructure. The transport strategy should be an integral part of the country's industrial development strategy. However, despite the task of forming and maintaining the transport and economic balance of the country and planning the development of transport infrastructure based on it, such clear relations are not observed.

Today, the share of industry in the gross domestic product of our country has

increased by 1.5 times compared to the last decade, and the share of trade turnover has increased by more than 3 times. The decrease in the volume of production was accompanied by structural changes in the economy: from a planned economy focused on domestic consumption to a market economy integrated into the world economic system. Local products were replaced by imported products, which in some cases threatened national security.

Uzbekistan is one of the countries with high logistics costs, which negatively affects the competitiveness of our country. The average value of the indicator of logistics costs is estimated as 11.5% of GDP in the world, and 19% in our Republic. It should be noted that the value of this indicator is often determined by objective factors: geographical location, climatic conditions, etc.

In such conditions, it is considered necessary to implement the priority directions of economic development, primarily to develop the transport system, and the state infrastructure. A clear definition of strategic directions requires an objective assessment of the current situation. The most complete assessment of the logistics industry in different countries of the world is reflected in the research of the World Bank.

The concept of creating terminal logistics centers, the need to modernize the terminal and warehouse complex of state railways is associated with a number of reasons, the main of which are the decrease in cargo turnover, non-compliance with market requirements for the range and quality of services provided.

The dynamics of the structure of railway transport during the 30-year period of independence is characterized by a doubling of the share of raw materials, their dependence on the conditions of foreign markets and the lack of transport alternatives. Cargo owners are mainly large companies that are able to independently create infrastructure, purchase rolling stock and build logistics. The consumer of non-goods transportation services is medium and small business, whose competitiveness depends to a large extent on the efficiency of logistics

solutions.

The railway monopoly could not quickly respond to changes in the market conditions and caused a significant part of non-primary goods to "get stuck" in vehicles, therefore, the urgent task before the railways of Uzbekistan is, first of all, to the container. It is worth noting that the containerization rate in Asia and Europe, which is distributed in container transport, is about 140 TEU containers per 1000 people.

In Uzbekistan, the value of this indicator is approximately 20 TEU / 1000 people. In our reality, the container often serves as a factor that ensures cargo security and acts as a "warehouse", so the potential of containerization is higher. These conditions, as well as the development trends of the global and national markets of logistics services formed the basis of the concept of creating terminal and logistics centers (TLM) in the territory of our country (hereinafter the Concept). In 2019, the Ministry of Transport of Uzbekistan adopted a decision on the establishment of terminal and logistic centers.

The concept of creating a terminal logistics center was sent to the Ministry of Transport, the Ministry of Regional Development, the State Customs Service, the SCO with a proposal to create an interdepartmental working group for its implementation. However, the idea of such an interaction was not supported. Industrial and logistics infrastructure. It was considered that a new approach to the development of the national transport system should be based, first of all, on the planned parameters of the strategy for the comprehensive development of industrial and logistics capacities.

Let's define the concept of industrial and logistics infrastructure (SL), in particular, it is formed to provide benefits to local producers due to the reduction of logistics costs. It is a system created according to the topology, technical requirements, technological standards, etc. defined by the relevant regulatory authorities.

In addition, it is expected to achieve multiplicative, synergistic and other systemic effects. The creation of industrial capacities together with high-quality logistics services ensures the competitiveness of the manufacturer. As a result, production volumes are increasing, high financial results and necessary social effects are being achieved. OR is formed in advance, which allows to optimize capital and operating costs for resource provision, transportation services, and avoid latifundistic manifestations.

Taking into account the specificity of general transport tasks and the practice of investment activities in the Republic, it is appropriate to talk about the superiority of the state in the management of the Project in the initial stages in order to coordinate the actions of the project participants. It is preferable that issues such as land relations, connection to transport infrastructure, connection to engineering networks, implementation of a uniform technical policy in design work and organization of operator activities, licensing procedures, and implementation of state support measures are implemented by the state. .

Implementation of these approaches should be provided with systematic solutions. One of the most important decisions is to give the status of strategic importance for the state (such as walls of walls, airport runways, military platforms, etc.) to individual elements of the OR (in particular, the status of a piggyback terminal). object of mobilization, which includes adaptation of the normative and legal framework.

The overall plan for the development of the national OR (including public transport infrastructure, network profile, deployment topology in relation to resources, etc.) should also become a systemic solution approved by the regulator. The topology of industrial logistics parks is based on TLM concept solutions.

References

1. Agzamov, A. T., & Rakhmatullaeva, F. M., Giyazova N. B. (2021). REGIONAL ASPECTS OF TOURISM DEVELOPMENT. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 2(6), 153-156.
2. Mubinovna, Rakhmatullaeva Firuza. "Investment as a factor of regional tourism development." *South Asian Journal of Marketing & Management Research* 10.10 (2020): 71-76.
3. Rakhmatullaeva, F. M., & Nishonova, Z. A. (2017). Agrotourism and its influence on the economy of agro-industrial complex. in современное экологическое состояние природной среды и научно-практические аспекты рационального природопользования (pp. 1918-1919).
4. Rakhmatullaeva, F. M. (2018). Factors contributing to successful tourism development in regions. *Advances in Science and Technology*, 237-238.
5. Mubinovna, Rakhmatullaeva Firuza. "Fostering regional tourism: exploring the potential of agritourism." *GWALIOR MANAGEMENT ACADEMY*: 119.
6. Agzamov, A. T., Rakhmatullaeva, F. M., & Giyazova, N. B. (2021, June). MARKETING STRATEGY FOR THE COMPETITIVENESS OF MODERN ENTERPRISES. In *E-Conference Globe* (pp. 1-3).
7. Muhammedrisaevna, Tairova Mavluda, Rakhmatullaeva Firuza Mubinovna, and Murotova Nigina Utkir Kizi. "The role of information technology in organization and management in tourism." *Academy* 4 (55) (2020).
- 8.
9. Mubinovna, Rakhmatullaeva Firuza, and Nurova Gulnora Nutfulloevna. "The importance of trade policy in the economic development of the country." *Economics* 1 (44) (2020).
10. Muhammedrisaevna, T. M., Shukrullaevich, A. F., & Bakhridinovna, A. N. (2021). The logistics approach in managing a tourism company. *ResearchJet Journal of Analysis and Inventions*, 2(04), 231-236.

11. Tairova, M., Asadov, F., & Aminova, N. (2019). Logistics system in tourism: features, functions and opportunities. *International Finance and Accounting*, 2019(5), 16.
12. Асадов, Ф. Ш., & Аминова, Н. Б. (2020). TRANSPORTATION SYSTEM IN TOURISM LOGISTICS. *Наука, техника и образование*, (6), 68-70.
13. Shukrullaevich, A. F., & Bakhridinovna, A. N. (2020). Transportation system in tourism logistics. *Наука, техника и образование*, (6 (70)), 68-70.
14. Таирова, М. М., Асадов, Ф. Ш., & Аминова, Н. Б. (2020). Особенности развития устойчивого сельского туризма. *Вопросы науки и образования*, (11 (95)).
15. Tairova, M. M., Sh, A. F., & Aminova, N. B. (2020). Discussion Of Tourism Logistics Based On The Theory Of Separation And Association Of Tourists And Objects. In *European Research: Innovation In Science, Education And Technology* (pp. 17-19).
16. Таирова, М. М., Асадов, Ф. Ш., & Аминова, Н. Б. (2020). Влияние covid-19 на агропродовольственные цепочки поставок. *Вестник науки и образования*, (12-2 (90)).
17. Таирова, М. М., Асадов, Ф. Ш., & Аминова, Н. Б. (2020). Influence Of Covid-19 On Agricultural Food Supply Chains. *Вестник науки и образования*, (12-2), 34-36.
18. Bakhridinovna, A. N., & Qizi, K. D. R. (2020). Tourism logistics: relationship between tourism and logistics. *Academy*, (7 (58)).
19. Muhammedrisaevna, T. M., Shukrullaevich, A. F., & Bakhridinovna, A. N. (2021). The importance of logistics in the sphere of transportation and tourist services. *Наука и образование сегодня*, (5 (64)), 16-18.
20. Junaydulloevich, A. A., Bakhridinovna, A. N., & Olimovna, R. N. Business and product delivery in the context of covid-19.

21. Rasul kizi-student, K. D. (2021). Tourism clusters institutional environment Kadirova Nozima Rasulovna-student Aminova Niginabonu Bakhriddinovna-student. *EUROPE, SCIENCE AND WE EVROPA, VĚDA A MY EBPOIIA, HAYKA И МЫ*, 11.

22. Mukhamedova, D. G., & Abdullajanova, D. S. (2020). The actuality of the gender aspect of the manager's constructive interaction in the conflicting situation. *Journal of Critical Reviews*, 7(12), 228-231.

23. Mukhamedova, D., Abdullajanova, D., Tukhtabekov, K., Fuzailova, G., Babadjanova, S., & Rahmonova, Z. (2019). The main directions of accounting socio-psychological characteristics of the manager of education in the process of optimizing management activities in Uzbekistan. *Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems*, 11(10 Special Issue), 1035-1038.

24. Khalimova, N. J., Murotova, N. U., & Aminova, N. B. Cluster Approach In The Tourism Business.

THE ROLE OF CLUSTERS IN THE EFFECTIVE ORGANIZATION OF PILGRIMAGE TOURISM SERVICE IN UZBEKISTAN

Rakhimov Olim Khamidovich

Doctor of Philosophy in Economic Sciences, BSU

Yusupova Nigina Dzhurayevna

First year graduate student of the faculty of Economics, BSU

Abstract:

This article elucidates the role of clustering system and the ways of effective organization of it in tourism in Uzbekistan. The examples shown in the article are scientifically substantiated.

Keywords: *tourism, cluster, trained guides, local and foreign tourists, international relations, service.*

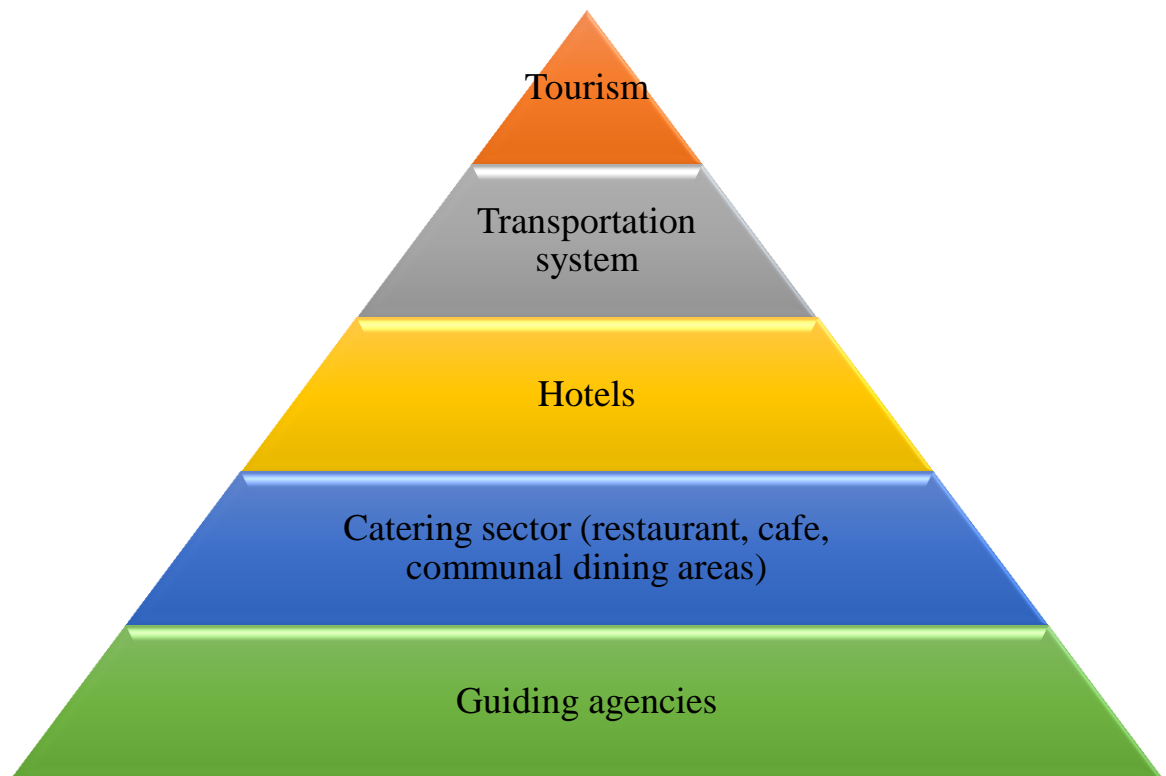
I. Introduction

Tourism has a great influence on the main sectors of the economy, such as transport, communication, construction, agriculture, that is, it acts as a kind of catalyst for socio-economic development of the country. The importance of tourism as a source of currency receipts and expansion of international relations is steadily increasing. Therefore, today we should pay special attention to improving the quality of services and keeping prices in common in the effective organization of Tourism. Tourism is a great contribution not only to cultural recreation, but also to the world recognition of the history, traditions and cultural heritage of one or another nation. Uzbekistan is also a tourist state frequented by tourists, and it is world famous for its rich history and historical steps. Most tourists visit our country to get a closer look at these historic sites and learn more about them. Several tourist zones have been established in Uzbekistan, one of which is the Bukhara region.

II. Discussion

In Uzbekistan, much attention is now paid to pilgrimage tourism. I think more attention should be paid to increasing not only foreign tourists, but also the number of local pilgrims in pilgrimage tourism. Visitors who are disillusioned with the pilgrimage may also encourage others to attend the pilgrimage. To do this, it is necessary to use the tourism cluster in the organization of the tourism sector as a whole and not individual pilgrimage tourism in our country. What is it? It is the case that each type of service is organized as a separate integrated system, which operates in cooperation with each other as an integrated network. Like the structure below:

For example, if hotels operate as a separate network, transport service itself as a separate network, guiding agencies are established and they themselves act as a separate network, which in turn leads to the formation of a natural competitive environment among service entities of the same type within each network. In a system where there is healthy competition, in turn, the quality of services improves, and prices decrease. This is how the functioning of the individual sectors involved in this process as a holistic tourism system is called a tourism cluster.

However, we have different problems with the organization of each network. If we take the transport system, for example, the cost of aircraft or trains can be relatively cheap but the transports to the places to be visited will either be specially organized in the hotel structure only for those who use the hotel service, or you will get yourself in a private car either using the service of citizens who have a bus or a route.

To solve this problem, if a separate transport agency is created that provides such services, it will be a much more effective and meaningful pilgrimage if transports with modern amenities provide a service to local or foreign tourists accompanied by specially trained guides, since in cars with different amenities, visitors will not quickly get tired as well as specially trained guides in relation to ordinary as well as the creation of a travel map in each transport and brochures about the catering sectors that exist in these places, as well as hotels, this will lead to the functioning of tourism sectors as chains.

III. Conclusion

In conclusion, the organization of quality and affordable services in such networks, as described above, requires a large investment. Moreover, in order to attract investors, reliable and carefully prepared projects are needed, since usually investors invest in areas where the risk is low, fast and with a lot of profit.

REFERENCE:

1. Alexandrova, A. Yu. (2007). Tourism clusters: content, boundaries, mechanism of functioning. Modern problems of service and tourism, No1, pp. 51-61.
2. Moiseev, A. (2020). Benchmarking essence, stages and tools. (Accessed: 03.20.2020). Retrieved from <http://umom.biz/benchmarkingsushhnost-etapy-instrument/#ixzz6I9oSRU8L>
3. Demyanova, O.V., Runova, E.V., Vdovina, S.D., & Sadykova, D.R. (2016). Theoretical and methodological aspects of the formation of value added.

PSE (Questions of economic theory. Macroeconomics). No. 4 (60), pp.72-76.URL:
<https://cyberleninka.ru/article/n/>

teoretikometodologicheskie-aspekty-formirovaniyadobavlennoy-stoimosti
(дата обращения: 15.01.2020).

4. (2002). Financial credit encyclopedic dictionary. In Gryaznova A.G. (Ed.). Moscow: "Finance and statistics"

5. Ulyanchenko, L.A. (2012). Theory and methodology of the implementation of the cluster approach in the tourism industry (for example, the Moscow region). Abstract of diss ... Doctor of Economics St. Petersburg. S. 50.

6. Shoimardonkulovich, Y. D., & Hamidovich, R. O. (2020). Elaboration of regional strategies for the development and improvement of land and water in agriculture. *Academy*, (2 (53)), 16-17.

7. Shoimardonkulovich, Y. D., & Hamidovich, R. O. (2021). Pilgrimage tourism and its prospects in Uzbekistan. *Economics*, (1 (48)), 29-31.

8. Абдуллоев, А. Ж., Таирова, М. М., & Усманова, А. Б. (2020). Малый бизнес в сельском туризме и агротуризме. *Достижения науки и образования*, (5 (59)), 29-30.

9. Rahimov, O., Abdughaniyev, A., Oripov, M., Neira, X. X., Álvarez, J. C., & Cuesta, T. S. (2010). Considerations on water resources management in Central Asia. *Spanish journal of rural development*, 1(2), 51-59.

10. Giyazova, N. B., Bakayeva, M. A., & Giyazov, B. B. (2022). Public Financial Control Policy And Its Theoretical Foundations. *Miasto Przyszłości*, 128-130.

11. УСМАНОВА, А. (2021). Tourist Potential Of The Bukhara Region. *Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz)*, 6(6).

12. Rakhmatullaeva, F. M., & Aminova, N. B. (2022). Methodological Approaches to the Development of Ecological Tourism Logistics. *European journal of innovation in nonformal education*, 2(1), 207-211.

13. Agzamov, A. T., Rakhmatullaeva, F. M., & Giyazova, N. B. (2021, June). Marketing strategy for the competitiveness of modern enterprises. In *E-Conference Globe* (pp. 1-3).
14. Narzullayeva, G. S., & Bakayeva, M. A. (2022). Creative Management: Creative Opportunities In Business Process Management. *American Journal Of Social And Humanitarian Research*, 3(12), 58-63.
15. Navruz-zoda, Z. (2023). Development of Self-Employment of the Population as a Factor of Ensuring Economic Stability. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 33(33).
16. Niyozova, I. (2021). Approaches Aimed At Ensuring a High Quality of Education in the Training of Economists. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 8(8).
17. Nutfilloyevna, A. H. (2022). The Main Factors Of Economic Development Of The Tourism Industry. *European Multidisciplinary Journal Of Modern Science*, 4, 627-631.
18. Abdullayeva, H. (2021). The Effect Of Coronavirus Pandemic To Uzbekistan Tourism. *Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz)*, 7(7).
19. Rakhmatullaeva, F. M., & Aminova, N. B. (2022). Methodological Approaches to the Development of Ecological Tourism Logistics. *European journal of innovation in nonformal education*, 2(1), 207-211.
20. Dustova, A. (2022). Stimulating The Economic Growth Of Territories Through The Development Of Regional Tourism. *Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz)*, 12(12).

TRENDS AND PROSPECTIVE DIRECTIONS OF GLOBAL ECONOMIC DEVELOPMENT

Bakayeva Mohira Axrorovna -teacher

Narzullayeva Gulchehra Salimovna - teacher

Axmedova Farangiz Raxmatillo qizi - student

Bukhara State University

Annotation: The article explores the current trends and prospective directions of global economic development, focusing on the key factors driving the growth and challenges faced by various regions and industries. With globalization and interconnectedness continuing to shape the world economy, understanding these trends and identifying potential directions is crucial for policymakers, businesses, and individuals alike.

The article highlights the importance of technological advancements, sustainable practices, emerging markets, and geopolitical dynamics in shaping the global economic landscape. Additionally, it discusses the impact of Covid-19 and explores strategies for ensuring inclusive and resilient economic growth.

Keywords: Technological Advancements, emerging markets, Sustainable development, international trade and globalization, digital economy and E-commerce, Shifting Demographics and Urbanization, Sustainable Development and Environmental Concerns, Reshaping of Financial Systems

Introduction:

Global economic development is a constantly evolving process influenced by various factors such as technological advancements, political stability, globalization, and emerging markets. Understanding the current trends and prospective directions in the global economy is crucial for governments, businesses, and individuals to make informed decisions and adapt to the changing landscape. This article aims to explore some of the notable trends and prospective

directions shaping the global economy.

1. Technological Advancements:

Technological advancements have played a significant role in shaping global economic development. Innovations such as artificial intelligence, blockchain, internet of things, and automation are transforming industries and driving economic growth. These technologies have the potential to improve productivity, reduce costs, and create new business opportunities. Embracing and leveraging these technologies will be crucial for countries and businesses to remain competitive in the global market.

2. Emerging Markets:

Emerging markets like China, India, Brazil, and many countries in Southeast Asia are experiencing rapid economic growth. These economies are attracting investments, expanding their middle class, and becoming major players in global trade. The rise of emerging markets presents both challenges and opportunities for global economic development. Collaboration and integration with these countries will be essential for sustained economic growth worldwide.

3. Sustainable Development:

Global concerns such as climate change, resource scarcity, and social inequalities have led to a growing emphasis on sustainable development. Governments and businesses are implementing strategies to minimize environmental impact, promote renewable energy, and ensure fair labor practices. Sustainable development not only addresses pressing global challenges but also presents opportunities for innovation and new markets.

4. International Trade and Globalization:

International trade and globalization have been fundamental drivers of global economic development. However, recent geopolitical tensions and protectionist policies have challenged the free flow of goods and services. The global economic landscape is expected to witness a shift towards more regionally

focused trade agreements and economic blocs. Simplifying trade barriers and fostering cooperation between nations will be critical for sustaining global economic growth.

5. Digital Economy and E-commerce:

The digital economy and the rise of e-commerce have revolutionized the way businesses operate. Consumers can now purchase products and services from anywhere in the world, creating new market opportunities for businesses. E-commerce platforms have enabled small and medium enterprises to reach a global customer base. As technology continues to advance, the digital economy is expected to play an even more significant role in global economic development.

6. Shifting Global Economic Power:

Traditionally, the developed economies of the West have dominated the global economic landscape. However, in recent decades, there has been a significant shift in economic power towards emerging economies, particularly in Asia. Countries like China and India have experienced rapid economic growth, which has fueled their rise as global economic powerhouses. This shift is likely to continue, with emerging economies accounting for an increasing share of global GDP and trade.

7. Digital Transformation and Technological Innovations:

The digital revolution is profoundly impacting global economic development. Technological innovations, such as artificial intelligence, blockchain, and the Internet of Things, are transforming industries and reshaping business models. These advancements have the potential to enhance productivity, improve efficiency, and generate new economic opportunities. However, they also pose challenges, such as job displacement and concerns surrounding data security and privacy.

8. Sustainable Development and Environmental Concerns:

With increasing awareness about climate change and environmental

degradation, sustainable development has become a major focus of global economic development. Initiatives aimed at reducing carbon emissions, promoting renewable energy sources, and adopting circular economy principles have gained momentum. Businesses and governments are recognizing the economic potential of sustainable practices, leading to the rise of green industries and the integration of sustainability into economic policies.

9. Shifting Demographics and Urbanization:

Demographic changes, including population growth, aging populations, and urbanization, have far-reaching implications for global economic development. The world's population is expected to reach 9.7 billion by 2050, with the majority living in cities. This trend will drive demand for infrastructure, healthcare, and consumer goods, providing opportunities for businesses. Additionally, the aging population will shape labor markets and social welfare systems, requiring innovative solutions to address demographic challenges.

10. Trade and Geopolitical Uncertainty:

Global trade has been a key driver of economic growth, enabling countries to specialize and capitalize on comparative advantages. However, recent geopolitical trends, such as protectionism and trade wars, have introduced uncertainties and disruptions to global trade flows. These developments have implications for supply chains, investment patterns, and economic interdependence. The outcome of ongoing trade negotiations and the establishment of new regional trade agreements will significantly influence the future direction of global economic development.

11. Reshaping of Financial Systems:

The global financial system is evolving in response to these economic trends. The rise of fintech, mobile banking, and digital payment platforms is enhancing financial inclusion and transforming traditional banking practices. Moreover, the emergence of cryptocurrencies and decentralized finance has the

potential to disrupt traditional financial systems and reshape the global economy. Regulators and policymakers face the challenge of balancing innovation, consumer protection, and financial stability.

Conclusion:

The global economic landscape is undergoing significant transformations, driven by trends such as shifting economic power, technological advancements, sustainable development goals, demographic changes, geopolitical uncertainties, and financial system reshaping. To navigate and capitalize on these trends, businesses and policymakers must adapt to the evolving global economic environment. Embracing innovation, promoting sustainable practices, and fostering international cooperation are essential for fostering inclusive and resilient global economic development. Understanding the trends and prospective directions of global economic development is vital for individuals and organizations seeking to navigate the global marketplace. Embracing technological advancements, collaborating with emerging markets, promoting sustainable development, supporting international trade, and harnessing the power of the digital economy are some of the key strategies for success in the future of global economic development.

References

1. Autor, D., Dorn, D., & Hanson, G. (2016). The China Shock: Learning from Labor Market Adjustment to Large Changes in Trade. *Annual Review of Economics*, 8(1), 205-240.
2. Dicken, P. (2015). *Global Shift: Mapping the Changing Contours of the World Economy* (7th ed.). SAGE Publications Ltd.
3. Spence, M. (2011). *The Next Convergence: The Future of Economic Growth in a Multispeed World*. Farrar, Straus and Giroux.

4. The World Bank. (2021). Global Economic Prospects: Broad-Based Upturn, but for How Long? Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects/publication>.
5. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). (2021). World Investment Report: Investing in the SDG Era. Retrieved from <https://unctad.org/webflyer/world-investment-report-2021>.
6. World Economic Forum (WEF). (2021). The Global Competitiveness Report. Retrieved from <http://www3.weforum.org/docs/GCR2020.pdf>.
7. World Trade Organization (WTO). (2021). World Trade Report: Policies for a Better Future in the New Global Economic Environment. Retrieved from <https://www.wto.org/english/rese/bookspe/worldtradereport21e.pdf>.
8. Narzullayeva, G. S., & Bakayeva, M. A. (2022). Creative Management: Creative Opportunities In Business Process Management. *American Journal Of Social And Humanitarian Research*, 3(12), 58-63.
9. Bakayeva, M. (2022). THE IMPACT OF TAX AND CUSTOMS PRIVILEGES ON THE PROSPERITY OF THE POPULATION. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 11(11).
10. Giyazova, N. B., Bakayeva, M. A., & Giyazov, B. B. (2022). Public Financial Control Policy And Its Theoretical Foundations. *Miasto Przyszłości*, 128-130.
11. Hakimovna, U. M., & Muhammedrisaevna, T. M. S. (2022). The Role Of Banking And Accounting In The Development Of Small Business And Entrepreneurship. *International Journal Of Social Science & Interdisciplinary Research Issn: 2277-3630 Impact Factor: 7.429*, 11, 136-143.
12. Furqatovna, O. N., Niyozovna, N. I., & Nutfulloyevna, A. H. (2022). Approaches Aimed At Ensuring A High Quality Of Education In The

Training Of Economists. *Journal Of Ethics And Diversity In International Communication*, 2(3), 78-83.

13. Dustova, A. K. (2022). Mechanisms For Development Of The Region And Tourism In Foreign Countries. *Инновационные Исследования В Науке*, 1(14), 121-124.

14. Muminov, K. I., & Abdullaeva, H. (2020). The Effect Of Coronavirus Pandemic To Uzbekistan Tourism. *South Asian Journal Of Marketing & Management Research*, 10(11), 36-42.

15. Abdullayeva, H. (2021). Japanese Experience In Increasing The Efficiency Of Tourist Territories In Uzbekistan. *Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz)*, 7(7).

16. Abdullayeva, H. (2022). Analysis Of Economic Development Of Tourism During Pandemy. *Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz)*, 22(22).

17. Nutfilloyevna, A. H. (2022). The Main Factors Of Economic Development Of The Tourism Industry. *European Multidisciplinary Journal Of Modern Science*, 4, 627-631.

18. Elova, N., Normurodova, K., Fayzullaev, O., & Berdiqulova, G. (2022). Metabolic Activity Of Local Strains Of Lactobacill-Producers Of Exopolysaccharides. *Science And Innovation*, 1(7), 337-346.

19. Hakimovna, U. M. (2022). The Importance And Analysis Of The Accounting Department Of Enterprises And Its Management. *European Multidisciplinary Journal Of Modern Science*, 4, 834-837.

20. Rakhimova, I. I., Berdikulova, G. N., Axmedova, Z. J., & Sayitova, U. H. (2022). Positive aspects of the communicative psychological effect of social networks on the individual. *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, 12(1), 349-353.

21. Navruz-Zoda, L. B., & Navruz-Zoda, Z. B. (2020). Improvement Of Social Prestige Of Entrepreneurial Companies In Bukhara Region. *Academy*, (3), 37-39.
22. Usmanova, A. B. (2022). Sport Tourism As A Sport And Form Of Activity. *European Journal Of Innovation In Nonformal Education*, 2(1), 212-214.
23. Усманова, А. (2022). The Current State And Analysis Of The Tourist Potential Of The Bukhara Region. *Центр Научных Публикаций (Vuxdu. Uz)*, 15(15).
24. Narzullayeva, G. S., & Bakayeva, M. A. (2022). Creative Management: Creative Opportunities In Business Process Management. *American Journal Of Social And Humanitarian Research*, 3(12), 58-63.
25. Mukhamedova, D. G., & Abdullajanova, D. S. (2020). The actuality of the gender aspect of the manager's constructive interaction in the conflicting situation. *Journal of Critical Reviews*, 7(12), 228-231.
26. Mukhamedova, D., Abdullajanova, D., Tukhtabekov, K., Fuzailova, G., Babadjanova, S., & Rahmonova, Z. (2019). The main directions of accounting socio-psychological characteristics of the manager of education in the process of optimizing management activities in Uzbekistan. *Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems*, 11(10 Special Issue), 1035-1038.
27. Odinayeva, N. F., Bakayeva, M. A., & Giyazov, B. B. (2022). Intellectuals With Higher Education In The Economy And Ways To Increase Their Competitiveness. *Miasto Przyszłości*, 84-86.

AREA MARKETING IS A TOOL TO MOVE LOCATIONS TO CUSTOMERS

Navruzzoda Z.B. -(PhD) associate professor

Bukhara State University

Abstract. *In article on the basis of research of dual aspect of "place" as marketing-mix component the concept, essence, kinds, methods and principles of marketing of territories which to serve as the important tool of promoting of places to the clients reveals.*

Keywords. Customers, modernization, economy, competitiveness, development, market, factors.

In the conditions of modernization of the economy of Uzbekistan, competitiveness of regions is an important factor of sustainable development of regions. The penetration of the regions of our country into the world markets requires increasing the competitiveness of the regions. In order to achieve this, it is necessary to support and develop the "marketing concept based on regions" in our country, which helps to create a positive image of the regions and raise their international reputation. Because the main goal of regional marketing is to strengthen the position and fame of the region in international competition. Because, in the conditions of market economy, regions gain a new essence: regions turn from a geographic, spatial unit into a unique product (goods) with value and consumer value.

Words such as Swiss watches, French perfumes, Venetian bottles, Vologda lace, Belgian chocolates, Egyptian pyramids, Samarkand bread, Khorezm lazgi, Karshi tandirkabob, Bukhara monuments have the feature of introducing them to a

wide community, customers and investors as famous brands of these regions. Marketing experts consider such famous phrases to be examples of successful territory marketing.

In Uzbekistan, the idea, principles and methods of marketing are actively supported in the process of selling goods and services. Many scientific works have been written and practical works have been carried out in our country on the marketing of goods and services. Regional marketing is still an unexplored field. In the process of moving certain places, the concept of marketing is almost not used in our country.

The "place" element of marketing in the service sector, according to T.A. Sebekina, has a double meaning: firstly, it is the place of service provision, which depends on the point of contact with customers or the location of the enterprise, and secondly, it is the marketing channels for the realization of services.

V.P. Radchenko divides the marketing object of rural areas into two types of structure: on the one hand, it is a regional product in the form of material goods and services created in the rural area, and on the other hand, socio-cultural factors (image, brand of the area, its socio-cultural and the region itself as a set of ethnic characteristics) serves as a target for stakeholders and external entities in choosing the directions of implementation of consumer efforts of the region. He recommends including the following four elements in the marketing mix of rural areas: "people", "place", "processes", "product".

According to F. Kotler: "Places, like goods and services, need accurate and skillful marketing. Each city or commune needs to identify its unique characteristics and effectively disseminate information about its competitive advantages to current and future customers it seeks to support. This is not a simple task.

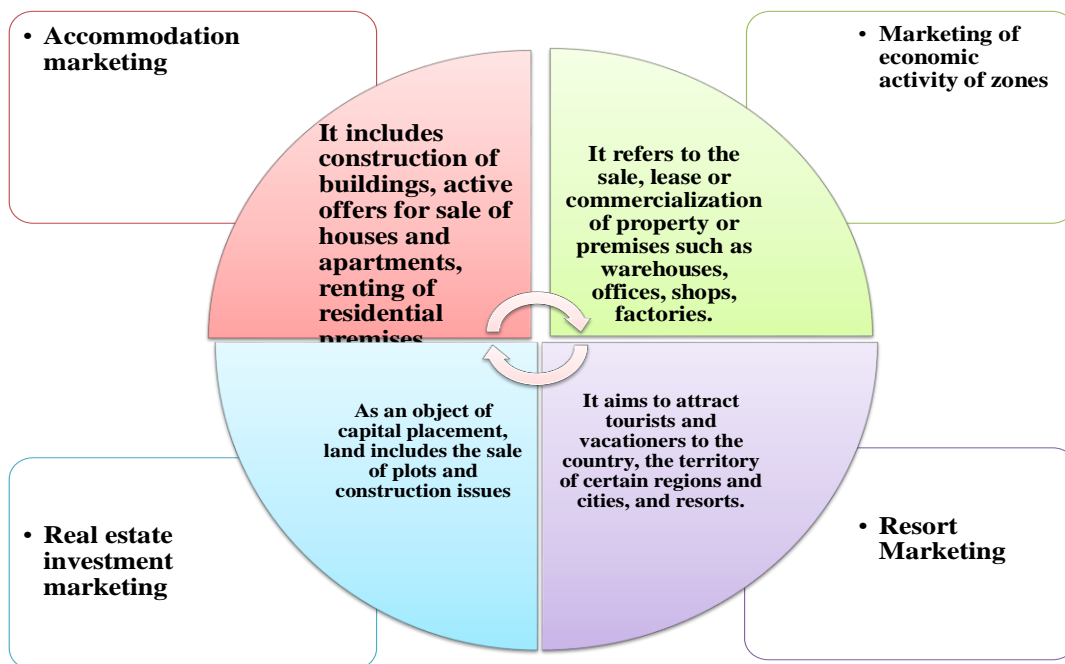
According to G. Golubkova, "Place marketing" is defined as an activity aimed at creating, supporting or changing the efforts or relationships of customers

applied to particular places. In other words, place marketing is an activity aimed at changing and creating attitudes and efforts of stakeholders towards specific places.

It would be appropriate to distinguish between the terms "territory (place) marketing" and "territorial marketing". In our opinion, if the first is aimed at selling and moving individual places, the second is related to activities aimed at accelerating the sale of goods and services created by enterprises within the region. As a result of such thinking, there is an opportunity to justify the concept of marketing based on territories (places).

Philip Kotler, a well-known marketing scientist, developed the basics of place marketing and divided it into four types. These are economic activity marketing of zones, recreation marketing, accommodation marketing and real estate investment marketing (Figure 1).

[Source: the image was compiled by the author based on the book "Marketing Fundamentals" by F. Kotler].

1. Fig. Types of Place Marketing

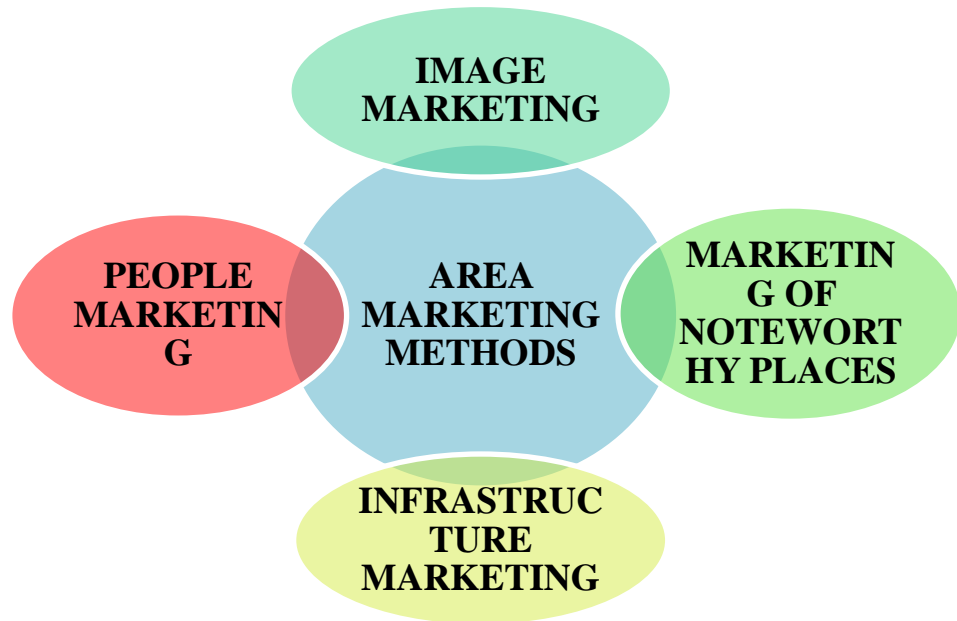
O.A. Kozlova includes the following in the basic principles of regional marketing: 1. To implement various projects move the area as a place; 2. Effectively solving the problems of the economy at different levels; 3. Long-term sustainable development; 4. Influencing the behavior of subjects in the investment market and the process of forming consumers.

In foreign literature on place marketing, the following levels of non-commercial area marketing are distinguished: planning the most appropriate combination of regional goods and services; create incentives for users of these products/services; improving the use of regional products/services; moving the image and value of places that are able to guarantee that potential users are aware of their benefits.

In order for the region to move itself towards the target customers, several important strategic decisions must be made. Four broad strategies are distinguished to attract visitors, develop business and increase the region's exports (Figure 2):

First, image marketing. The image of the region is currently becoming an important economic resource and a factor of competitiveness of the country, region, and cities. One of the goals of image marketing is successful, honest and reliable advertising is to create a slogan.

2. Fig. Methods used in the process of area marketing

For example, experts successfully use the advertising slogan "Bukhara - a museum in the open air" when promoting Bukhara's tourist opportunities. In forming a positive image of the region, it is important to organize fairs, various festivals, various theatrical performances such as "Sound of Centuries", publishing various information and advertising publications, and creating souvenir products. Craftsmanship traditions, creative teams, national cuisine, customs are the basis of the image of the region. and pictures can stand.

Second, attraction marketing. This area marketing strategy is aimed at increasing the attractiveness of the area for residence, business placement, and tourist visits. It is necessary to study the features unique to each region and use them to increase the competitiveness of the region and benefit from it. It is possible to ensure the attractiveness of areas for people by developing architecture, turning the old part of the city into a tourist and shopping area for walking, repairing monuments and performing landscaping works in the area. For example, as a result of comprehensive renovation and beautification works carried out under the leadership of our President in Bahauddin Naqshband Memorial Complex, the attractiveness of the shrine of the Seventh Pir has increased.

Third, infrastructure marketing. Raising the image of the places and increasing their attractiveness requires the development of the infrastructure of the regions. Infrastructure marketing includes issues such as the condition of roads, personal safety, compliance with community rules, transportation, communication, water supply, cleanliness of the area, availability of parks, stability of the financial and banking system, and tax benefits.

Fourth, people marketing. This strategy involves advertising to the population living within the area. People marketing can be implemented in the following forms: use of well-known persons of the place in advertising the area in the market; promote the figures and initiatives of local leaders; demonstrate the availability of qualified personnel in the area; to represent the activities of people with entrepreneurial skills in the region; advertising the success of people who have moved from other places in the area.

Thus, in the conditions of the market economy, we think that the economy of Uzbekistan will achieve more rapid development due to the effective use of regional marketing ideas in our country by researching the image of regions as a unique product (commodity) with value and consumer value.

References:

1. Голубков Е.П. Основы маркетинга: Учебник. М.: Издательство «Финпресс», 1999. - 656 с.
2. Джанджугазова Е.А. Маркетинг туристских территорий [Текст] : учебное пособие. М.: Академия. 2006.- 224.
3. Котлер Ф., Асплунд К., Рейн И, Хайдер Д..Маркетинг мест. Привлечение инвестиций, предприятий. СПб., Стокгольмская школа экономики, 2005. 375.
4. Эванс ДЖ.Р., Берман Б. Маркетинг. М., «Прогресс», 1990.

5. Enrico Valdani-Fabio Ancarani. Marketing places. A resource-based approach and empirical evidence from the European experience. http://www.203_V1_Marketing_places_SDA.
6. Navruz-Zoda, B., Navruz-Zoda, Z. (2016) 'The Destination Marketing Development of Religious Tourism in Uzbekistan ', International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage: Vol. 4: Iss. 7, Article 3. Doi: 10.21427 / D7G01X, pp. 23
7. Alexandrova, A. Yu. (2007). Tourism clusters: content, boundaries, mechanism of functioning. Modern problems of service and tourism, No1, pp. 51-61.
8. Lapygin Yu. N., Tulinova D. V. Conditions for the formation of a cluster. Vestnik GUU. 2020. No. 7. 114-119 p. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/usloviya-formirovaniya-klastera> (date of access: 12/24/2020, p. 116).
9. Morozov M. A., Rubin Yu. B., Bubnova G. V., Lvova T. V. Modeling tourist destination clusters. Applied Informatics. C:75.
10. Ulyanchenko L.A. Theory and methodology for implementing the cluster approach in the tourism industry (on the example of the Moscow region). Abstract of diss.. Doctor of Economics St. Petersburg. 2012. 50 p. S. 6.
11. Ibragimov N.S. Priority directions of sustainable development of the tourist area "Durdona" publishing house. Bukhara. 2020.-S:72.
12. Niyozova, I. (2021). The Transition To The Green Economy And The Importance Of Strategy. *Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz)*, 8(8).
13. Yakubjanova, D. (2022). The Use Of Distance Learning Elements In The Teaching Of Mathematics In Primary School To Children With Hearing Impairments. *Berlin Studies Transnational Journal Of Science And Humanities*, 2(1.5 Pedagogical Sciences).

14. Navruz-Zoda, L. B., & Navruz-Zoda, Z. B. (2020). Improvement Of Social Prestige Of Entrepreneurial Companies In Bukhara Region. *Academy*, (3), 37-39.
15. Usmanova, A. B. (2022). Sport Tourism As A Sport And Form Of Activity. *European Journal Of Innovation In Nonformal Education*, 2(1), 212-214.
16. Усманова, А. (2022). The Current State And Analysis Of The Tourist Potential Of The Bukhara Region. *Центр Научных Публикаций (Vuxdu. Uz)*, 15(15).
17. Akhmedova, Z. (2022). Development Of Active And Passive Vocabulary In Preschool Children With Motor Alalia Using Art Therapy Elements. *Ann. For. Res*, 65(1), 7148-7161.
18. Normamatovna, S. N. (2022). Content Of The Concept Of Spiritual-Moral Qualities In Psychological And Pedagogical Literature. *Pioneer: Journal Of Advanced Research And Scientific Progress*, 1(3), 73-78.
19. Nurmukhamedova, L., & Jalilova, M. (2022, December). Samarkand State Veterinary Medicine Of Livestock And Biotechnology University Samarkand, Uzbekistan. In *Conference Zone* (Pp. 160-167).
20. Narzullayeva, G. S., & Bakayeva, M. A. (2022). Creative Management: Creative Opportunities In Business Process Management. *American Journal Of Social And Humanitarian Research*, 3(12), 58-63.
21. Odinayeva, N. F., Bakayeva, M. A., & Giyazov, B. B. (2022). Intellectuals With Higher Education In The Economy And Ways To Increase Their Competitiveness. *Miasto Przyszłości*, 84-86.
22. Turobova, K. R., & Giyasova, N. B. (2018). Improving The Training And Financing Of Highly Qualified Personnel In The Knowledge Economy. *Economics And Innovative Technologies*, 2018(4), 13.

23. Qudratov, A. (2020). History, Significance And Management Methods Of The Livestock Sector In Uzbekistan. *Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz)*, 1(1).

24. Hakimovna, U. M., & Muhammedrisaevna, T. M. S. (2022). The Role Of Banking And Accounting In The Development Of Small Business And Entrepreneurship. *International Journal Of Social Science & Interdisciplinary Research* Issn: 2277-3630 Impact Factor: 7.429, 11, 136-143.

**IMPORTANCE AND DEVELOPMENT OF INTERNET
MARKETING
FOR ENTERPRISES IN THE B2B MARKET**

Kayimova Z.A - Associate Professor,

Department of Economics, BukhSU

Umarova Kh., 2nd year master's degree

"Digital Economy" BukhSU

Zhuraeva R - 2nd year master's degree

"Digital Economy" BukhSU

Abstract: the Internet has become a powerful marketing tool for sales, communications and market analysis of B2B companies. To correctly assess the results of a company's activities on the Internet, it is necessary to introduce an Internet marketing complex into the company's unified marketing information system.

Key words: Internet, B2B, Internet marketing, website, e-mail marketing, advertising campaign, strategy, marketing communications.

Marketing theory developed by considering the relationship between the seller and the consumer in the B2C market (business-to-customers, "business for the consumer"). The rules and laws formulated during this time can also be applied to the B2B (business-to-business) segment. However, marketing activities in the B2B sphere are very specific and have a number of significant differences. Having gone from a simple information repository to an effective sales and analysis tool, the Internet has taken a significant place in modern life and made a real revolution in marketing.

Erasing time and geographic boundaries, the Internet has become a platform on which companies can directly interact with consumers of their

products. Thanks to the Internet, a new direction has emerged - Internet marketing, which includes a set of various tools (Internet marketing complex). Today, not a single enterprise can afford to ignore the achievements of information technology development, since this will lead to significant financial losses.

Companies operating in the corporate sector are no exception. At the same time, Internet marketing in the B2B sector is a relatively new phenomenon, little studied and requiring comprehension and systematic research. The B2B market is characterized by the need to build long-term marketing relationships with the channel. It is characterized by large volumes of purchases, narrow market segments, rational consumer behavior, a long sales cycle, a complex purchasing process in which a wide range of people participate. The most significant forms of marketing communications in the corporate sector are personal selling and sales promotion, advertising and PR should be developed taking into account the principles of content marketing.

However, the maximum effect is achieved when using integrated marketing communications, when each form complements each other. According to the results of the study, both heads of industrial enterprises and companies, and specialists in the field of Internet marketing unambiguously called the website the main, integrating marketing tool. This is also explained by the fact that a well-designed website allows you to solve several marketing problems (from consumer research , understanding the communication impact and directly converting contact with the site into an order or purchase).

Using the site allows you to improve the quality and availability of the service: for example, materials on the company's website are available 24 hours a day, 7 days a week. But the most important advantage of the site is that if it is built correctly, it is able to integrate all elements of the marketing complex (product and service policy, pricing, promotion and sales, as well as staff work).

In this regard, Internet marketing in an industrial company should always

begin with a website and a significant part of resources and efforts should be concentrated on working with it, since the very fact of having a website does not always allow solving problems companies both in terms of attracting new clients and in terms of translation contacts in transactions. In order for the site to fully perform all marketing functions, it needs support from other online marketing tools. In this regard, let us note the fundamental points that should be taken into account when developing Internet marketing programs for industrial companies:

1. Changes in consumer attitudes towards communications. According to Kim Larson, international director of Google BrandLab, the majority of consumers (including industrial ones) have little trust in “official” communications from the company itself, and are more inclined to believe information from the same consumers or other independent sources. In particular, she says: “Instead of telling your story through video, invite users to participate in its creation.”[2].

Therefore, news sites, professional forums and even social networks must necessarily be included in the communication channels of an industrial company, since news and any other information from these sources will be considered more reliable and trustworthy (especially if the news resource or forum makes it possible to generate and view “feedback” with other consumers). The company, of course, may face difficulties in managing these uncontrolled communications, especially if it has previously used only its controlled channels. However, this is not a reason to refuse to use social networks, forums and other professional sites, but rather an opportunity for appropriate adjustments to marketing activities.

2. Rapid growth in the number of industrial companies with their own website. Commercial users of the Internet are the fastest growing part of it, and the presence of a company’s website is no longer its absolute competitive advantage, but rather, the absence of a website automatically excludes the company from the competition rent struggle.

3. The company and its website must be supported not only by company

employees, but also by constant communications with consumers.

4. In industrial marketing, good optimization for search engines, as well as regular updating of information on the website allows you to save money on the production of expensive printed products and quick updates provide the necessary information.

5. Numerous opportunities that are provided by just one registration procedure on the site: conducting a customer survey, organizing personalized e-mail mailings taking into account the interests of a particular group of potential customers. consumers without significant costs, introduction of loyalty programs (establishment of special discounts for registered users).

To increase the effectiveness of Internet marketing programs in industrial companies, it is worth paying attention not only to those tools that are most interesting and convenient for the company, but also to those that are interesting to the buyer (i.e. they want to solve his problems in the best way). It is worth noting that an industrial company can achieve significant dividends from Internet promotion only through joint use of its website and a complex of additional tools for its promotion for the purposes of group of consumers and experts.

In addition, modern effective marketing in the B2B sphere also involves the integration of online and offline tools, since it is mainly the company's employees who serve customers and close transactions. Therefore, the expansion of the activity of an industrial company on the Internet must necessarily be accompanied by adequate organizational changes in the company.

Summarizing the above, it can be noted that in order to increase the effectiveness of Internet marketing programs in industrial companies, it is worth paying attention not only to those tools that are the most interesting and convenient for the company, but also those that are interesting to the buyer (i.e., allow him to solve his problems with the best way).

LITERATURE

1. Giyazova, N. B., Bakayeva, M. A., & Giyazov, B. B. (2022). Public Financial Control Policy And Its Theoretical Foundations. *Miasto Przyszłości*, 128-130.
2. Hakimovna, U. M., & Muhammedrisaevna, T. M. S. (2022). The Role Of Banking And Accounting In The Development Of Small Business And Entrepreneurship. *International Journal Of Social Science & Interdisciplinary Research Issn: 2277-3630 Impact Factor: 7.429*, 11, 136-143.
3. Furqatovna, O. N., Niyozovna, N. I., & Nutfulloyevna, A. H. (2022). Approaches Aimed At Ensuring A High Quality Of Education In The Training Of Economists. *Journal Of Ethics And Diversity In International Communication*, 2(3), 78-83.
4. Dustova, A. K. (2022). Mechanisms For Development Of The Region And Tourism In Foreign Countries. *Инновационные Исследования В Науке*, 1(14), 121-124.
5. Muminov, K. I., & Abdullaeva, H. (2020). The Effect Of Coronavirus Pandemic To Uzbekistan Tourism. *South Asian Journal Of Marketing & Management Research*, 10(11), 36-42.
6. Abdullayeva, H. (2021). Japanese Experience In Increasing The Efficiency Of Tourist Territories In Uzbekistan. *Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz)*, 7(7).
7. Abdullayeva, H. (2022). Analysis Of Economic Development Of Tourism During Pandemy. *Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz)*, 22(22).
8. Nutfilloyevna, A. H. (2022). The Main Factors Of Economic Development Of The Tourism Industry. *European Multidisciplinary Journal Of Modern Science*, 4, 627-631.
9. Hakimovna, U. M. (2022). The Importance And Analysis Of The Accounting Department Of Enterprises And Its Management. *European Multidisciplinary Journal Of Modern Science*, 4, 834-837.

10. Sharopova, N. (2019). Analysis of parents' satisfaction with pre-school education in Uzbekistan. *International Journal of Scientific & Engineering Research*, 10(9), 829-840.
11. Nematilloevna, K. N., Salimovna, N. G., & Muxammedovna, T. M. (2021). Genesis Of The Essential Content Of The Hotel Service As An Object Of Consumer-Oriented Marketing. *Academic Journal Of Digital Economics And Stability*, 12, 54-62.
12. Sharopova, N. (2021). Marketing strategies for the development of the market of preschool education services in Uzbekistan. *Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities*, 1(1.1 Economical sciences).
13. Niyozova, I. (2021). The Transition To The Green Economy And The Importance Of Strategy. *Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz)*, 8(8).
14. Navruz-Zoda, L. B., & Navruz-Zoda, Z. B. (2020). Improvement Of Social Prestige Of Entrepreneurial Companies In Bukhara Region. *Academy*, (3), 37-39.
15. Usmanova, A. B. (2022). Sport Tourism As A Sport And Form Of Activity. *European Journal Of Innovation In Nonformal Education*, 2(1), 212-214.
16. Abdullajanova, D. S. (2023). Socio-psychological criteria for the selection and placement of personnel in management (on the example of women). *Confrencea*, 5(05), 401-411.
17. Усманова, А. (2022). The Current State And Analysis Of The Tourist Potential Of The Bukhara Region. *Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz)*, 15(15).
18. Akhmedova, Z. (2022). Development Of Active And Passive Vocabulary In Preschool Children With Motor Alalia Using Art Therapy Elements. *Ann. For. Res*, 65(1), 7148-7161.
19. Akhmadjonova, S., & Abdullajanova, D. (2023, May). SOCIO-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF FAMILY CONFLICT RESOLUTION.

In *Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education* (Vol. 1, No. 6, pp. 101-108).

20. Narzullayeva, G. S., & Bakayeva, M. A. (2022). Creative Management: Creative Opportunities In Business Process Management. *American Journal Of Social And Humanitarian Research*, 3(12), 58-63.

21. Mukhamedova, D. G., & Abdullajanova, D. S. (2020). The actuality of the gender aspect of the manager's constructive interaction in the conflicting situation. *Journal of Critical Reviews*, 7(12), 228-231.

22. Mukhamedova, D., Abdullajanova, D., Tukhtabekov, K., Fuzailova, G., Babadjanova, S., & Rahmonova, Z. (2019). The main directions of accounting socio-psychological characteristics of the manager of education in the process of optimizing management activities in Uzbekistan. *Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems*, 11(10 Special Issue), 1035-1038.

23. Odinayeva, N. F., Bakayeva, M. A., & Giyazov, B. B. (2022). Intellectuals With Higher Education In The Economy And Ways To Increase Their Competitiveness. *Miasto Przyszłości*, 84-86.

**AKADEMIK LITSEYLARDA FIZIKA FANINI O'QITISHDA
INTERFAOL METODLARNI QO'LLASH AHAMIYATI**

Farg'ona davlat universiteti akademik litseyi
“Aniq fanlar” kafedrası fizika fani o'qıtuvchisi
Ergasheva Maxfuza Saliyevna

Annotatsiya: Interfaol metodlar o'qıtuvchi bilan o'quvchining faol munosabati, bir-birini to'liq tushunishga asoslanadi. Interfaol metodlarni o'quv jarayoniga joriy etishning tub maqsadi – dars qaysi shaklda bo'lmasin, qayerda o'qıtılmasin darsda o'qıtuvchi bilan o'quvchining hamkorlikda ishlashini tashkil etishdir.

Kalit so'zlar: Hozirgi kunda ta'lim jarayonida innavatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish.

O'qıtuvchi darsda tegishli muammolarga o'quvchilarni jalb etish, ularning harakatini faollashtirish va natijada o'zlashtirishlarini ta'minlash lozim. Ta'lim jarayoniga bilish vazifasini qo'yilishda muammoli savollar asosiy o'rinni egallaydi. Ular muammoli vaziyatlar yaratishning har qanday usullariga tegishli ravishda qo'yiladi. Bilishga doir savol o'quvchilar uchun muayyan darajada qiyin bo'lishi, ulardagi mavjud bilimlarning cheklanganligini ko'rsatish va ayni vaqtda, ular bajara oladigan bo'lishi, ya'ni idrokning hayotiy tajribaga va nazariy bilimlarning qay darajada egallanganliklariga bog'liqligini hisobga olish zarur. Interaktivlik – o'qıtuvchi va o'quvchining o'zaro ta'siri. Hamkorlik faoliyatini takomil bosqichiga o'tish jarayonida o'zaro ta'sir o'tkazish harakatini baholashdan o'z-o'zini baholash darajasiga ko'tarilishi sodir bo'ladi. Ushbu jarayon hamkorlik dinamikasidan dalolat beradigan eng muhim omillardan biri vazifasini o'taydi. Hamkorlikda o'qıtish texnologiyasi asosida mashg'ulot o'tkazish uchun guruh o'quvchilari 4-5

kishilik kichik guruhlarga bo'linadi. Har bir guruhda kuchli, o'rta va kuchsiz o'quvchi bo'lishiga etibor berish kerak. Chunki jamoalarning teng kuchli bo'lishi taminlanishi kerak. O'quv xonasida partalarning qo'yilishi kichik guruhlar ishlashiga yordam beradi. Bunda o'quvchilar doira shaklida o'tirishadi hamda bir birlarini bevosita ko'rib turadi. Bu holatning afzalligi o'quvchilarga bevosita bir birlari bilan aloqa qilishga imkon beradi va buning natijasida o'quvchilar tezda fikr almashishadi va tez yechim topishadi. Shuni ham takidlab o'tish kerakki bu holatda munozara vaqtida kuchsiz o'quvchilar asosan o'rganuvchi rolini o'ynashadi. Yani ular yuqori saviyali o'quvchilarni fikrini eshitib ulardan kerakli bilimlarni olishadi va ularga qo'shilishga harakat qiladi.

Buning natijasida esa guruhdagi past saviyali o'quvchilarning o'sishiga erishiladi. O'tkaziladigan mashg'ulotga tayyorgarlik davomida mavzuning qaysi qismini o'qituvchining o'zi tushuntirishi va o'quvchilar qaysi qismini bajarishi rejalashtiriladi. Bunda darsga qo'yiladigan maqsaddan kelib chiqqan holda, har bir o'quvchiga qo'yiladigan topshiriqlar aniq bo'lishi lozim. Yani savollar o'quvchining saviyasidan kelib chiqib berilishi kerak. Buni qanday afzalliklari bor shuni ko'rib o'tamiz. Deylik kuchsizroq o'quvchiga qiyinroq savol berilsa, ma'lumki u bu savolga javob topa olmaydi va buni natijasida o'ziga bo'lgan ishonchi so'nib fanga bo'lgan qiziqishi ham kamayib ketadi. Agar o'zini saviyasiga mos savol bersak u bunga javob bera oladi(qo'ldan kelgancha) va yanayam fanga bo'lgan mehri ortib boradi. Lekin har safar kuchsiz o'quvchiga oddiy savol beraverish kerak emas, chunki u oddiy savollarga o'rganib qolib qiyin savollarga bosh qotirgisi kelmay qoladi. Shuning uchun kuchsiz o'quvchilarga goh – gohida qiyinroq savollarni ham berib turish kerak. Bu ularni yuqoriga intilishini ta'minlaydi. Endi kuchli o'quvchilarga kelsak, ularga oson savol berish yaramaydi, chunki ularga bu savollar zerikarli tuyiladi va buning natijasida ularda fanga nisbatan zerikish va befarqlik rivojlanadi. Shuning uchun ularga qiyinroq savollardan berib borish kerak. Agar, topshiriq yangi mavzuga doir savollarga

javoblardan iborat bo'lsa, unda kuchli o'quvchiga qiyin savol beriladi. O'quvchi tomonidan berilgan javobni guruh ishtirokchilaridan biri javobning to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini kitobdan tekshirib aytadi. Keyingi o'quvchi esa agar javob to'g'ri bo'lsa bu javobni daftarga yozadi. So'ngra o'quvchi javobni isbotlovchi dalillar va misollar keltirishi kerak. Bu jarayonda o'quvchilarning deyarli barchasi jarayon ishtirokchisiga aylanadi. O'zini javobini bildiradi. Agar to'g'ri bo'lsa quvonchi cheksiz ortadi, agar javobi noto'g'ri bo'lsa kitobdan to'g'ri javobni o'qib eshittirgan boladan to'g'ri javobni biladi va xatosidan to'g'ri xulosa chiqarib bitta ma'lumotga ega bo'ladi. Keyinchalik o'quvchilat joylarini almashtirishlari mumkin bo'ladi, ya'ni savolga fikr bildiruvchi savolni javobini kitobdan o'quvchiga va o'z navbatida to'g'ri javobni kitobdan o'quvchi savolga fikr bildiruvchiga aylanishi mumkin. Muhokama yakunida kichik guruhdagi o'quvchilar o'zlariga berilgan savollarning hammasiga javob berishlari va ularni butun guruh muhokamasiga, chiqarishlari kerak.

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan-kunga kuchayib bormoqda, bunday bo'lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o'quvchilarni faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari qidirib topishga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatadi. Shunga ko'ra ushbu mavzuda xam fizikaga oid mavzularni innovatsion usullarda o'qitish o'quvchilarni mavzuni ilmiy asosda tushunishlariga, mustaqil fikr yuritishlariga xizmat qiladi. O'qituvchi bu jarayonda shaxsni rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Ta'lim jarayonida o'quvchilar asosiy figuraga aylanadi. Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o'qituvchi va o'quvchi faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritish bo'lib uni amalga oshirishda asosan interaktiv metodlardan to'liq

foydalaniladi. Interaktiv metodlar bu-jamoa bo'lib ta'lim mazmunining tarkibiy qismi xisoblanadi. Bu metodlarning o'ziga hosligi shundaki, ular faqat pedagogik va o'quvchilarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi. Pedagogik texnologiyalar masalalari, muammolarini o'rganayotgan o'qituvchilar, ilmiy tadqiqotchilar, amaliyotchilarning fikricha pedagogik texnologiya-bu faqat axborot texnologiyasi bilan bog'liq, hamda o'qitish jarayonida qo'llanishi zarur bo'lgan kompyuter, masofali o'qish yoki turli xil texnikalardan foydalanish deb belgilanadi. Bizning fikrimizcha, pedagogik texnologiyaning eng asosiy negizi-bu o'qituvchi va o'quvchining belgilangan maqsaddan kafolatlangan natijaga hamkorlikda erishishlari uchun tanlagan texnologiyalariga bog'liq deb hisoblaymiz. Ya'ni o'qitish jarayonida maqsad bo'yicha kafolatlangan natijaga erishishda qo'llaniladigan har bir ta'lim texnologiyasi o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida hamkorlik faoliyatini tashkil eta olsa har ikkalasi ijobiy natijaga erisha olsa, o'quv jarayonida o'qituvchi-o'quvchilar mustaqil fikrlay olsalar, ijobiy ishlay olsalar, izlansalar, tahlil eta olsalar, o'zlari hulosa qila olsalar, o'zlariga, guruhga, guruh esa ularga baho berilsa o'qituvchi esa ularning bunday faolliklari uchun imkoniyat va sharoit yarata oladi. Bizning fikrimizcha ana shu, o'qish jarayonining asosi xisoblanadi, Har bir dars, mavzu o'quv predmetining o'ziga xos texnologiyasi bor ya'ni o'quv jarayonidagi pedagogik texnologiya-bu yakka tartibdagi jarayon bo'lib, u o'quvchining ehtiyojidan kelib chiqqan holda yo'naltirilgan, oldindan loyihalashtirilgan va kafolatlangan natija berishiga qaratilgan pedagogik jarayondir. O'qituvchi va o'quvchining maqsaddan natijaga erishishida qanday texnologiyaning tanlashlari ular ixtiyorida, chunki har ikkala tomonning asosiy maqsadi aniq natijaga erishishga qaratilgan, bunda o'quvchilarning bilim saviyasi, guruh xarakteri, sharoitga qarab ishlatiladigan texnologiya tanlanadi, masalan, natijaga erishish uchun balkim, kompyuter bilan ishlash lozimdir, balkim film tarqatma material, chizma va plakatlar, turli adabiyotlar, axborot texnologiyasi kerak bo'lar, bular o'qituvchi va

o'quvchiga bog'liq. Yangi pedagogik texnologiya jarayon, bu jarayonni darslarda qo'llaymiz darslarni amaliy mashq mustaqil ishlash, guruhlash, tanlovlar, aqliy hujum, baxs-munozira va boshqa usullarni mavzuga mos qilib o'quvchilarga o'rgatishimiz ular faolligini oshiradi. Men dars tashkil qilishning ko'pincha maqbul usullaridan biri guruhlarga bo'lib, dars o'tish deb hisoblayman. Guruhlarga bo'lishda albatta har bir guruhga a'lochi o'quvchilardan tenglab o'tkazish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu hol esa o'rtacha o'qiydigan, erkin fikrlashni bilmaydigan o'quvchini harakatlantirishga olib keladi. Guruhga ijobiy ta'sir uyg'otishga sabab bo'ladi. O'quvchilar qanchalik darsga qiziqishsa ularning bilimlari shunchalik ortadi. Bizning vazifamiz esa turli usullardan foydalanib o'quvchilar bilimini oshirishdan iboratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi
2. Ishmuhamedov R.J., Yo'ldoshev M. Ta'lim va tarbiyada zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – T.: - Nihol nashriyoti, 2016
3. Berdiyeva O.B., Mirsaburov M. Matematika fanini o'qitish metodikasi moduli bo'yicha o'quv uslubiy majmua. – Termiz-2020.
4. Maxamatrasul Djo'rayev “Fizika o'qitish metodikasi” Toshkent - 2015
5. <https://pm.piima.uz/steam-ta-lim/>
6. <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/download/119/45/372>
7. <https://t.me/scienceboxofficial>

**BOLALARGA TIL O'RGATISH JARAYONI UCHUN KERAKLI
METOD**

Shuxratova Parvinabonu Shuxrat qizi

Samarqand davlat chet tillar instituti

2- bosqich talabasi

e-mail :parvinashuhratova@gmail.com

Number: +998904476949

Ilmiy raxbar: Sh.O.Mamayoqubova

Email: mamayoqubovashahlo@gmail.com

Tel: +998937261746

ANNOTASIYA. Til o'rganish jarayonida bir xil rejimda davom etish o'rganish jarayonida zerikish va turli qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin bu esa o'rganishga bo'lgan qiziqishni ham yo'qotishi mumkin. Bu vaziyatni bartaraf etishda esa dars mobaynida turli metodlardan foydalanish foydali bo'ladi. TPR ("Jismoniy javob" deb ham yuritiladi) metodi, "Amalga oshirish orqali o'rganish" kabi metodlar shu kabi muammolarni bartaraf etishda samara beradi.

Kalit so'zlar: TPR, o'quvchi, metod, o'qituvchi, buyruq, dars jarayoni, amalga oshirish orqali o'rganish

АННОТАЦИЯ. Продолжение в одном и том же режиме в процессе изучения языка может привести к скуке и различным трудностям в процессе обучения, что также может привести к потере интереса к обучению. Чтобы устранить эту ситуацию, полезно использовать на уроке разные методы. Такие методы, как TPR (также известный как «Физический ответ») и «Обучение действием», эффективны в преодолении таких проблем.

Ключевые слова: ТПР, студент, метод, преподаватель, инструкция, учебный процесс, обучение на практике.

ABSTRACT. Continuing in the same mode during the language learning process can lead to boredom and various difficulties in the learning process, which can also lead to loss of interest in learning. To eliminate this situation, it is useful to use different methods during the lesson. Methods such as TPR (also known as "Physical Response") and "Learning by Doing" are effective in overcoming such problems.

Key words: TPR, student, method, teacher, instruction, teaching process, learning by doing

Maktabgacha ta'lim, maktab , universitetlarda ingliz tili darslari o'tilmoqda. Tilni o'rganish jarayonida bir o'quvchi uchun samarali foyda bergan metod ikkinchi o'quvchi uchun foydali bo'lmasligi mumkin, va o'qituvchilar o'zlashtirishni osonlashtir uchun turli metodlarni aralashtirib barcha uchun foydali metodga aylantirmoqdalar. Bugun esa shu kabi metodlardan biri bilan tanishamiz.

Total Physical Response (TPR) - bu til o'rganishni kuchaytirish uchun jismoniy harakatlar va imo-ishoralardan foydalanishni o'z ichiga olgan o'qitish usuli. U 1970-yillarda Jeyms Asher tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, ayniqsa yosh o'quvchilarni o'rgatishda samaralidir.

TPRda o'qituvchi maqsadli tilda buyruqlar yoki ko'rsatmalar beradi va talabalar tegishli harakatlarni bajarish orqali javob beradilar. Misol uchun, o'qituvchi "stand up" deyishi mumkin, o'quvchilar esa jismonan turishadi. bu bolalarga tilni harakatlar bilan bog'lashga yordam beradi, ularga yangi lug'at va grammatik tuzilmalarni tushunish va eslab qolishni osonlashtiradi.

TPR sinfda turli usullarda qo'llanilishi mumkin. Mana bir nechta misollar:

1. Vocabulary: So'zlarga tegishli buyruqlar berish orqali yangi lug'at so'zlarini o'rgatish. Misol uchun, agar siz hayvonlarning lug'atini o'rgatayotgan bo'lsangiz, "Quyvon kabi sakrash" yoki "Arslon kabi bo'kirish" deb aytishingiz va o'quvchilarni harakatlarni bajarishlarini so'rashingiz mumkin.

2. Grammar: Grammatik tushunchalarni mustahkamlash uchun TPR dan foydalaning. masalan, agar siz o‘rin predloglarini o‘rgatayotgan bo‘lsangiz, “Qalamingizni kitob ostiga qo‘ying” yoki “Ryukzakni stulga qo‘ying” deb aytishingiz va o‘quvchilarni ko‘rsatmalarga rioya qilishlarini so‘rashingiz mumkin.

3. Sequencing: Sequencing yoki quyidagi yo'nalishlarni mashq qilish uchun TPR dan foydalaning. talabalar ketma-ket bajarishlari kerak bo'lgan bir qator buyruqlarni bering. Masalan, “Tur, burningga teg, aylan, o‘tir” deyishingiz mumkin va o‘quvchilar har bir harakatni to‘g‘ri tartibda bajarishlarini so‘rashingiz mumkin.

4. Storytelling: TPR yordamida hikoyalar yoki hikoyalar qismlarini sahnalashtiring. hikoya qilayotganda o‘quvchilardan hikoyadagi harakat va hodisalarni jismonan ijro etishlarini so‘rang. Bu ularga hikoyani yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

5. Songs and va chants: TPRni qo'shiq va qo'shiqlarga qo'shing, ularni yanada interaktiv qilish. o'quvchilar qo'shiq aytish yoki qo'shiq aytish paytida aniq harakatlar yoki imo-ishoralarni bajarishlarini so'rang.

Talablarni bajarishdan oldin harakatlarni o'zingiz modellashtirishni unutmang va aniq va oddiy ko'rsatmalar bering. tPR - bu bolalarga ingliz tilini multisensorli tarzda o'rganishga yordam beradigan qiziqarli va qiziqarli o'qitish usuli

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. An introduction to Total Physical Response (and four activities to try)
By Erin Walton in Teaching tips· 3 min read<https://teacherblog.ef.com/total-physical-response-efl-classroom/>
2. <https://www.goabroad.com/articles/teach-abroad/how-to-teach-english-to-young-learners>
3. What Is TPR for Teaching English and How Can I Use It? Johanna Kawasaki July 8, 2020<https://bridge.edu/tefl/blog/what-is-tpr-for-teaching-english-and-how-can-i-use-it/>
4. Total physical response - TPR Richard Frost, British Council, Turkey
Where it is from? <https://www.teachingenglish.org.uk/professional-development/teachers/managing-lesson/articles/total-physical-response-tpr>

**TELEVIDENIYEDA MILLIY
QADRIYATLARNING YORITILISHI**

“O‘zbekiston 24” telekanali jurnalisti

Kamola Sobitjonova

Bugungi kunda ommaviy axborot vositalari o‘zining keng qamrovidagi auditoriyaga ega ekanligi bilan katta ahamiyatga ega. Shu bilan birga, u omma fikrini, ma’naviyatini shakllantirib, dunyo qarashini kengaytiruvchi kuchli vositalardan biri hisoblanadi. Bu tarmoqlar yordamida yurtimiz hayoti va jahonda yuz berayotgan eng so‘nggi yangiliklar, voqea hodisalardan xabardor qiluvchi axborot manbalarini olishga va ma’naviy - madaniy xordik chiqarish imkoniyatiga ega bo‘lamiz. Ommaviy axborot vositalarining ichida televideniye har tomonlama qulay. Televideniye rivojlanishi jarayonida davlat va nodavlat telekanallar paydo bo‘lib, jamiyatda fikrlar va qarashlarning turli-tumanligini yaratish imkoniyati payda bo‘ldi. Negaki, qancha ko‘p telekanallarning faoliyati yo‘lga qo‘yilsa bir- biriga nisbatan raqobat ham kundan kunga jadallashib boradi. Albatta raqobat bor joyda o‘shish, shakllanish va yangi o‘ziga xos yangiliklarni yaratish imkoniyati ko‘payadi. Dunyo miqyosida axborot makonlarining ko‘payib, globallashuv jarayonlarining kuchayib borayotganligi ommaviy axborot vositalari oldiga yangi-yangi vazifalarni qo‘ymoqda. Davrning o‘zgarishi bugun boshqa sohalardagi kabi jurnalistika nazariyasi va amaliyotiga ham yangicha nazar bilan qarashni taqozo etmoqda. Paydo bo‘lgan ilk kezlarda odamlar unga faqat axborot olish vositasi sifatida qaragan bo‘lsalar, vaqt o‘tib, bu sohaning maqsad va vazifalar doirasi shu qadar kengayib bordiki, bugunga kelib, u nafaqat axborot tarqatuvchi omil, balki davlat va jamiyat hayotiga ta’sir ko‘rsata oladigan, ta’bir joiz bo‘lsa, hayot oqimini o‘zga tomonga burib yuborishga-da qodir bo‘lgan qudratli vositaga aylandi. Bugun dunyoni axborot boshqarmoqda. Hozirgi paytda texnika shu qadar taraqqiy toptiki, hatto g‘irt yolg‘on axborotga ham auditoriyani

ishontirish mumkin. Bugun axborot-g'oyaviy kurashlarning asosiy quroli sifatida maydonga ijtimoiy immunitetni shakllantirish yo'liga chiqdi. Shu ma'noda, televideniyaning o'рни va ahamiyati ham kundan-kun ortib bormokda. Tan olish kerakki, bugun dunyoning turli telekanallarida axloqiy buzuvchilik, vayronkorlik, umuman, odamzodning eng jirkanch, hayvoniy illatlari targ'ib etiladigan ko'rsatuv va dasturlar uchramoqda. Turgan gapki, texnika taraqqiyoti natijasida bizda xalqaro telekanallarni tomosha qilish imkoni bor. Masalaning og'riqli tomoni shundaki, bu dasturlarni bag'rimizda voyaga yetayotgan o'g'il-qizlarimiz ham ko'rib ulg'aymoqda. Biz kattalarku, nima yaxshi, nima yomon ekanini anglaganmiz, oqni qoradan ajrata olamiz, ammo ma'naviy olami endigina shakllanayotgan g'o'r yoshlar ongi shu kabi zararli g'oyalar bilan zaharlanmoqda. Ular ekranda ko'rayotgan behayo ko'rsatuv va filmlardan "nimalarnidir" o'rganadi. Vaqt o'tib esa, ota-onasi tanbex berganida ko'ziga tik boqib, "O'zim bilaman, menga o'rgatishingiz shart emas!",- degan gapni aytadi. Mana sizga, ongga ta'siri. Shu sababdan ham bu ijtimoiy immunitetni shakllantirish va yoshlar ma'naviyatini boyitishda unumli foydalanishni talab etadi. Aslida, har qanday kashfiyotdan, xususan, dan ham ikki maqsadda foydalanish mumkin. Afsuski, salbiy ta'sir tezroq va samaraliroq bo'ladi. Ijobiy ta'sirning salbiy ta'sirdan ustun kelishi uchun uzoq o'ylangan, tizimli ishlab chiqilgan reja asosida ishlash zarur. Tarixdan ma'lumki, O'rta Osiyo hududida aholi azaldan vodiylarda, katta suv manbalari-daryo va anhorlar bo'yida yashab keladi. Atrofi cho'l va saxrolar bilan o'ralgan, tabiati, iqlimi g'oyat murakkab bo'lgan mintaqa sharoitining o'zi ana shu elat va millatlarning ming yillar davomida bir-biriga moslashib, yaqin yelkadosh bo'lib, bir-birining og'irini yengil qilib yashashini taqozo etib keladi. Turmush va tafakkur tarzimizning ajralmas qismiga aylanib ketgan mana shunday azaliy tushunchalar mintaqamizda yashab o'tgan ulug' allomalar, mutafakkir zotlarning qoldirgan bebaho merosida ham o'zining yorqin ifodasini topgan. Misol uchun, Alisher Navoiy bobomiz bo'ladimi, Rudakiy, Abay, Maxtumquli yoki To'xtagul

kabi ulug' zotlar bo'ladimi, ularning barchasi o'z ijodi bilan nafaqat ikki daryo oralig'idagi xalqlarni, balki butun bashariyat farzandlarini doimo mehr-oqibatli, do'st-birodar bo'lib yashashga da'vat etgani bejiz emas, albatta. Chindan ham, millatimiz azaldan tinch-totuv hayot kechirib kelgan. Sharqona tarbiyamizga ko'ra, odamlar birlik va birdamlikda hayot kechirishiga o'rganganmiz. Zamonaviy fikrlaydigan har bir kishi bu holatni to'g'ri qabul qilishi, qadriyatlariga sodiq qolgan xalqqa hurmat bilan qarashi lozim. Ammo afsuski, bu tarixiy haqiqatni anglamaydigan, to'g'rirog'i, anglashni istamaydigan ba'zi "korchalonlar" ma'naviyat bobida bizga dars berishga, qadriyatlardan, butun bir xalq, millat manfaatlaridan voz kechib, shaxsiy manfaatlarini ko'zlab yashashga, ongimizga milliy mentalitetimizga yot bo'lgan g'oyalarni zo'rma-zo'raki singdirishga urinmoqda. Bunday g'arazli urinishlar markazida esa, shubhasiz, xalqimizning boy tarixiy merosiga, milliyligiga, qadriyat va urf- odatlariga, umuman olganda, o'zligiga tahdid solish niyati turadi. Chunki o'zligidan judo bo'lgan xalqni boshqarish oson. Insoniyat taraqqiyotida shunday bir tarixiy bosqichga qadam qo'ydiki, endi hech bir xalq, millat, davlat boshqa xalq, millat va davlatlar bilan keng integratsiyaga kirishmay, umumjahon taraqqiyotiga o'z xissasini qo'shmay, global muammolarni hal etishda qatnashmay hamda umuminsoniy normalardan, boyliklardan, yutuqlardan-qadriyatlardan foydalana olmaydi. Shunday ekan, bu vaziyatda eng muhimi, yoshlarimizning mustaqil fikriga ega, rostni yolg'ondan farqlay oladigan, masalaga o'ylab, bosiqlik bilan yondoshadigan, ona vatanini, xalqini sevadigan va uning tarixi va milliy qadriyatlarini hurmat qiladigan inson sifatida voyaga yetishi - eng asosiy maqsad bo'lishi lozim.

Oila - xalqimizning eng ulug', muqaddas qadriyatlaridan biridir. Agar oilani bir imoratga qiyos etsak, shubhasiz, yoshlar uni bunyod etishda oila ulug'larining maslahatiga tayanadilar. Kattalar ko'rsatgan yo'ldan yurganlarning oilasi shubha yo'qki, mustahkam va to'kis bo'ladi. Teleekran orqali oilaviy mavzulardagi ko'rsatuvlarda asosiy urg'u farzandlar tarbiyasi borasidagi o'zbekona an'analarga

qaratiladi. Qolaversa, yosh oilalar buzilib ketishining oldini olish, ular ongida oila mas'uliyatini chuqur ildiz ottirish va birdamlik hamda hamjihatlikka undash borasida ham qator ko'rsatuvlar tayyorlanadi. O'zbekistonda mustaqillik tantanasi tufayli ta'lim-tarbiya tizimida tub o'zgarishlar vujudga keldi. Milliy qadriyatlarni tiklash, milliy ma'naviyatni yuksaltirish, ayniqsa, sharqona odob-axloq an'analariga e'tiborni kuchaytirish shular jumlasidandir. Insonparvarlik xalqi milliy ruhiyatining ajralmas fazilatidir. Shafqatsizlik va zo'ravonlik, uning tabiatiga yotdir. Bizning xalqimiz o'zining ko'p ming yillik tarixi davomida ko'p narsalarni boshidan kechirdi. Omonsiz jang-u jadallar xalqimizning insoniylik tabiatiga dog'tushira olmadi. O'zbek oilasida bugungi kunda yaxshilik va yorug'lik, bolalarga g'amxo'rlik mujassamlashgandir. Ommaviy axborot vositalarida mazkur tushunchalarning yoritilishi esa eng asosiy va muhim talablardan biridir. Bugun dunyoda odamlar ongini egallash yo'lida ayovsiz kurash kechmoqda. Ammo bu taxdidlar ba'zan ochiq- oshkora, ba'zan esa yashirin tarzda amalga oshirilmoqda. Bundan ko'rinadiki, har bir jurnalist qadriyatlarni yoritar ekan, odamlarni ogohlikka ham undashi lozim. Turli telekanallar orqali namoyish etilayotgan vayronkor ongini himoyalashning yagona yo'li-ijtimoiy g'oyalardan odamlar immunitetni mustahkamlash ekanini yuqorida ta'kidlagan edik. Bu vaziyatda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni targ'ib qilish, yoshlarning ma'nan yetuk va barkamol shaxs sifatida voyaga yetishida eng asosiy burchdir. Zero, eng avvalo, odamlar ongida shakllanadi, keyin qalblarda ularga hurmat hissi uyg'onadi, oqibatda esa qadriyatlar shunchaki hayot tarzi emas, balki xalqning g'ururi, sha'nini belgilab beradigan muqaddas tushunchaga aylanadi. Ommaviy axborot vositalari esa ommaga ana shu haqiqatni anglashga yordam berishi kerak.

**TELEVIDENIYEDA MILLIY QADRIYATLAR MAVZUSIDAGI
KO'RSATUVLARNI TAYYORLASHDA JURNALIST MAHORATI**

“O‘zbekiston 24” telekanali jurnalisti

Kamola Sobitjonova

Xalq musiqa ijodiyoti har bir xalqning ulkan ma'naviy boyligi hisoblanadi. Uning tarkibidagi eng ommaviy, tarbiyaviy-ta'sirchan xalq qo'shiqlari o'zining g'oyaviy-badiiy mazmuni, xalq hayotining barcha qirralarini ifoda etishi kabi xususiyatlari bilan yosh avlodni ma'naviy- axloqiy, ma'rifiy va estetik dunyoqarashini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Har qanday xalq yoki millatning ma'naviyatini uning tarixi, o'ziga xos urf-odatlarini, an'analari, hayotiy qadriyatlaridan ayri holda tasavvur etib bo'lmaydi. Bu borada tabiiyki, ma'naviy meros, madaniy boyliklar, ko'hna tarixiy yodgorliklar eng muhim omillardan bo'lib xizmat qiladi. Ma'naviy meros, madaniy boyliklar, milliy qadriyatlar tizimida xalq qo'shiqchilik ijodiyoti alohida mavqega ega bo'lib, ular xalqimizning milliy urf-odatlarini, an'analari, bayram marosimlari, tarixiy, falsafiy qarashlari bilan chambarchas bog'liq holda o'zida ma'naviy-ma'rifiy g'oyalarni mujassam etadi. Jumladan, ilm o'rganish, insoniy fazilatlar- odob, axloq, to'g'rilik, rostgo'ylik, halollik, iymon-e'tiqod, vatanni sevish, uni qadrlash, ota-onani hurmat qilish, ona tabiatni e'zozlash kabi umuminsoniy fazilatlarni madh etuvchi qo'shiqlarni o'rganish va kuylash ayniqsa, yoshlar qalbida ezgu his-tuyg'ular uyg'otishi, ularda insoniy fazilatlarlarni shakllanishiga ijobiy ta'sir etishi shubhasiz. Chunki badiiy yetuk, avloddan-avlodga o'tib kelayotgan juda ko'plab xalq ijodiyotiga mansub kuy-qo'shiqlar bevosita xalqning yaratuvchilik qudratining mahsuli bo'lib, ularning tarbiyaviy ta'sir kuchi katta. Eng avvalo, ular mazmunidagi go'zallik, ulug'vorlik, jo'shqinlik, tushkunlik, g'amginlik, ma'yuslik his-tuyg'ularini uyg'otuvchi xususiyatlarga ega ekanligidadir. Ajdodlarimizning turfa va qiziqarli

urf-odatlari, marosim - udumlari borki, ularning har birida hikmat bor. Ya'ni, kishilarni do'stona munosabatlarini yanada yaqinlashtirish, yaxshilikka undash va shu kabi ezguliklar marosimlarda mujassam. Hozirgi saxifamizda qish faslida o'tkazilgan turli udumlar, marosimlar va xalq o'yinlari haqida so'z boradi.

Xalq og'zaki ijodi va an'analarini o'rganishda Mahmud Qoshg'ariyning "Devoni lug'otit turk" asarining o'rnini beqiyos. Masalan, ushbu asarda xalq o'yinlarining bir yuz ellikdan ziyod turi tilga olingan. Jumladan, "Qorang'uni", ya'ni, qorong'ida qo'rg'on olish, "bandol", ya'ni, asir olish, "o'tish - o'tish" davra o'yini, "chavg'on", ya'ni, to'p o'yini, "o't bandal", ya'ni, tayoq o'yini, shuningdek, qilichbozlik, nayzadorlik va boshqa o'yinlar haqida ko'plab ma'lumotlar berilgan. Darhaqiqat, betakror samimiyat madaniyatimizning go'zalligini namoyon etuvchi marosimlarimiz chinakam ma'naviy xazina, tunganmas buloq singari asrlar davomida xalqimiz ma'naviyatini boyitib, ongu tafakkuri va his - tuyg'ularini teranlashtirib kelgan. Asrlar qa'ridan sado beradigan xalq qo'shiqlari esa, dillarni nurafshon etadi...

Bu o'rinda shuni "Yor-yor"lar xalq orasida boshqa mazmundagi qo'shiqlarga karaganda kengroq ommalashgan. "Ma'lumki, xalq og'zaki ijodidagi hamma janrlardan ko'ra, qo'shiq o'zining tez yaratilishi bilan ajralib turadi. Bu fikr aynan "yor-yor"larga ham taalluqlidir. Ta'kidlash kerakki, shoirlik iste'dodiga ega bo'lgan "yor-yor" ijrochisi to'yning o'tkazilish sharoitiga qarab, yangi - yangi to'rtliklar to'qib ketavergan. Natijada, aynan to'y o'tkazilayotgan paytdagi vaziyatlar ham qo'shiq matnida o'z ifodasini topgan." Masalan, qish faslida aytiladigan yor-yorlarda shunday so'zlarni uchratish mumkin:

“Qish kunida sovuq yeb,

Achchiq - tirsik kerakmas,

Horib keldik yor-yor,

Qoyib keldik yor - yor...

Milliylikni namoyish etish uchun hammaga o'zbek do'ppisini kiydirish shart

emas, albatta. Yoki oq yaktak kiyib, dalada javlon urib ishlayotgan hamma dehqonni ham o'zbek, deb atab bo'lmaydi. Eng birinchi talab har birimizning ongimizda xalqqa, ota- onaga, oilaga, insonlarga bo'lgan ezgu fazilatlar shakllangan bo'lishi lozim. Xalqimizning boy madaniy-ma'naviy merosini saqlab qolishga, folklor, etnografik an'analarni rivojlantirishga, milliy hamda jahon eng yaxshi adabiyoti, musiqasi, teatri, kinosi, tasviriy-san'atining namunalari bilan tanishtirishga qaratilgan muhim ijtimoiy, gumanitar, ma'rifiy teleko'rsatuv va radioeshittirishlarni tashkil qilish va ularni mohirona reklama qila olish bugungi oldida turgan eng asosiy vazifalardan biridir.

Jurnalist-zamon va makonning xolis kuzatuvchisi, faoliyati so'z va xalq hayoti bilan bevosita bog'lik bo'lgan shaxs. U barcha sohada sodir bo'layotgan o'zgarishlar va yangiliklardan birinchilar qatorida xabar toppish barobarida o'zgalarnida voqif etadi. Xalq hayoti – jurnalist uchun asosiy mavzu. Har qanday mavzuni yoritishda jurnalist mahorati hal etuvchi ahamiyatga ega. Bunda uni o'z mutaxassisligini mukammal darajada bilishi, mavzuga yondoshuvidan tashqari, o'z xalqining tarixi, qadriyat va an'alarini ham bilishi, hurmat qilishi va bor iste'dodini millat ma'naviyatini yuksaltirish yo'lida safarbar etishi ham muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, shu yo'nalishda ko'rsatuvlar tayyorlash jarayoni jurnalistdan bugungi zamonning mafkuraviy manzarasini teran ko'z bilan kuzata olishni. g'oyaviy -mafkuraviy kurashlar paytida og'ishmay, haqiqatni ko'ra bilishni talab etadi.

ЭКОЛОГО-МЕЛИОРАТИВНОЕ СОСТОЯНИЕ ОСУШЕННОГО ДНА АРАЛЬСКОГО МОРЯ

Идирисов К.А.¹, Бобомуродов Ш.М.², Мирзамбетов А.Б.³

¹ *Международный инновационный центр Приаралья при Министерстве экологии, охраны окружающей среды и изменения климата республики Узбекистан, г Нукус 230100, Нукусский район, ССГ Саманбай, Республика Каракалпакстан, Узбекистан, katal-9228@mail.ru:*

² *Научно исследовательского института Почвоведения и агрохимических исследований, г. Ташкент 111202, Кибрайский район, ССГ Ботанический, Ташкентская область Узбекистан, tuproqshunoslik@umail.uz:*

³ *Каракалпакского института сельского хозяйства и агротехнологии, Нукус 230100, Город: Нукус, ул. Абдамбетова, Республика Каракалпакстан, Узбекистан, mirzambetov@mail.ru*

Аннотация. В статье изложены материалы, полученные в результате исследования юго-восточной части обсохшего дна Аральского моря. В ходе исследования были заложены почвенные разрезы по общепринятым в почвоведении методикам и отобраны образцы донных отложений для последующих химических анализов. В лабораторных исследованиях были проведены анализы водной вытяжки, в результате которых были выявлены количество воднорастворимых солей (плотный остаток), анионы, катионы, химизм и степень засоления, а также рН показатели.

Ключевые слова. Плотный остаток, анионы, катионы, ионы, степень засоления, тип засоления, генетические горизонты.

Введение. По проблеме высыхания Аральского моря и его последствиям было посвящено множество научных статей и публикации. Но на

сегодняшний день стало уже очевидным тот факт, что уже на старые берега большой Арал не вернуть. Обзор исследований в бассейне Аральского моря до и после 50 года XX века позволяет говорить о том, что Аральское море в своём существовании не однажды пересыхало. Естественные колебания закрытых бассейнов Аральского и Каспийского моря лежит в интервале 3,0-3,5 м. Статистический анализ материалов по уровням Аральского моря показывает, что его уровень на 80% зависит от стока реки Амударья. Причиной высыхания Аральского моря является орошаемое земледелие в бассейне Амударьи [1].

По причине изменения климата за последние 50-60 лет в Центральной Азии площадь ледников сократилась на 30%. По прогнозам, повышение температуры в данном регионе на 2 °С приведёт к сокращению площади ледников на 50%, а на 4 °С к сокращению на 75%. По их расчётам к 2050 году ожидается уменьшение стока вод реки Сырдарья на 5%, а реки Амударья на 15%. В Республике Узбекистан к 2030 году общая нехватка воды составит 3 млрд кубических метров, а к 2050 году 15 млрд кубических метров [2].

Объектом для исследования нами были выбраны юго-восточная часть территории осушенного дна Аральского моря, где в 2005 году были высажены соле и засуха-устойчивые виды растений. Данная местность была осушена ранее чем другие площади, и представляет собой очень разнообразную по характеристикам почвенные покрытия. По сведениям учёных фитомелиоративные растения положительно повлияли на почвенно-экологическое состояние, и приводит к улучшению их биологической активности [3].

Методы исследования. Были использованы методы картирования засоленных почв, сравнительно-географические, сравнительно-геохимические, лабораторно-аналитические и камерально-аналитические

методы. Отбор почвенных образцов и лабораторно-аналитические работы выполнены на основе методов, указанных в пособиях Е.В.Аринушкиной «Руководство по химическому анализу почв» [4], а также «Руководство к проведению химических и агрофизических анализов почв при мониторинге земель» НИИПА [5].

Результаты исследования и их обсуждение. По данным результатов анализа водной вытяжки образцов донных отложений было выявлено, что содержание общих воднорастворимых солей варьирует в пределах от 0,064-0,072 до 0,606-1,076%. По химизму засоления образцы входят в группы сульфатных (С), хлоридно-сульфатных (Х-С) и сульфатно-хлоридного (С-Х) типов. По степени засоленности можно встретить как не засоленные образцы, так и образцы со слабой, средней и очень сильной степенью засоления. По содержанию не считая отдельных образцов в основном доминируют ионы сульфата. Их количество было выявлено в пределах 0,015-0,364%. Но в отдельных случаях содержание хлор иона превышает количество сульфата. Количество иона хлора составляет 0,005-0,336%. Растворимые карбонаты в образцах не были обнаружены, но присутствуют ионы бикарбоната, содержание которых были в пределах 0,015-0,035% (таблица-1).

По содержанию среди растворённых катионов в некоторых площадях доминирует ионы натрия, чьё количество колеблется в пределах 0,012-0,250%, а в некоторых площадях ионы кальция, чьё количество колеблется в пределах 0,006-0,124%. Содержание магния колеблется в количестве 0,002-0,036% и занимает замыкающее место среди растворённых катионов. (таблица-1).

Образцы почвогрунтов по результатам анализов имеют средне, сильно и очень сильную щелочную реакцию почвенной среды, с рН показателями от 8,2-8,3 до 9,2-9,3 (таблица-1)..

**Таблица-1. Результаты химических анализов почвогрунтов
обсохшего дна Аральского моря**

№ разреза	Генетический горизонт, см	pH	Оценка	Сухой остаток, в %	Содержание растворимых ионов, в, %							Тип засоления	Степень засоления
					HCO ₃	Cl ⁻	SO ⁴	Ca..	Mg..	Na	S ions, %		
5	0-2	8,96	Сильно щелочные	0,096	0,029	0,007	0,036	0,006	0,002	0,023	0,088	C	не засолён
	2-21	9,2	Очень сильно щелочные	0,064	0,035	0,005	0,015	0,006	0,002	0,014	0,059	X-C	слабый
	21-40	9,3	Очень сильно щелочные	0,074	0,033	0,005	0,022	0,006	0,002	0,016	0,068	X-C	слабый
	40-54	9,1	Очень сильно щелочные	0,072	0,034	0,005	0,020	0,006	0,002	0,016	0,066	X-C	слабый
	54-79	9,2	Очень сильно щелочные	0,072	0,032	0,005	0,022	0,006	0,002	0,016	0,067	X-C	слабый
	79-81	9,1	Очень сильно щелочные	0,074	0,033	0,005	0,022	0,006	0,002	0,016	0,068	X-C	слабый
	81-120	9,1	Очень сильно щелочные	0,080	0,031	0,007	0,025	0,006	0,002	0,018	0,073	X-C	средний
	120-150	8,2	Средне щелочные	0,606	0,020	0,014	0,364	0,120	0,014	0,026	0,548	C	слабый
7	0-1	8,7	Сильно щелочные	0,142	0,026	0,007	0,069	0,030	0,002	0,008	0,129	C	не засолён
	1,12.	8,9	Сильно щелочные	0,128	0,027	0,011	0,057	0,022	0,004	0,012	0,119	C	не засолён
	12-17.	8,9	Сильно щелочные	1,076	0,021	0,336	0,288	0,040	0,036	0,250	0,960	C-X	очень сильный
	17-55	9,04	Очень сильно щелочные	0,572	0,021	0,196	0,128	0,020	0,017	0,142	0,513	C-X	средний
8	0-2	8,3	Средне щелочные	0,584	0,015	0,011	0,354	0,124	0,002	0,035	0,533	C	слабый
	2-20.	8,50	Сильно щелочные	0,240	0,017	0,007	0,140	0,046	0,004	0,018	0,224	C	не засолён
	20-54	8,8	Сильно щелочные	0,148	0,020	0,011	0,078	0,022	0,004	0,019	0,143	C	не засолён
	54-80	9,00	Сильно щелочные	0,100	0,028	0,011	0,040	0,012	0,005	0,014	0,095	X-C	слабый

80-150	8,98	Сильно щелочные	0,110	0,029	0,012	0,044	0,012	0,005	0,017	0,105	X-C	слабый
--------	------	-----------------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-----	--------

Основные выводы. По данным результатов анализа водной вытяжки образцов донных отложений было выявлено, что содержание общих воднорастворимых солей варьирует в пределах от 0,064-0,072 до 0,606-1,076%. По химизму засоления образцы входят в группы сульфатных (С), хлоридно-сульфатных (Х-С) и сульфатно-хлоридного (С-Х) типов.

По содержанию количество сульфата иона было выявлено в пределах 0,015-0,364%, содержание хлор иона составляет 0,005-0,336%, а содержание иона бикарбоната были в пределах 0,015-0,035%.

По содержанию количество иона натрия колеблется в пределах 0,012-0,250%, количество иона кальция колеблется в пределах 0,006-0,124%. Содержание магния колеблется в количестве 0,002-0,036%.

Образцы почвогрунтов по результатам анализов имеют средне, сильно и очень сильную щелочную реакцию почвенной среды, с рН показателями от 8,2-8,3 до 9,2-9,3

Список использованной литературы

1. Хамидов М., Ишчанов Ж., Шерматов Е., Мухаммадиева М. Исследования влияния высыхания Аральского моря на глобальный климат планеты земля // “Агро илм” аграр-иктисодий, илмий-амалий журнал. 2022 йил, 4-сон (83). Тошкент, 2022. Б. 49-50.

2. Хамидов М., Матякубов Б., Гадаев Н., Исабаев К., Уразбаев И. Компьютер технологиялари асосида ғўзанинг гидромодуль районлар бўйича илмий асосланган суғориш тартибларини ишлаб чиқиш // “Агро илм” аграр-иктисодий, илмий-амалий журнал. 2022 йил, 4-сон (83). Тошкент, 2022. Б. 103-106

3. Хамидова Ш. Ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшлашда фитомелиоратив тадбирларнинг самарадорлиги // “Агро илм” аграр-

иктисодий, илмий-амалий журнал. 2022 йил, 2-сон (80). Тошкент, 2022. Б. 68-69.

4. Аринушкина Е.В. Руководство по химическому анализу почв // Издава МГУ. - Москва, 1970. - С. 5-450.

5. Руководство к проведению химических и агрофизических анализов почв при мониторинге земель // - Ташкент, 2004. - С. 260.

**BOLALARGA TIL O'RGATISH JARAYONI UCHUN KERAKLI
METOD**

Shuxratova Parvinabonu Shuxrat qizi

Samarqand davlat chet tillar instituti

2- bosqich talabasi

e-mail :parvinashuhratova@gmail.com

Number: +998904476949

Ilmiy raxbar: Sh.O.Mamayoqubova

Email: mamayoqubovashahlo@gmail.com

Tel: +998937261746

ANNOTASIYA. Til o'rganish jarayonida bir xil rejimda davom etish o'rganish jarayonida zerikish va turli qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin bu esa o'rganishga bo'lgan qiziqishni ham yo'qotishi mumkin. Bu vaziyatni bartaraf etishda esa dars mobaynida turli metodlardan foydalanish foydali bo'ladi. TPR ("Jismoniy javob" deb ham yuritiladi) metodi, "Amalga oshirish orqali o'rganish" kabi metodlar shu kabi muammolarni bartaraf etishda samara beradi.

Kalit so'zlar: TPR, o'quvchi, metod, o'qituvchi, buyruq, dars jarayoni, amalga oshirish orqali o'rganish

АННОТАЦИЯ. Продолжение в одном и том же режиме в процессе изучения языка может привести к скуке и различным трудностям в процессе обучения, что также может привести к потере интереса к обучению. Чтобы устранить эту ситуацию, полезно использовать на уроке разные методы. Такие методы, как TPR (также известный как «Физический ответ») и «Обучение действием», эффективны в преодолении таких проблем.

Ключевые слова: ТПР, студент, метод, преподаватель, инструкция, учебный процесс, обучение на практике.

ABSTRACT. Continuing in the same mode during the language

learning process can lead to boredom and various difficulties in the learning process, which can also lead to loss of interest in learning. To eliminate this situation, it is useful to use different methods during the lesson. Methods such as TPR (also known as "Physical Response") and "Learning by Doing" are effective in overcoming such problems.

Key words: TPR, student, method, teacher, instruction, teaching process, learning by doing

Maktabgacha ta'lim, maktab , universitetlarda ingliz tili darslari o'tilmoqda. Tilni o'rganish jarayonida bir o'quvchi uchun samarali foyda bergan metod ikkinchi o'quvchi uchun foydali bo'lmasligi mumkin, va o'qituvchilar o'zlashtirishni osonlashtir uchun turli metodlarni aralashtirib barcha uchun foydali metodga aylantirmoqdalar. Bugun esa shu kabi metodlardan biri bilan tanishamiz.

Total Physical Response (TPR) - bu til o'rganishni kuchaytirish uchun jismoniy harakatlar va imo-ishoralardan foydalanishni o'z ichiga olgan o'qitish usuli. U 1970-yillarda Jeyms Asher tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, ayniqsa yosh o'quvchilarni o'rgatishda samaralidir.

TPRda o'qituvchi maqsadli tilda buyruqlar yoki ko'rsatmalar beradi va talabalar tegishli harakatlarni bajarish orqali javob beradilar. Misol uchun, o'qituvchi "stand up" deyishi mumkin, o'quvchilar esa jismonan turishadi. bu bolalarga tilni harakatlar bilan bog'lashga yordam beradi, ularga yangi lug'at va grammatik tuzilmalarni tushunish va eslab qolishni osonlashtiradi.

TPR sinfda turli usullarda qo'llanilishi mumkin. Mana bir nechta misollar:

1. Vocabulary: So'zlarga tegishli buyruqlar berish orqali yangi lug'at so'zlarini o'rgatish. Misol uchun, agar siz hayvonlarning lug'atini o'rgatayotgan bo'lsangiz, "Quyvon kabi sakrash" yoki "Arslon kabi bo'kirish" deb aytishingiz va o'quvchilarni harakatlarni bajarishlarini so'rashingiz mumkin.

2. Grammar: Grammatik tushunchalarni mustahkamlash uchun TPR dan foydalaning. masalan, agar siz o‘rin predloglarini o‘rgatayotgan bo‘lsangiz, “Qalamingizni kitob ostiga qo‘ying” yoki “Ryukzakni stulga qo‘ying” deb aytishingiz va o‘quvchilarni ko‘rsatmalarga rioya qilishlarini so‘rashingiz mumkin.

3. Sequencing: Sequencing yoki quyidagi yo‘nalishlarni mashq qilish uchun TPR dan foydalaning. talabalar ketma-ket bajarishlari kerak bo‘lgan bir qator buyruqlarni bering. Masalan, “Tur, burningga teg, aylan, o‘tir” deyishingiz mumkin va o‘quvchilar har bir harakatni to‘g‘ri tartibda bajarishlarini so‘rashingiz mumkin.

4. Storytelling: TPR yordamida hikoyalar yoki hikoyalar qismlarini sahnalashtiring. hikoya qilayotganda o‘quvchilardan hikoyadagi harakat va hodisalarni jismonan ijro etishlarini so‘rang. Bu ularga hikoyani yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

5. Songs and va chants: TPRni qo‘shiq va qo‘shiqlarga qo‘shing, ularni yanada interaktiv qilish. o‘quvchilar qo‘shiq aytish yoki qo‘shiq aytish paytida aniq harakatlar yoki imo-ishoralarni bajarishlarini so‘rang.

Talablarni bajarishdan oldin harakatlarni o‘zingiz modellashtirib unutmang va aniq va oddiy ko‘rsatmalar bering. tPR - bu bolalarga ingliz tilini multisensorli tarzda o‘rganishga yordam beradigan qiziqarli va qiziqarli o‘qitish usuli

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. An introduction to Total Physical Response (and four activities to try) By Erin Walton in Teaching tips· 3 min read<https://teacherblog.ef.com/total-physical-response-efl-classroom/>

2. <https://www.goabroad.com/articles/teach-abroad/how-to-teach-english-to-young-learners>
3. What Is TPR for Teaching English and How Can I Use It? Johanna Kawasaki July 8, 2020 <https://bridge.edu/tefl/blog/what-is-tpr-for-teaching-english-and-how-can-i-use-it/>
4. Total physical response - TPR Richard Frost, British Council, Turkey Where it is from? <https://www.teachingenglish.org.uk/professional-development/teachers/managing-lesson/articles/total-physical-response-tpr>

**SPECIFIC ASPECTS OF IMPLEMENTING THE ACHIEVEMENTS
OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE TEACHING OF PHYSICS**

Farmonov Utkir Mirzakobilovich
Jizzakh State Pedagogical University,
Sharof Rashidov, 4, Jizzakh 130100, Uzbekistan
Email: farmonov-81@mail.ru

Abstract: In this article, the relevance of the introduction of digital technologies in the teaching of physics today, what aspects should be given importance in the creation of the national content of virtual laboratories in this direction is investigated. It has been shown that developing digital technologies are also having a positive impact on the education sector.

Keywords: physics, digital technologies, virtual laboratory, platform, electronic resources, computer, content, digital resources, interactivity

**FIZIKA FANINI O‘QITISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR
YUTUQLARINI AMALGA OSHIRISNING XUSUSIY HOLLARI**

FARMONOV UTKIR MIRZAKOBILOVICH
Jizzax davlat pedagogika universiteti,
Sharof Rashidov, 4, Jizzax 130100, O‘zbekiston
Elektron pochta: farmonov-81@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi kunda fizika o‘qitishda raqamli texnologiyalarni joriy etishning dolzarbligi, bu yo‘nalishdagi virtual laboratoriyalarning milliy mazmunini yaratishda qaysi jihatlarga ahamiyat berish kerakligi o‘rganildi. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi ta‘lim sohasiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi ko‘rsatib o‘tilgan.

Kalit soʻzlar: fizika, raqamli texnologiyalar, virtual laboratoriya, platforma, elektron resurslar, kompyuter, kontent, raqamli resurslar, interaktivlik

**ОСОБЕННОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ДОСТИЖЕНИЙ ЦИФРОВЫХ
ТЕХНОЛОГИЙ В ПРЕПОДАВАНИЕ ФИЗИКИ**

ФАРМОНОВ УТКИР МИРЗАКОБИЛОВИЧ

Джизакский государственный педагогический университет,

Шароф Рашидов, 4, Джизак 130100, Узбекистан

Электронная почта: farmonov-81@mail.ru

Аннотация: В данной статье исследуется актуальность внедрения цифровых технологий в преподавании физики сегодня, каким аспектам следует уделить внимание при создании национального контента виртуальных лабораторий в этом направлении. Было показано, что сочетание онлайн-симуляций, цифровых досок, анимации, видео и интерактивных игр по физическим предметам делает процесс обучения более интерактивным и запоминающимся.

Ключевые слова: физика, цифровые технологии, виртуальная лаборатория, платформа, электронные ресурсы, компьютер, цифровые ресурсы, интерактивность.

Introduction

One of the important documents aimed at the development of the higher education system is the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated October 8, 2019 No. PF-5847 "On approval of the concept of the development of the higher education system of the Republic of Uzbekistan until 2030" [1]. it mentions the introduction of digital technologies and modern methods into the higher education process as one of the priority areas of system

development. In a word, the purposeful application of information and communication technologies to the higher education system, thereby increasing the quality and efficiency of education, is becoming more relevant than ever. The educational system is a system organized by the educational process and teaching methods. It informs the system, guidelines and rules for students and teachers. The education system is implemented in educational centers such as schools, colleges, institutes, universities and other educational institutions. Through this system, students will further improve their theoretical knowledge and help them develop their practical skills.

The role of modern technologies in the process of improving national education is increasing year by year, their introduction serves to modernize and develop education, as well as to increase the quality of training of future specialists and to bring education to science. At the same time, such technologies require a revision of existing approaches to educational activities, as well as an analysis of their impact on society and individual social groups. In this regard, studying the digitalization of education and its social consequences seems to be a very relevant area of scientific research.

The field of education is one of the most rapidly developing, promising sectors that are important in the country's development and require modern information technologies and digital resources. Today, innovative technologies in the field of education and digitized resources are widely used. This is one of the priority directions for further improving the quality of education and teaching efficiency. Education consisted of mental work, activity and creative thinking of teachers and students is a multifaceted and complex process. Improving the effectiveness of the lesson is inextricably linked with the establishment of the educational process on a scientific basis and the practical application of new pedagogical technologies. The main goal of organizing innovative activities in higher education institutions is to ensure consistency of cooperation between

teachers and students and to establish it in a specific goal-oriented manner.

The use of information and digital resources in the educational system will help you to be more productive. This allows to improve the quality of learning and create convenience for students.

Physics is one of the most complex subjects. Pupils and students acquiring knowledge in this subject require good knowledge of other subjects as well. For example, laws of electrolysis include chemistry, distance measurement from geometry, time of a city from geography, and other such sciences. Therefore, unique innovative pedagogical and methodological approaches are necessary in teaching physics. Today, the level of students' and students' knowledge of the competencies they should acquire in physics is not satisfactory. If there are 25 students in one class, only 20-25% of them are taking the set qualification. It can be seen that there are some shortcomings in the teaching of physics in accordance with the requirements of the time. Including:

- insufficient equipment of the physics room with modern laboratory equipment in all schools and professional educational organizations;

- low level of use of modern information and communication technologies in the process of teaching physics;

- lack of attention to practical activities such as project work, educational research work aimed at developing students' thinking and research activity;

- lack of a system for evaluating students' knowledge skills;

In order to solve the above problems, it is necessary to perform the following tasks:

- to provide modern educational and laboratory auditoriums in all schools and professional educational institutions by digitizing physical science auditoriums and educational-laboratory equipment;

- application of the knowledge, skills and qualifications acquired during the educational process in physics education in independent practical activities,

choosing a profession, being able to engage in social relations, forming competencies needed in the labor market;

to direct the development of students' talents, to achieve the ability to apply science and technology development, engineering, mathematics and physical knowledge to everyday life, and to form national, universal human values in them;

education of students' design-oriented creativity by connecting practical activities through observation, critical thinking and logical analysis, inquisitive mind, problem-solving, and innovation skills.

Therefore, taking into account that physics is an experimental science, it is necessary to digitize demonstration equipment, laboratory processes and other educational equipment based on foreign experiences. Digital resources are a set of educational information objects that are used by students for the purpose of mastering educational materials and are presented in several forms. What do digital resources actually mean? Through interactivity, students' understanding of the content of scientific knowledge, opportunities to perform interesting assignments and tasks will be expanded, and the opportunity to study in any part of our country will be the same. Digital resources are useful for science teachers, such as physics or other natural sciences, who do not need to conduct complex laboratory and hands-on activities live, but can instead explain through ready-made simulations or animations. Traditional textbooks are limited in their ability to convey complex physics experiments to the student in an understandable way. In order for the student to understand from the textbook, the teacher's constant support is necessary. The degree of flexibility of the digital teaching system is high due to the processing of digital resources, enrichment, implementation of achievements in teaching physics and many other possibilities. Distance learning can also be delivered professionally online via Zoom, Microsoft Teams, or other platforms [2].

Developing digital technologies are also having a positive impact on the education sector. However, since the Internet speed is not high in remote areas of

our country, it is difficult for educational institutions in this area to access educational materials in digital form. Therefore, it will be necessary to provide them with the necessary digital content package. In addition, students may not be able to use computers, as a result of which their interest in science fades very quickly. Readers don't need simple manuals or static PDF literature, they need engaging, accessible, and high-quality interactive content. Today, young people spend most of their time in the digital world. In such a process, teachers' role is to show students that the Internet is also a place where they can find the learning resources they need to learn. In our time, results are as important as time. Another task of schools and professional educational institutions is to teach students to work. Digital learning resources help to achieve this goal.

Teachers are often limited in their ability to experiment in the classroom. Normal teaching methods are not very understandable for students. It requires the visualization of complex physical processes in laboratory and hands-on activities to make lessons more interesting and understandable, and for teachers and students to conduct endless laboratory activities. To solve this problem, it is necessary to develop national methodological bases and requirements for preparation of simulations of physical laboratories and experiments included in textbooks.

It is not enough for students and teachers to explain the topic in class or for students to fully understand the material by reading from a textbook. Interactive visual simulations filled with step-by-step experiments and workflows should be created to make virtual labs and hands-on activities more accessible. This form is more convenient, interesting and helps to consolidate knowledge. Teachers who want to make subjects understandable and interesting for students spend a lot of time searching for digital materials such as videos, pictures and interactive exercises. Therefore, it will be necessary to create national contents that provide them with digital learning resources. Virtual laboratories are a collection of

interactive electronic resources for teaching science. Such ready-made interactive electronic resources can be easily adapted to the curriculum even when the requirements of state educational standards change [3].

Conclusion

Computer simulation of various physical experiments has become an integral part of the virtual learning environment. The situation is not so good in professional educational institutions where physics is not the main subject. Although the organization of the educational process in physics traditionally includes laboratory activities, the number of hours allocated to this type of work is constantly decreasing. In addition, the usual set of laboratory work is very limited, the instruments are often obsolete, and students are not interested in working with them. In such circumstances, virtual physical facilities and laboratories are preferred. Its various aspects are being actively discussed by teachers and experts in the field of information technologies in our country and abroad.

References

1. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan, dated 10/08/2019 No. UP-5847

"On approval of the concept for the development of the higher education system of the republic of Uzbekistan until 2030".

2. Minina V.N. Digitalization of higher education and its social results. Bulletin St. Petersburg University. Sociology. 2020. Vol. 13. No. 1. P. 84–101.

3. Nefed'ev L.A., Garnaeva L.I., Nizamova E.I. Digitalization of physical experiment at training of physicists of pedagogical direction // Kazan Pedagogical Journal. 2021. No. 1. P.140–148.

**MADANIYATLARARO MULOQOT VA O'ZBEK TILI
TARAQQIYOTI**

Yusupova Mubina O'tkirbek qizi

Andijon davlat chet tillari instituti

Xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili)

fakulteti 1-bosqich talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada hozirgi kunda rivojlanib borayotgan chet tillarini o'rganish va boshqa madaniyat vakillari bilan bo'lgan muloqot yoritilgan. Shu bilan bir qatorda o'zbek tili taraqqiyotining yangi davri va ijtimoiy muammolari haqida ma'lumot berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: jamiyat, kommunikatsiya, chet tili, globallasuv, davlat tili, sotsiologiya, milliy til.

Til inson hayotida juda muhim ahamiyat kasb etadigan ijtimoiy hodisa sanaladi. Til odamlar orasida asosiy aloqa vositasi sifatida xizmat qiladi. Til va jamiyat o'rtasida o'zaro uzviy bog'liqlik mavjud va shu bog'liqliklarni o'rganuvchi soha sotsiologiyadir. [Xolmanova, 2007: 23].

Hozirgi kunda turli xil tillarga bo'lgan e'tibor kundan kunga ortib bormoqda va chet tillarini o'rganish uchun ehtiyoj kuchayib boryapti. O'tgan asrning oxiriga kelib, internet shiddat bilan rivojlana boshladi, buning natijasida esa xalqaro tillarini o'rganish ommalashdi. Jumladan, Hind-Yevropa tillari oilasining Roman-German guruhlariga kiruvchi ingliz tili, ispan tili, fransuz tili [Irisqulov, 2009: 185] dunyo bo'ylab keng o'rganilmoqda. Zamonaviy texnologiyalarning ta'sirida insonlar o'rtasidagi munosabatlarda katta o'zgarishlarni ko'rishimiz mumkin. Mobil aloqa vositalari tufayli jamiyatda kommunikatsiya so'zi keng qo'llana boshladi,

yaqin va uzoqdagi insonlar bilan bo'lgan muloqot rivojlandi. Shuningdek, jahon tillarini o'rganish osonlashdi, istalgan joyda yoki istalgan vaqtda internet orqali video darslar, lug'atlar, kitoblar yordamida har xil tillarni o'qib-o'rganish imkoniyati mavjud. Ijtimoiy tarmoqlar orqali boshqa tilda so'zlaydigan insonlar bilan suhbatlashish til o'rganuvchilarning gapirish ko'nikmalarini rivojlantirmoqda. Bundan tashqari chet tillari yordamida millatlar va madaniyatlararo munosabatlar asta-sekinlik bilan yaxshilanib bormoqda.

Chet tillarini o'rgangan holda xalqaro jarayonlarda faol ishtirok etib, mamlakatimiz nomini jahon bo'ylab keng yoyish uchun bir qancha ishlar olib borilmoqda. Asosan, ingliz tili, nemis tili, koreys tili kabi g'arb va sharq tillarini maktab, kollej va oliy o'quv yurtlarida tashkil etilayotgan o'quv dasturlarida yangi zamonaviy metodlar yordamida darslar olib borilmoqda.

Globalashuv jarayonining til bilan bog'liq jihatlarida xalqaro tilning milliy tilga ijobiy hamda salbiy ta'siri bo'lishi mumkin. Birinchidan, boshqa davlatlar va xalqlar bilan xalqaro til vositasida muloqot olib borib, turli xil uchrashuvlar, tadbirlar, loyihalar va qo'shma dasturlarni amalga oshirish, ikkinchidan, elektron axborot manbalari yordamida butun dunyo yangiliklaridan xabardor bo'lish va zamon bilan hamnafas yashash imkonini beradi. Ammo xalqaro tillarga ortiqcha urg'u berish, shu bilan birga uni ona tili bilan aralashtirilgan holda ishlatish milliy til unsurlariga putur yetkazishi mumkin.

Ma'lumki, hozirgi o'zbek adabiy tilining bir qator tarixiy ildizlari bor, ya'ni o'zbek tili o'zining qadimiy tarixiga ega. [Jamolxonov, 2005: 9]. Avvalo, ona tilimiz eng qadimgi turkiy tildan boshlab hozirgi o'zbek adabiy tili shakliga kelguniga qadar bo'lgan mashaqqatli yo'lni bosib o'tib, o'sib chiqqan. Mustaqillikka erishilgach, o'zbek tili haqida qonun qabul qilinishi natijasida tilimiz taraqqiyotida yangi davr boshlandi. Ona tilimiz yanada rivojlanishni boshladi. O'zbek tiliga davlat tili maqomi berilishi turli xil yutuqlarga olib keldi. Davlat

idoralarida hujjatlar o‘zbek tilida olib borila boshladi, lotin yozuviga asoslangan o‘zbek alifbosiga ega bo‘ldi, shuningdek, ona tiliga bo‘lgan e‘tibor ortib, maktab, akademik-litsey va texnikumlarda dars soatlari ko‘paytirildi. Shu bilan birga o‘zbek tilining yozma va og‘zaki adabiy me‘yorlari takomillashdi.

Og‘zaki suhbat jarayonida asosiy vazifani til bajaradi. Joylashuvga va insonlarning ijtimoiy guruhlariga qarab ular turli xil lahjalarda yoki shevalarda suhbatlashishadi. Hozirgi kunga kelib so‘zlashuvga oid ko‘p so‘zlarning adabiy uslubda keng qo‘llanishini ko‘rishimiz mumkin. O‘zbek tili kundan kunga rivojlanib, o‘z lug‘at boyligini o‘z va oz‘lashma so‘zlar yordamida boyitib bormoqda.

Hozirda ikki - krill va lotin yozuviga asoslangan o‘zbek yozuvlari amalda qo‘llanilmoqda. [Ahmedova & Azamova, 2022: 2]. Matbuot, televideniya va ko‘cha reklama yozuvlarida kuzatilayotgandek, har ikki yozuvni aralashtirib qo‘llash ba‘zi bir muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuningdek, ko‘cha reklamalarida yoki odam gavjum joylarga yopishtirilgan e‘lonlarda so‘zlarning imloviy jihatdan xato yozilishi jamiyatda savodsizlik darajasini oshiradi. Misol uchun, asosan “X” va “H” harflarini aralashtirib ishlatish hayotda ko‘p uchraydi. Ba‘zi savdo majmualarida “Haridingiz uchun rahmat” kabi iboralarga duch kelamiz. “Harid” so‘zida bo‘g‘iz undoshi hisoblangan “X” harfi bo‘lishi aytilganda, insonlar bunday xatoliklarga arziyas narsa deb munosabat bildirishi mumkin. Ammo, buning natijasida o‘quvchi uchun kichik bo‘lsa-da, xato ma’lumot yetib borishini ko‘rishimiz mumkin.

O‘zbek tili turkiy tillar oilasiga mansub bo‘lib, bugungi kunda ona tilimizda so‘zlashuvchilarning soni 60 milliondan oshdi. Shu bilan birga kun.uz ijtimoiy sahifasida xabar berilishicha, xorijiy mamlakatlardagi 50 dan ortiq oliy o‘quv yurtlarida o‘zbek tilidan darslar olib borilmoqda. Shubhasiz, bular o‘zbek tilining jahon miqyosida o‘z o‘rniga ega ekanligi hamda uni bosqichma-bosqich yangi yuksak darajalarga olib chiqish masalalari dolzarb ahamiyatga ega ekanligini

anglaymiz. Shu nuqtayi nazardan, yurtimizda o‘zbek tilining mavqeyi va nufuzini oshirish, jamiyatdagi barcha sohalarda keng qo‘llash isloh qilinmoqda.

O‘zbek tili qadim tarixga va o‘zining betakror yozma an‘analariga ega nufuzli tillardan biridir. O‘z ona tilisiga ega bo‘lmoqlik o‘zlikni anglashga va milliy g‘urur hissini tuyishga yordam beradi. Yosh avlodni ona tiliga hurmat hamda sadoqat ruhida tarbiyalash, o‘zbek tilini nufuzini oshirish va rivojlantirish har bir o‘zbek farzandining asosiy burchi hisoblanadi. Zero, til millatning ma’naviy merosi, madaniyati, qadrlil boyligidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Axmedova G. F. & Azamova D. Sh., O‘zbek tili taraqqiyotining yangi davri va ijtimoiy muammolari, 2022.

M.T. Irisqulov. “Tilshunoslikka kirish”. Toshkent “Yoshlar matbuoti” 2009

Jamolxonov H. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Toshkent, Talqin, 2005, 260 b.

Xolmanova Z. T. Tilshunoslikka kirish. T.: Университет, 5, 2007, 177 b.

G‘aybullayeva G. G‘., O‘zbek tilining boshqa tillardan ajralib turadigan xususiyatlari, 2023.

www.kun.uz

SUG'URTA INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

Olmosova Munisa Sherxon qizi

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

Kalit so'zlar: Sug'urta, sug'urta bozori, raqamlashtirish, sug'urta mukofoti, sug'urta tovon, sug'urtalovchi

Annotatsiya

Ushbu maqolada O'zbekiston sug'urta bozorining hozirgi holati va uning rivojlanish istiqbollari tahlil qilingan. Bu borada sug'urta tizimini takomillashtirish va uni sohada amalga oshirish mexanizmlari ham amaliy, ham nazariy jihatdan tahlil qilindi.

Respublika suvereniteti e'lon qilingan kundan keyingi yillarda mamlakat hayotining barcha sohalarida, shu jumladan respublika sug'urta bozorida tub o'zgarishlar yuz berdi. O'zbekistonning so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan iqtisodiy siyosati moliyaviy barqarorlik sharoitida iqtisodiy o'sish sur'atlarini oshirishga va shu asosda tarkibiy islohotlar uchun qulay shart-sharoitlar yaratishga qaratilgan. Sug'urta bozorining rivojlanish darajasi mamlakatning iqtisodiy o'sishi imkoniyatlarini aks ettiradi. Iqtisodiy sub'ektlar o'rtasida risklarni qayta taqsimlashga va jamg'arish orqali zararni qoplashga yordam berish orqali sug'urta umuman iqtisodiyotning samaradorligini oshirishga imkon beradi va shuning uchun milliy sug'urta tizimini rivojlantirish moliyaviy bozor infratuzilmasini yanada rivojlantirish sohasidagi muhim strategik vazifalardan biridir. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida sug'urta ichki biznesning eng jadal rivojlanayotgan sohalaridan biri hisoblanadi, bozorda sug'urta operatsiyalari hajmi muttasil o'sib bormoqda, sug'urta kompaniyalari respublika iqtisodiyotida tobora muhim rol o'ynamoqda. Milliy iqtisodiyot tarkibida sanoat, xizmat ko'rsatish sohasi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning jadal o'sishi fuqarolik va kasbiy

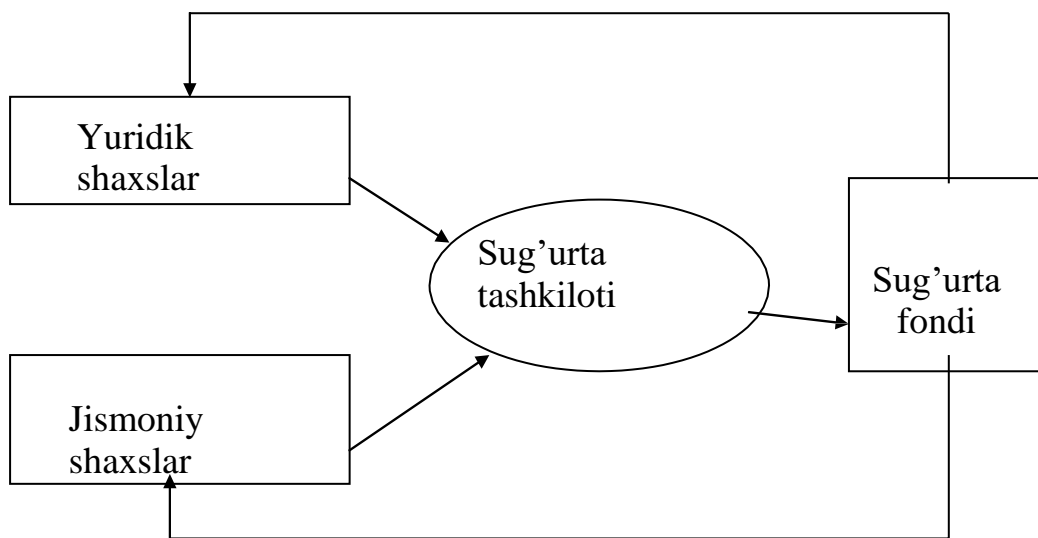

javobgarlikni sug'urtalashning rivojlangan tizimini nazarda tutadi. Qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish va jadal rivojlantirish agrar sug'urta sohasida sug'urta mahsulotlarining yangi turlarining paydo bo'lishiga olib keladi. Shu nuqtai nazardan, 2019 yil 2 avgustda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston sug'urta bozorini isloh qilish va jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida" gi Qarorining qabul qilinishi sug'urta hamjamiyati uchun juda muhim va uzoq kutilgan voqea bo'ldi, chunki bu milliy sug'urta bozorini yanada isloh qilish bilan bog'liq bir qator muammolarni hal qilishga imkon berdi¹

2002 yil 5 aprelda qabul qilingan "Sug'urta faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining 3-moddasida sug'urtaga quyidagicha ta'rif berilgan: "Sug'urta deganda yuridik yoki jismoniy shaxslar to'laydigan sug'urta mukofotlaridan shakllantiriladigan pul fondlari hisobidan muayyan voqea (sug'urta hodisasi) yuz berganda ushbu shaxslarga sug'urta shartnomasiga muvofiq sug'urta tovonini (sug'urta pulini) to'lash yo'li bilan ularning manfaatlarini himoya qilish tushuniladi". Bundan ko'rinib turibdiki, sug'urta xizmatlarini ko'rsatish bepul amalga oshirilmaydi. O'zlarining manfaatlarini sug'urta yo'li bilan himoya qilmoqchi bo'lgan korxonalar, tashkilotlar yoki fuqarolar shartnoma asosida sug'urta tashkilotiga xizmat haqi, ya'ni sug'urta mukofotini to'laydilar. Sug'urta tashkilotining hisob raqamiga kelib tushgan sug'urta mukofotining katta qismi maxsus maqsadga mo'ljallangan pul fondi – sug'urta fondida yig'iladi. Sug'urta fondidagi pul mablag'lari sug'urta hodisasi sodir bo'lishi natijasida korxonalar, tashkilot yoki fuqaroga yetkazilgan zararni qoplash uchun ishlatiladi. Milliy sug'urta bozorini yanada isloh qilishning asosiy yo'nalishi respublikada sug'urta faoliyatini tartibga solish va nazorat qilish asoslarini mustahkamlash bilan bir vaqtda uni raqamlashtirishdir. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, ayniqsa o'tish davri iqtisodiyoti bo'lgan mamlakatlarda tegishli tartibga solish me'yorlari va

nazorat choralarisiz amalga oshirilgan raqamlashtirish bozordagi betartiblik holatiga hissa qo'shishi mumkin.

1-rasm. Sug'urta qilish jarayoni

Rasmdan ko'rinib turibdiki, bir tomondan, yuridik va jismoniy shaxslar, ikkinchi tomondan sug'urta tashkiloti, ya'ni sug'urtalovchi o'rtasidagi munosabatlar shartnoma asosida yuzaga keladi. Shartnomada yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan to'lanishi lozim bo'lgan sug'urta xizmati haqi – sug'urta mukofoti miqdori va uni to'lash shartlari aks ettiriladi. Yuqorida qayd etganimizdek, sug'urta tashkiloti hisob raqamiga kelib tushgan pul mablag'larning katta qismi sug'urta fondiga kelib tushadi. Bu fondagi pul mablag'lari shartnomada ko'rsatilgan tavakkalchilik ro'y berishi natijasida sug'urtalovchi mijoziga, ya'ni yuridik va jismoniy shaxslarga zararni qoplash uchun ishlatiladi. Bu erda ikkita jihatga alohida e'tibor berish kerak. Birinchidan, shartnomada keltirilgan tavakkalchiliklar, masalan, suv toshqini, zilzila kabi tabiiy ofatlar yuz berganda sug'urta qildiruvchiga etkazilgan zarar qoplanadi. Ammo shartnomada ayrim tavakkalchiliklar, masalan, yong'in ko'rsatilmagan bo'lsada, mijoz, ya'ni yuridik yoki jismoniy shaxsning manfaatlariga yong'in sodir bo'lishi natijasida ziyon etkazilgan bo'lsa, u holda bu zarar sug'urtalovchi tomonidan qoplanmaydi.

Buning sababi shundaki, sug'urtalovchi va sug'urta qildiruvchi o'rtasida kelishilgan shartnomada yong'in sodir bo'lishi oqibatida yuzaga keladigan zararlarni o'rnini qoplash ko'zda tutilmagan. Bu degani, sug'urtalovchi yong'in ro'y berishi natijasida etkazilishi mumkin bo'lgan zararlarni sug'urta tashkiloti qoplamas ekanda, degan tushuncha paydo bo'lmasligi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "Sug'urta faoliyati to'g'risida", 23.11.2021 yildagi O'RQ-730-son O'zbekiston Respublikasining Qonuni, <https://lex.uz/uz/docs/-5739117>
2. "2022 - 2026-yillarga mo'ljallangan yangi o'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni, <https://lex.uz/uz/docs/-5841063>.
3. "O'zbekiston respublikasining sug'urta bozorini isloh qilish va uning jadal rivojlanishini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 2-avgustdagi PQ-4412-son qarori, <https://lex.uz/uz/docs/-4459802>
4. R.Azimov. Straxovanie v Uzbekistane: istoriya, sovremennoe sostoyanie, vizovi v prosesse razvitiya, straxovanie vneshneekonomicheskoy deyatel'nosti. – T:"TURON-IQBOL", 2021, 168s.
5. Arxipov A.P. Straxovanie. Sovremenniy kurs: uchebnik/ A.P.Arhipov, pod red. Ye.V. Kolomina. -M.: Finansi i statistika, 2007. -416s

**KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISHDA KICHIK BIZNES VA
XUSUSIY TADBIRKORLIKNING RO‘LI**

Juliboy o‘g‘li Oybek,

SamISI, Bank ishi kafedrası katta o‘qituvchisi

Abdishukurov Bekzod Baxrom o‘g‘li

SamISI talabasi

Botirova Zarina Yunus qizi

SamISI talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqolada yurtimizda bugungi kunda olib borilayotgan iqtisodiyotni rivojlantirish va modernizatsiyalash, kambag‘allikni qisqartirishda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ro‘li mavzularda bir qator fikr va mulohazalar aytib o‘tilgan. Ana shu maqsadda mamlakatimizda ko‘plab ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan joriy yil boshida Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyev raisligida kambag‘allikni qisqartirish, aholi bandligini ta‘minlash va kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha videoselektir yig‘ilishi o‘tkazildi. Ushbu yig‘ilishda Prezidentimiz kambag‘allikni qisqartirishning eng asosiy mexanizimi-aholini daromadli ish bilan ta‘minlash ekanini takidlab o‘tdi.

Kambag‘allikni qisqartirishda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik o‘rni sezilarli darajada ekanini bugungi kundagi qilingan ishlar samarasida ko‘rishimiz mumkin. Mamlakatimizda kichik biznes uchun katta imkoniyatlar berilmoqda. Xususan kichik biznes uchun chetki tumanlarda ishsiz aholi uchun kam foizli kredit va subsidialar ajratilishi, jumladan ishsizlikni oldini olish borasida qishloq xo‘jalik mahsulotlari yetishtirish uchun davlat tamonidan yer maydonlari ajratilishi yaqqol misol tariqasida ko‘rishimiz mumkin.

Kalit so‘zlar: Kambag‘allik, kambag‘allikni qisqartirish, ishsizlik, kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, “Mahallabay”, “Temir daftar”, “Yoshlar daftari”, “

Ayollar daftari”

Kirish

Insoniyatni uzoq moziyning eng qadimgi davrlardan buyon muttasil o‘ylantirib, qiynab kelgan masalalardan biri kambag‘allik bilan bog‘liq muammolardir. Yunon mutafakkiri Arestotel: “ Kambag‘allik yoki shunga o‘xshash boshqa azoblarga chiday olmay o‘z joniga suiqasd qilish-ojizlik qiyinchiliklardan qochishdir” deb yozgan edi. Mamlakatimizda ishsizlik darajasi ayniqsa pandemiya chog‘ida keskin oshib ketdi. Bu nafaqat bizning mamlakatimizda balki butun jahon miqyosida jiddiy tus olgan.

Bugungi kunda mamlakatimizda kambag‘allikni qisqartirishda kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash borasida ko‘plab ishlar amalga oshirilmoqda. Prezidentimiz takidlaganidek kambag‘allikni qisqartirishning asosiy mexanizimi aholini daromadli ish bilan taminlash ekanini takidlash joyizdir. Shu maqsadda hududlarda aholiga o‘z bizneslarini yo‘lga qo‘yish borasida davlat tamonidan ko‘plab kam foizli kredit va subsidiyalar ajratildi. Respublika miqyosida aholi bandligini ta‘minlash borasida kasbga o‘qitish tizimi joriy qilindi. Jumladan qishloq joylarda ishsiz aholiga qishloq xo‘jaligi ekinlari yetishtirish uchun zaxiradsgi yerlarni tendir asosida aholiga berish tartibi yo‘lga qo‘yildi. Bu borada qishloq joylarni rivojlantirish va ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi qatlamini daromadli ish bilan ta‘minlash tizimli ravishda yo‘lga qo‘yildi.

Bugungi kunda aksaryat aholi ishsiz hisoblanadi. Samarqand viloyatida 16 ming kambag‘al oila bor bo‘lib bugungi kunda ular bilan tizimli ishlar olib borilmoqda. Jumladan Samarqand viloyati aholisini kasb-hunarga o‘qitish uchun 10 milliard so‘m ajratildi. Daromad topishga qaratilgan tadbirkorlik intilishlarni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash, hududlarda “Mahallabay” ishlash tizimini joriy etish orqali aholining daromadli mehnat bilan bandligini ta‘minlash mexanizmlarini yangi bosqichga olib chiqish, yoshlar va xotin-qizlarning tadbirkorlik tashabbuslarini amalga oshirishga moliyaviy ko‘maklashishga alohida e‘tibor qaratilmoqda.

“Mahallabay” ishlash tizimida quyidagi ustuvor yo‘nalishlarga e‘tibor qaratiladi. Bunda oilalarning daromad manbalarini, shu jumladan, tomorqa yerlardan foydalanish hamda daromadli mehnatga bo‘lgan intilishi va ehtiyojlarini «xonadonbay» o‘rganish, band bo‘lmagan aholining, ayniqsa, ishsiz yoshlar va xotin-qizlarning muammolarini o‘rganish orqali ularni kasb-hunar va tadbirkorlikka o‘rgatuvchi kurslarga yo‘naltirish va mehnat faoliyati bilan shug‘ullanishga amaliy ko‘maklashish, yoshlarning tadbirkorlik tashabbuslari va startup g‘oyalarini yanada qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan kreditlar ajratish rejalashtirilgan.

Fuqarolarni ishsizlikdan himoyalash, yangi ish o‘rinlarini yaratish kam mablag‘likni qisqartirish har qanday davlatning asosiy vazifalaridan biridir. Shu boyisdan yangi taxiridagi Konstitutsiyamiz loyxasinong 43-moddasida “Davlat fuqarolarining bandligini ta‘minlash ularni ishsizlikdan himoya qilish, shuningdek kambag‘allikni qisqartirish choralari ko‘radi. Davlat fuqarolarining kasbiy tayyorgarligi hamda qayta tayyorlashni tashkil etadi hamda rag‘batlantiradi” deganm norma belgilanmoqda.

O‘zbekistonda davlat fuqarolarini ishsizlikdan himoya qilish kambag‘allikni qisqartirish choralari qatorida mahallalar kesimida ijtimoiy himoyaga muhtojlar ro‘yxati (“Temir daftar”, “Ayollar daftari”, “Yoshlar daftari” va “Mehir daftari”) orqali mahallalarda ish yuritish yo‘lga qo‘yilgan.

Bugungi kunda “Temir daftar” da turadigan fuqarolar uchun izchil ishlar amalga oshirilmoqda. Bu fuqarolarga davlat tamonidan qishloq xo‘jaligida kerakli bo‘lgan uskunalari, payvandlash uskunalari, “Ayollar daftari” turadigan xotin qizlarga tikuv mashinalari berilib ularga davlat tamonidan ko‘plab buyurtmalar berilib ishsizlik darajasini kamaytirish aholi daromadini oshirish va ishsiz aholini ish bilan band qilish maqsadida kichik oilaviy tikuv sehlari tashkil qilinmoqda.

Bugungi kunda mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash borasida ulkan ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan mamlakatimizda tadbirkorlarga keng imkoniyatlar ochilgan. Shuni ta‘kidlash

lozimki bugungu kundagi yangi Konstitutsiya loyhasida ham 65-66-67-68-moddalarida tadbirkorlar uchun juda kotta o'zgartirishlar kiritilganini aytish o'rinlidir. Alohida ta'kidlash lozimki Yangi O'zbekiston modernizatsiyalashgan iqtisodiyotga tayanadi. Bunday iqtisodiyotni shakillantirish uchun undagi davlat ishtirokini kamaytirish, xususiy mulk huquqlarini himoya qilish va uning ro'lini kuchaytirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojini rag'batlantirishga qaratilgan inistitutsional va tarkibiy islohatlarni davom ettirish zarurdir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili:

Kambag'allikni qisqartirish haqida turli adabiyotlarda turlicha fikirlar keltirilgan. Mamlakatimizda kambag'allikni qisqartirishda kichik biznesni qo'llab-quvvatlash borasida so'z yuritilganda "Lex.uz, president.uz, kabi internet saytlarida ushbu mavzu haqida mamlakatimizda qabul qilingan me'yoriy-huquqiy hujjatlar keltirilgan. "O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi hamda uning tizim tashkilotlarini faoliyatini tashkil etish to'g'risida" PQ 4653-son 26.03.2020, qarorida ham ushbu mavzu bo'yicha ma'lumotlar aniq bayon etilgan. Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning " Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi", "O'zbekiston Respublikasi davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari" kabilarni asos qilib olsak bo'ladi. Ushbu sayt, Prezident Qarori va kitoblarida ushbu mavzu dolzarbligi, ushbu ma'lumotlar shaffof va amaliy natijalar asosida bayon etilganini ko'rishimiz mumkin.

Tadqiqotni amalga oshirish usullari:

Kambag'allikni qisqartirishda kichik biznesni va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash borasida so'z yuritilganda bu borada mamlakatimizda amalga oshirilgan ishlar imzolangan hujjatlar samarasini bugungi kunda eksperimental tadqiqotlar asosida ko'rishimiz mumkin hisoblanadi. Shuni hisobga olgan holda tadqiqotni amalga oshirishda muntazam kuzatish usulida mamlakatimizda amalga oshirilgan ishlar va bu boradagi ishlarni muammolari va kamchiliklarini tizimli

ravishda hal qilish borasida ko'plab ishlarni amalda joriy qilinganini o'zaro solishtirish usulidan foydalanib amalga oshirdik.

Tahlil:

O'zbekiston Respublikasida jumladan Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyev Samarqand viloyatida 450 mingta ish o'rnini yaratish orqali kambag'allikni 2 barobarga qisqartirish- eng ustuvor vazifa ekanligini ta'kidlab o'tdi. Kelgusi besh yilda yalpi hududiy mahsulotni 1,4 baravarga oshirib, 90 trillion so'mga yetkazishimiz zarur. Buning uchun, tadbirkorlikni rivojlantirish va aholini kasb-hunarga o'qitish orqali 130 mingta ish o'rinlari yaratiladi. Oilaviy tadbirkorlik dasturlari doirasida viloyatga har yili qariyb 1 trillion so'm imtiyozli kredit ajratiladi. Xususan, 2023-yilda yana 1 mln aholini kambag'allikdan chiqarish vazifasi qo'yildi. Tadbirkorlar faoliyatini kengaytirish uchun kredit miqdori oshiriladi.

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohatlarning hozirgi bosqichi kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish unga keng iqtisodiy erkinlik berish bilan tavsiflanadi. Bugungi kunda Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyev tamonidan kichik biznes xususiy tadbirkorlik sohasini jadal rivojlantirish bo'yicha ko'pgina ijobiy ishlar amalga oshirilmoqda. Kichik biznes mamlakat iqtisodiyoti uchun ahamiyatli bo'lib, uning tashqi muhidga tez moslashishi, o'zgaruvchan muhidga chidamli va o'z yo'lini tezda topadigan, juda katta mablag' talab qilmaydigan qator afzalliklarga ega bo'lgan faolyat hisoblanadi. Prezident Shavkat Mirziyoev raisligida hududlarda kambag'allikni qisqartirish va bandlikni ta'minlash borasida 2022-yilda amalga oshiriladigan dasturlar va hokim yordamchilari faolyatini samarali tashkil etish chora tadbirlari yuzasidan vidioselektor yig'lishi bo'lib o'tdi. Bu haqida Prezident matbuot kotibi Sherzod Asadov quydagilarni ma'lum qildi. Kelgusi yilda kambag'allik va ishsizlikni qisqartirish borasida ko'riladigan qator chora-tadbirlar to'g'risida ma'lum qilindi:

-oilaviy tadbirkorlik dasturlari, ishsiz aholi va yoshlarni kasb-hunar va tadbirkorlikka o`qitish, xizmat ko`rsatish sohalaridagi loyihalarni amalga oshirish uchun 13 trillion so`m beriladi;

- paxta va g`alladan bo`shaydigan 200 ming gektar maydonning 80 ming gektari aholiga beriladi;

- meva-sabzavot loyihalariga 100 million dollar va meva-sabzavot klasterlariga 2 trillion so`m resurs yo`naltiriladi;

- aholi bandligini ta`minlashda 500 ming gektardan ziyod tomorqalardan samarali foydalanish uchun kelgusi yilda 100 million dollar yo`naltiriladi;

- aholi tomorqasida dehqonchilikni yo`lga qo`yish uchun banklar tomonidan 7 foiz stavkada imtiyozli kreditlar beriladi.

Kichik biznes rivojlanishining iqtisodiy ahamiyatlaridan biri bu mamlakat yalpi ichki mahsulotini tarkib va miqdor jihatdan ko`payishini ta'minlashdan iboratdir. Keyingi yillarda kichik biznesni davlat tomonidan qo`llab-quvvatlanishi natijasida kichik biznesning mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotdagi ulushi o`sib, 2021 yilda 54,9 foizni tashkil etdi. Kichik biznesning mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotdagi ulushining 2010-2021 yillardagi holati (1-rasm)da keltirilgan.

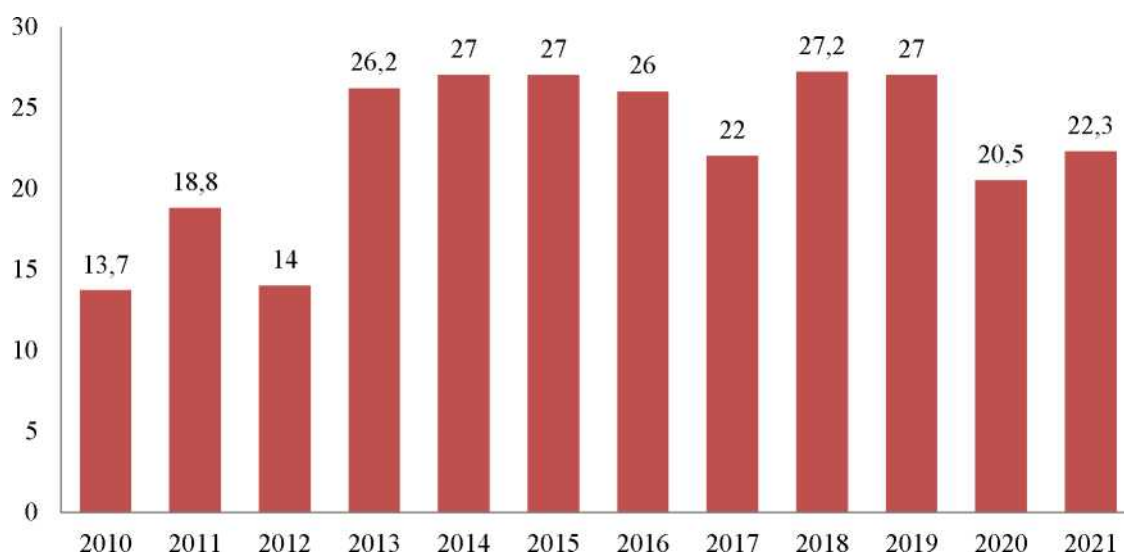

Manba: O`zbekiston Respublikasi davlat statistika qo`mitasi ma'lumotlari

1-rasm. O`zbekiston Respublikasi yalpi ichki mahsulotida 2000-2018 yillarda kichik biznesning ulushi, %

Bugungi kunda mamlakatimizda kichik biznesni oʻrni sezilarli darajada ekanini koʻrishimiz mumkin boʻladi. Kichik biznesni rivojlantirish borasidagi ishlar oʻz samarasini bermoqda. Shuni taʼkidlash joyizki kichik biznes va xususiy tadbirkorlik mamlakatimiz iqtisodiyotida ichki bozorni mahalliy tovar va xizmatlar bilan toʻldirayotgan va mamlakat eksporti salohiyatini oshirayotganini yaqqol koʻrishimiz mumkin boʻladi. Kichik biznesning tashqi iqtisodiy faoliyatdagi oʻrni ham asta-sekin kengayib bormoqda. Uning eksport hajmidagi ulushi 2021 yilda 22,3 foizni tashkil etib, bu koʻrsatkich 2010 yilga nisbatan 8,6 foizga oshgan

Manba: Oʻzbekiston Respublikasi davlat statistika qoʻmitasi maʼlumotlari

2-rasm. Kichik biznesning 2010-2021 yillarda mamlakat eksportidagi ulushi

Xulosa va takliflar:

Biz yuqoridagi maʼlumotlarga asoslangan holda shuni ayta olamizki, bugungi kunda mamlakatimizda kambagʻallikni qisqartirish borasidagi ishlar jadal rivojlanmoqda. Shu bilan bir bir qatorda joyda bu ishlar tizimli amalga oshirilmoqda. Mamlakatimizda kambagʻallikni oldini olish borasida aholi

turmush tarzini yanada yaxshilash maqsadida va aholi bandligini tanimlash borasida aholini kasb hunarga o'qitish borasida ham ulkan ishlar amalga oshirildi. Bu borada birgina Samarqand viloyati misolida ko'rishimiz mumkin. Aholini kasb-hunarga o'qitish maqsadida Samarqand viloyati uchun o'tgan yil mobaynida 10 milliard so'm mablag' ajratilgani bu gaplarni yaqqol misoli deb bilaman. Mamlakatimizda barqaror rivojlanish sohasidagi milliy maqsad va vazifalardan kelib chiqan holda 2030-yilgacha mamlakatimizda kambag'allik darajasini 2 barobarga qisqartirish, kelgusi 10 yilda kambag'al oilalardagi ishsizlarni tadbirkorlikka jalb etgan holda, 500 ming yangi ish joylarni tashkil etish ishsizlik darajasini 2 marta qisqartirish borasida ko'plab ishlar amalga oshirilishi ko'zda tutildi va bu borada Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyev ma'sullarga kerkali va samarali topshiriqlarni berdi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiyotni rivojlantirish, aholi bandligi va daromadlarini oshirishda muhim omildir. Ushbu soha vakillarini har taraflama qo'llab-quvvatlash maqsadida oxirgi ikki yarim yilda Prezidentning ellikdan ortiq farmon va qarorlari qabul qilindi. Barcha hududlarda tadbirkorlar murojaatlarini qabul qilib, hal etishga ko'maklashadigan Bosh vazir qabulxonalari tashkil etildi. Vazirlar Mahkamasi huzurida Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasi faoliyati yo'lga qo'yilib, unga 200 milliard so'm va 50 million dollar mablag' ajratildi. Qishloq joylarda aholi turmush tarzini yaxshilash, kambag'allikni qisqartirishda kichik biznes qo'llab quvvatlash borasida ko'plab chora tadbirlar amalga oshirildi. Jumladan Qishloq joylarda ishsiz aholi qatlaminig asosiy qismini yoshlar tashkil qilishi ma'lum. Bu borada Prezidentimiz Yoshlar forumida tijorat banklariga yoshlarni loyhalarini moliyalashtirish uchun 100 million dollar va mikroredit bank tamonidan 40 milliard so'm miqdorida kredit va subsidiya uchun mablag'lar ajratish to'g'rida so'z yuritgan edi. Shuni aytish joyizki mamlakatimizda kambag'allikni qisqartirish borasida kichik biznesni ulushi kotta hisoblanadi.

1. Kambag'allikni qisqartirishda rivojlangan davlatlar tajribasidan foydalanib mamlakatimiz iqtisodiy holatini inobatga olgan holda jahon tajribasini hududlar kesimida tizimli ravishda joriy qilish amaliyotini yo'lga qo'yish;

2. Kichik biznesni Respublikamizning olis va ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan og'ir ahvolda bo'lgan hududlarda ham izchil ravishda rivojlantirish chora-tadbirlarini joriy qilish.

3. Kambag'allikni qisqartirishda "Mahallabay ishlash" tizimini to'liq va samarali olib borilishi ustidan nazoratni izchil yo'lga qo'yish.

4. Kichik biznes sohasida tuman chetki joylarida yetishtirilgan qishloq xo'jalik maxsulotlarini eksport darajasiga yetkazish.

5. Kambag'allikni qisqartirish borasida kichik biznesga ajratiladigan kredit foizlarini minimallashtirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Lex.uz
2. president.uz
3. PQ 4653-son 26.03.2020
4. Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning " Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi" "O'zbekiston" Toshkent 2022
5. "O'zbekiston Respublikasi davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari"

**ADVOKATLARNI TAYYORLASHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI
VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI**

O'zbekiston Respublikasi, Qarshi shahar

Adolat advokatlik fermasi stajori

Normo'minov Dilshod Erali o'g'li

Annotatsiya: Mazkur maqola O'zbekiston Respublikasida advokatlik vakolatining bugungi kundagi ko'rinishi, ularni tayyorlashning muhim jihatlari ochib beradi. Shuningdek, maqolada advokatlik faoliyatining tashkiliy shakllari va rivojlanishi muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: *huquqiy tizim, zamonaviy yurisprudensiya, yuridik maslahatxona, advokatlik firmasi, advokatlar hay'ati, ta'sis shartnomasi.*

“Mamlakatimizda advokatura institutining salohiyatini oshirish uchun boshqa bir qator muhim hujjatlar ham ishlab chiqilmoqda. Fikrimizcha, shulardan biri – Advokatura to'g'risidagi kodeksni ishlab chiqish zaruratidir. Unda sohaga oid barcha qonunlar va normativ-huquqiy hujjatlar o'z mujassamini topishi lozim. Yuridik xizmat ko'rsatish sohasining huquqiy asoslari ham takomillashtirilmoqda. Xususan, “Shartnomaviy huquqiy baza va yuridik xizmat to'g'risida”gi hamda “Bepul yuridik yordam to'g'risida”gi qonunlar, shuningdek, Aholini yaxlit huquqiy himoya qilish konsepsiyasi loyihalari tayyorlanmoqda. Yana bir muhim hujjat, ya'ni Mustaqil advokatura konsepsiyasini tayyorlash bo'yicha ham qizg'in ish bormoqda. Konsepsiya, xususan: tergov va sudning barcha bosqichlarida fuqarolarning huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini himoya qilish borasida advokatning rolini mustahkamlash;

Advokatlar palatasining faoliyatini yanada takomillashtirish, uning tom ma'nodagi mustaqilligini ta'minlash, advokatura institutini to'liq o'zini o'zi

boshqarish tizimiga o'tkazish,

Advokatlar palatasi boshqaruv organlarining advokatlar hamjamiyati oldida hisobdorligini oshirish, tizimga yosh va malakali mutaxassislarni jalb etish;

“raqamli advokatura”ni rivojlantirish kabi asosiy yo'nalishlardagi vazifalarni o'zida qamraydi.

Shu o'rinda “raqamli advokatura”ni rivojlantirish uchun:

birinchidan, advokatlik faoliyatiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish;

ikkinchidan, advokatlik faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarning tezkorlik bilan olinishini ta'minlash maqsadida advokatura, sud va huquqni muhofaza qilish organlari hamda boshqa davlat organlari o'rtasida elektron ma'lumot almashinuvini samarali yo'lga qo'yish;

uchinchidan, advokatlar tomonidan maxsus axborot dasturi orqali jismoniy va yuridik shaxslarga onlayn yuridik yordam ko'rsatish imkoniyatlarini kengaytirish;

to'rtinchidan, advokatura faoliyati uchun zarur axborot tizimlari, ma'lumotlar bazalari va boshqa dasturiy mahsulotlarni shakllantirish hamda ularda saqlanadigan ma'lumotlarning kompleks himoya qilinishi va maxfiylikini ta'minlash lozimligini qayd etish muhim.

Tabiiyki, advokatura tizimiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etishning ahamiyati beqiyos. Binobarin bu boradagi yangi qadamlar tizim faoliyatida inson omilini bartaraf etish orqali advokatura institutining davlat organlari va boshqa tuzilmalardan mustaqilligini oshirish imkonini beradi.

Advokatura – davlat organi emas, balki o'z ishini yaxshi biladigan va zimmasidagi vazifalarning mas'uliyatini chuqur anglaydigan mohir kasb egalarining hamjamiyatidir. Shu ma'noda, quyidagi takliflarni ilgari surmoqchimiz:

birinchidan, Advokatura kuni – advokatlar hamjamiyati vakillarining kasb bayrami sanasini belgilash;

ikkinchidan, “Eng yaxshi advokat” ko’krak nishonini ta’ sis etish;

uchinchidan, “Advokatlarning yagona davlat reestri”ni shakllantirish orqali nafaqat fuqarolar, balki huquqni muhofaza qilish organlari va sudlar uchun ham juda asqotadigan yaxlit, ochiq va ishonchli axborot manbasini yaratish kerak.

Advokatlar malakasini oshirish va imijini yuksaltirish – dolzarb vazifa

Ma’lumki, 2020-yil 30-iyun kuni O’zbekiston Respublikasi Prezidenti huzurida o’tkazilgan odil sudlovni ta’minlash va korrupsiyaga qarshi kurashish borasidagi vazifalar muhokamasiga bag’ishlangan videosektor yig’ilishida sud-huquq tizimi, xususan, uning muhim tarkibiy qismi bo’lmish advokatura sohasiga doir muammolar ham ko’rib chiqilgandi. O’shanda advokatura muammolari tilga olinar ekan, avvalo kadrlar tanqisligi va sifati masalasiga e’tibor qaratildi. Mamlakatimizda bugungi kunda 4 mingdan ortiq advokat faoliyat yuritishi, ya’ni aholi jon boshiga hisoblaganda 8,5 ming kishiga o’rtacha 1 ta advokat to’g’ri kelishi, ularning ham 43 foizi, ya’ni 1 ming 733 nafari Toshkent shahrida ish olib borishi ta’kidlandi. Qolaversa, Samarqand, Andijon, Termiz, Nukus, Mirishkor, Zafarobod, Uzun kabi 20 ta tumanda birorta ham advokatlik firmasi ro’yxatdan o’tmagani tanqid qilindi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev ana shu muammolarning yechimi sifatida advokatlik faoliyatini boshlashi uchun yosh mutaxassislardan 2 yil yuridik staj talab etishni bekor qilish, talabalikdan advokat yordamchisi sifatida amaliyot o’tash tartibini joriy etish vazifalarini belgilab berdi. Shuningdek, yuridik oliy o’quv yurtlarida “advokatlik faoliyati” mutaxassisligi bo’yicha magistrilar tayyorlash lozimligiga e’tiborni qaratdi. Bunga qadar, birinchidan, Yurtboshimiz tomonidan Advokatlar palatasi huzurida Advokatlar akademiyasini tashkil etish tashabbusi ilgari surilganini eslatish maqsadga muvofiqdir. Bo’lajak Advokatlar akademiyasi, jumladan: advokatlarni tayyorlash, malakasini oshirish, huquqning

turli sohalari bo'yicha ixtisoslashtirish;

bugungi jadal globallashayotgan dunyoda, jahon bozorida iqtisodiy, siyosiy, huquqiy va boshqa sohalar bo'yicha raqobat tobora kuchayib borayotgan sharoitda advokatura taraqqiyoti tendensiyalarini aniqlash bo'yicha istiqbolli ilmiy-amaliy va innovatsion tadqiqotlarni yo'lga qo'yish, texnologik innovatsiyalarni tatbiq etish;

advokatlarga taqdim etiladigan kafolatlar va advokatlik xizmatlari ko'rsatishga taalluqli xalqaro standartlarni hisobga olgan holda, advokatlik huquqi va advokatlarning kasbiy tayyorgarligini oshirishga oid zamonaviy o'quv va o'quv-uslubiy qo'llanmalar hamda dasturlar ishlab chiqish kabi vazifalar bilan shug'ullanadi.

Ikkinchidan, kuzatishlarimiz shuni tasdiqlaydiki, talabalikning “qattiq noni”ni tatgan yosh mutaxassislar orasidan, albatta, eng yaxshi advokatlar yetishib chiqadi. Shunday ekan, yuridik yo'nalishdagi oliy ta'lim muassasalarida advokat kadrlarni tayyorlash, “Advokatlik huquqi” o'quv kursini joriy etish, talabalarning advokatura sohasida amaliyot o'tishini tashkil etish kabi masalalarga alohida ahamiyat berish talab etiladi.

Uchinchidan, advokatlik faoliyatini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan zarur tashkiliy-huquqiy choralarni ishlab chiqish darkor. Bunday choralarni, ayniqsa:

huquqni muhofaza qilish faoliyati;

fuqarolarga yuridik yordam ko'rsatish;

huquqiy targ'ibot-tushuntirish ishlari;

huquqiy tarbiya yo'nalishlarida izchil amalga oshirish taqozo etiladi.

Nega deganda, advokat –qonuniylik, adolat va insonparvarlik namunasi bo'lib xizmat qilar ekan, huquq sohalari bo'yicha chiniqqan va chinakam malakasini oshirgan bo'lishi shart.

To'rtinchidan, advokatlar imijini yuksaltirish va bugungi kun advokatining qiyofasini yaratish masalasi ham dolzarb bo'lib turibdi. Bunda “O'zbekiston advokaturasi: tarix va hozirgi zamon”, “O'zbekiston advokaturasi jarayonlar va

shaxslar timsolida” kabi kitoblarni nashr etish orqali o’tmishdagi va bugungi kundagi taniqli advokatlarning tutgan o’rni va ahamiyatini ko’rsatib berish juda muhim.

Advokatlarning huquqlarini ta’minlashda parlamentning o’rni va ahamiyati

Davlatimiz rahbarining fikricha, “advokatura instituti mustaqilligi, advokatlarning haquhuqlari va qonuniy manfaatlarining samarali himoyasini ta’minlash, huquqni muhofaza qilish organlari tomonidan ularning haq-huquqlari buzilganligi to’g’risidagi shikoyatlarining ko’rib chiqilishi va tegishli baho berilishi bilan bog’liq masalalarda parlamentning roli va ahamiyatini oshirish” lozim bo’ladi (“Yangi O’zbekiston taraqqiyot strategiyasi” kitobi, 110-bet). Shu maqsadda:

birinchidan, Oliy Majlis Qonunchilik palatasida Advokatura institutini mustahkamlash komissiyasi faoliyatini samarali tashkil etish;

ikkinchidan, davlat hokimiyatining qonun chiqaruvchi va sud organlari, huquqni muhofaza qilish tuzilmalari huzurida advokatura vakolatxonalari institutini tatbiq etish;

uchinchidan, sudyalarning lavozimiga tayinlanishi jarayonlarida advokatlarning fikrlarini inobatga olish kabi muhim masalalar kun tartibiga qo’yilgan. Darvoqe, parlamentimiz advokatura institutining fuqarolik jamiyati tizimidagi o’rni va ahamiyatini yuksaltirish yo’nalishida ham huquqiy va tashkiliy ko’magini ayamasligi kerak, deb o’ylaymiz. Chunki, aslida, advokatura – fuqarolik jamiyatining huquqiy maslahatchisidir. Ammo, afsuski, ayni paytda advokatura tizimi o’z qobig’iga biqinib olganidan ko’z yuma olmaymiz.

Advokatlarning ijtimoiy hayotdagi ovozi ham deyarli eshitilmayapti.

Shubhasiz, bu boradagi ishlarni yangi bosqichga ko’tarmasak bo’lmaydi. O’ylashimcha, buning uchun “Sizning advokatingiz” mavzuida teleko’rsatuv ochish, advokatura tizimi faoliyatini yoritadigan turli davriy nashrlar ta’sis etish katta ahamiyatga ega. Qolaversa, O’zbekiston Yuristlar uyushmasini tashkil etish

kerak, degan fikrdaman. Bunday hamjamiyat yoshi, kasb-kori va faoliyat yo'nalishidan qat'i nazar, yurtimizning barcha huquqshunoslarini o'z safida jamlashi har tomonlama to'g'ri bo'lardi.

Advokatura: xalqaro hamkorlik va O'zbekiston tajribasining jahoniy e'tirofi

Bugungi kunda O'zbekistonning yuridik xizmatlar ko'rsatish bozori ko'p jihatdan yopiqligini tan olish kerak. Mamlakatimiz advokatlari xalqaro sudlov organlari va arbitrajlarining mahkamalarida deyarli ishtirok etmaydi. Shu ma'noda, bugungi islohotlar talabidan kelib chiqqan holda, O'zbekistonning Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishi bilan bog'liq ravishda milliy qonunchilikni takomillashtirish lozim. Bu – birinchidan. Ikkinchidan, Advokatlar palatasi huzurida Xalqaro advokatura markazini tuzish zarur. Uchinchidan, advokatlarimizga xorijiy tillarni o'rgatishni yo'lga qo'yishimiz darkor.

Shu o'rinda 2022-yil 2-5 iyul kunlari O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi delegatsiyasi Jenevaga tashrifi doirasida "Konstitutsiyaviy islohot: inson qadri va huquqlarini ta'minlash – bosh maqsad" mavzusida xalqaro davra suhbatini o'tkazganini qayd etmoqchiman. O'sha forumda ishtirok etgan BMT Inson huquqlari kengashining Sudyalar va advokatlar mustaqilligi masalalari bo'yicha maxsus ma'ruzachisi Diego Garisiya-Sayan quyidagi fikrlarni bildirdi:

"Fuqarolarning asosiy huquq va erkinliklarini hamda advokatlar va sudyalarning mustaqilligini amalda ta'minlash juda muhimdir. Bu borada muhtaram Prezident Shavkat Mirziyoevning bevosita rahbarligida O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ijobiy yangilanishlar yuksak bahoga loyiqdir. O'zbekistonning yangi Prezidenti mamlakat boshquruviga kelgan davrdan e'tiboran yurtimiz hayotining barcha sohalarida maqbul o'zgarishlar shiddatli sur'atlarda amalga oshirilayotganini kuzatib kelmoqdamiz. Shu jumladan, ochiqlik va transparentlikni ta'minlash, sudyalar va advokatlarning mustaqilligiga erishish yo'lida salmoqli odimlar qo'yilganiga guvoh bo'lib turibmiz. O'zbekistonga

bundan uch yil oldin amalga oshirgan tashrifimni mamnunlik bilan eslayman. O'shanda O'zbekiston Prezidenti va tegishli muassasalar rahbarlari bilan samarali muloqotlar olib borgandik. Fursatdan foydalanib, ana shu o'zaro ishonchga asoslangan muloqotlarimiz o'z samaralarini berganini alohida ta'kidlamoqchiman. Chunki ayni vaqtda mamlakatingizda huquq ustuvorligini ta'minlash ijobiy tomonga izchil rivojlanayotganini ko'rib turibmiz. Mamlakatda o'lim jazosi qo'llanmasligi haqidagi normaning Konstitutsiyangizda mustahkamlab qo'yilishini olqishlayman. Albatta, "Xabeas korpus" institutini rivojlantirishga jiddiy ahamiyat berilayotgani va shaxslarning mamlakat hududida erkin harakatlanishi kafolatlanayotgani ham nihoyatda ahamiyatlidir. Konstitutsiyangizda qonun ustuvorligi prinsiplari o'rnatilayotgani diqqatga sazovor. Ayniqsa, "O'zbekiston – huquqiy davlat" tamoyilining yangilanayotgan Asosiy Qonunda o'z aksini topishi havas qilsa arzigulikdir. Shu o'rinda Bosh Qomusingizda tom ma'nodagi huquqiy davlat barpo etishning kafolati bo'lib xizmat qiladigan konstitutsiyaviy normalar qaror topishiga chin dildan ko'makdoshman. Chunki buning natijasida sudyalari, yanada muhimi, advokatlarning haqiqiy mustaqilligi so'zsiz ta'minlanadi". Albatta, bunday samimiy va xolis e'tiroflar yaqin kelajakda O'zbekistonda advokatura tizimini rivojlantirish sohasida erishiladigan beqiyos natijalar boshqa mamlakatlar uchun ibrat va namuna sifatida e'tibor qozonishi ehtimoli kattaligidan dalolat beradi.²

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Egamberdiev A.U., Ahmedov R.T., Mirzaev Sh.M., Fazilov F., Nikonov I., Sayfieva G. Advokatura darslik. Toshkent – 2016
2. M .H. Rustamrayev, U.A. Tuxtasheva. O'zbekiston respublikasida advokatlik faoliyati. toshkent 2012

---

² <http://www.insonhuquqlari.uz/oz/news/m9185>

3. Nurumov Dilshodbek Djumabayevich, Matmurotov Alibek Ravilovich.
Advokatura (yuridik texnikumlar uchun darslik). Toshkent 2021
4. Salumov B O'zbekistonda advokatlik faoliyati. T.: Adolat, 2000. - 225 b

INVESTIGATING THE INTEGRATION OF TRADITIONAL FACE-TO-FACE INSTRUCTION WITH ONLINE LEARNING ENVIRONMENTS

Tursunova Munisa Muhammadsharif qizi,

Independent researcher

Mail: munisatursunova77@gmail.com

Abstract:

Blended learning, the combination of traditional face-to-face instruction with online learning environments, has gained significant attention in the field of English as a Foreign Language (EFL) and English as a Second Language (ESL) education. This article aims to investigate the effectiveness of blended learning models in EFL/ESL contexts and identify optimal combinations of in-person and online interactions. By reviewing relevant studies and examining key components of successful blended learning models, this research sheds light on the potential benefits and challenges associated with implementing blended learning in language education.

Keywords: blended learning, face-to-face instruction, online learning, EFL, ESL, language learning outcomes, learner engagement

Acknowledgement

In the ever-evolving landscape of education, the integration of technology has transformed the way students and educators engage with learning. However, as technology continues to advance, educators have been exploring new pedagogical methods to enhance language learning. One such approach that has gained prominence is blended learning, which combines traditional classroom teaching with online learning environments. Donnelly (2010) suggested that blended learning has emerged as a promising educational approach that combines the strengths of face-to-face instruction and online learning platforms.

The integration of online learning platforms with face-to-face instruction can

provide students with increased flexibility, personalized learning experiences, and opportunities for independent practice. Blended learning models can also promote student engagement and motivation by incorporating interactive multimedia resources, collaborative activities, and real-world applications.

Furthermore, studies suggest that the optimal combination of in-person and online interactions depends on various factors, including the learners' proficiency level, learning objectives, and available resources. (Wang, 2010). Moreover, Farrell and Jacobs (2010) proposed that for beginners or students requiring more scaffolding, a higher proportion of face-to-face instruction may be beneficial. However, as learners progress and develop greater autonomy, a higher degree of online interactions can be incorporated to promote self-directed learning and reinforce language skills.

Blended learning provides learners with a diverse range of resources, including multimedia materials, interactive activities, and online language practice platforms. This combination allows learners to reinforce and apply their language skills in different contexts, leading to improved language learning outcomes. Research studies have indicated that blended learning can enhance learners' vocabulary acquisition, reading comprehension, and speaking skills. Furthermore, blended learning offers opportunities for active and interactive learning experiences. Online platforms can incorporate gamification elements, collaborative tasks, and multimedia content, which engage learners and make the learning process more enjoyable. Paolini (2015) stated that the integration of face-to-face instruction with online activities encourages learner participation, interaction, and peer collaboration, fostering a sense of community among learners. Provision of flexibility in terms of time, pace, and location of learning is another benefit of this approach. Learners can access online materials and complete activities at their own convenience, allowing for personalized learning experiences. This flexibility accommodates the diverse learning needs and preferences of EFL/ESL students,

enabling them to take ownership of their learning journey.

The flipped classroom model is a popular approach in blended learning, where students engage with online materials and activities before attending face-to-face sessions. This allows the classroom time to be utilized for interactive discussions, collaborative projects, and individualized support. The flipped classroom model maximizes the benefits of both online and face-to-face interactions, promoting active learning and deeper engagement. Supplementing face-to-face instruction with online activities can provide additional practice opportunities and enhance language skills. Kocoglu, Ozek and Kesli (2011) stated that online platforms can offer interactive exercises, multimedia resources, and virtual simulations, allowing students to practice language concepts and receive immediate feedback. These supplemental activities complement classroom instruction and support learners in consolidating their knowledge. Blended learning projects involve collaborative tasks that require students to work together both online and in person. Students can use online platforms for communication, information sharing, and collaborative document creation. These projects promote critical thinking, problem-solving, and teamwork skills while leveraging the benefits of both face-to-face and online interactions. Osguthorpe, R. T. & Graham, C. R. (2003) suggested that regular evaluation and feedback are crucial for the success of blended learning programs. Educators should design formative assessments that assess both online and face-to-face components, providing insights into students' progress and areas for improvement. Timely feedback helps students gauge their performance and make necessary adjustments to their learning strategies. Effective communication is essential in blended learning environments. Educators should provide clear guidelines regarding expectations, course structure, and the use of online platforms. Kupetz, R. & Ziegenmeyer, B. (2005) proposed that students should be informed about the purpose and benefits of blending learning, as well as the responsibilities and expectations placed on them.

Educational institutions should provide adequate support and resources to facilitate student success. This includes access to technical support, online tutorials, and online learning resources. Students should also be provided with guidance on time management and study skills to navigate the blended learning environment effectively. To ensure effective implementation of blended learning, teachers should receive professional development opportunities. Uğur, Akkoyunlu and Kurbanoglu (2011) stated that training programs should focus on pedagogical strategies for blended learning, effective use of online platforms, and methods for promoting learner engagement. Ongoing support and collaboration among teachers can also facilitate the sharing of best practices and experiences. By combining face-to-face instruction with online learning environments, educators can create a balanced and dynamic learning environment that caters to the diverse needs of language learners.

Reference

1. Donnelly, R. (2010). Harmonizing technology with interaction in blended problem-based learning. *Computers and Education*, 54, 350-359. doi: 10.1016/j.compedu.2009.08.012
2. Farrell, T. S. C. & Jacobs, G. M. (2010). *Essentials for successful English language teaching*. London: Continuum International Publishing Group.
3. Kocoglu, Z., Ozek, Y. & Kesli, Y. (2011). Blended learning: Investigating its potential in an English language teacher training program. *Australasian Journal of Educational Technology*, 27, 1124-1134.
4. Kupetz, R. & Ziegenmeyer, B. (2005). Blended learning in a teacher training course: Integrated interactive elearning and contact learning. *ReCALL*, 17, 179-196. doi:10.1017/S095834400500032754
5. Osguthorpe, R. T. & Graham, C. R. (2003). Blended learning environments: Definitions and directions. *The Quarterly Review of Distance Education*, 4, 227-233.

6. Paolini, A. (2015). Enhancing teaching effectiveness and student learning outcomes. *The Journal of Effective Teaching*, 15, 20-33

7. Uğur, B., Akkoyunlu, B. & Kurbanoglu, S. (2011). Students' opinions on blended learning and its implementation in terms of their learning styles. *Education and Information Technologies*, 16, 5-23. doi:10.1007/s10639-009-9109-9

8. Wang, M.-j. (2010). Online collaboration and offline interaction between students using asynchronous tools in blended learning. *Australasian Journal of Educational Technology*, 26(6).

**VOLEYBOLCHILAR HUJUM ZARBASINI AMALGA OSHIRISH
SAMARADORLIGIGA JISMONIY SIFATLARINING TA'SIRI**

Odilova Feruza

**Jismoniy tarbiya va sport ilmiy tadqiqotlar
instituti tayanch doktoranti**

Zamonaviy voleybol yuqori intensiv o'yin bo'lib, unda oyinchilar muvaffaqiyatli faoliyat olib borish uchun jismoniy sifatlar yuqori rivojlanish darajasiga ega bo'lishi lozim. Shu bilan birga tezlik va muvofiqlashtirish (koordinatsiya) kabi jismoniy sifatlarning sezilarli katta ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlanadi. Moslashuvchanlik voleybolda sport natijalarining muvaffaqiyati uchun eng past darajada ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan.

Voleybolchilarning jismoniy tayyorgarligini optimallashtirish muammolariga ko'plab ilmiy ishlar bag'ishlangan. O'rganilgan voleybol bo'yicha dissertatsiyalar umumiy sonining 33 foizini tashkil etadi, bu turli malaka va yoshdagi voleybol uchun jismoniy tayyorgarlikning muhimligini isbotlaydi. Ishlarning 10 foizi sportchilarning tezkor tayyorgarligini optimallashtirish muammolariga va 5 foizi muvofiqlashtirish (koordinatsiya) iqtidoriga bag'ishlangan.

Voleybolda hujum zarbasi o'yinning natijasini aniqlaydigan eng muhim texnik elementlardan biri bo'lib, u yuqorida aytib o'tilgan eng muhim tezlik va muvofiqlashtiruvchi (koordinatsiya) jismoniy sifatlarga bog'liq.

L.V.Bulikina va A.S.Ananyen tomonidan voleybol mutaxassislari tomonidan o'tkazilgan so'rovnoma voleybolchining jismoniy sifatlari o'yin muvaffaqiyati uchun ahamiyati haqidagi adabiyotlarda mavjud bo'lgan ma'lumotlarni to'ldiradi. Voleybolchilar uchun: reaksiya tezligi, boshlang'ich tezlik, muvofiqlashtirish (koordinatsiya) qobiliyati, mushaklarning sezgisi, sakrash qobiliyati kabi fazilatlarining ahamiyatli ekanligi aniqlangan.

Yuqorida aytib o‘tilgan mualliflar yuqori malakali voleybolchilarning mavjud aniqlangan natijalar sifatlarining rivojlanish darajasi bo‘yicha ancha yuqori ekanligini ko‘rsatdi: sakrash qobiliyati, boshlash (start) reaksiya vaqti, harakat vaqti, yugurish tezligi va epchillik.

Voleybolning ayrim mutaxassisleri tananing muhim jismoniy sifatleri va psixofiziologik xususiyatlari orasida murakkab reaksiyalar tezligi, vizual yo‘nalish, aniq maqsadli vosita harakatlari, tezkor-kuch differentsiatsiyasini ajratadilar.

Biroq, tadqiqotlarda hujumchining zarbasi va ta‘sirini amalga oshirishda o‘yinchilarning deysinib yugurish bosqichidagi holatlarining xususiyatlarini aniqlash bilan bog‘liq va individual sifatlarining, psixofiziologik xususiyatlarining ushbu bosqichida voleybolchining holatlarining samaradorligiga bo‘lgan ta‘siri adabiyotlarda topilmadi.

Fint italyancha " chalg‘itish " degan ma‘noni anglatadi, sport nazariyasida biz ushbu iboraning "yolg‘on harakat" sinonimini qo‘llaymiz.

Sport o‘yinlarida fintlardan foydalanish sport maydonchasining mikro-qismida vaqtinchalik ustunlik qilish uchun amalga oshiriladi, bu jamoaga o‘yinning hal qiluvchi epizodlarida qo‘shimcha ochko to‘plash imkonini beradi.

Chalg‘ituvchi harakatlar texnikasi ikki bosqichga bo‘linadi: tayyorgarlik va amalga oshirish. Raqibning javob reaksiyasi uchun va uni muvozanat pozitsiyasidan chiqarish uchun birinchi tayyorgarlik bosqichi biroz sekin sur‘atda, iloji boricha harakatli-tabiiy ravishda amalga oshirilishi kerak, shunda raqib niyatlarni “o‘qiydi” va o‘z harakatlarini boshlaydi. Amalga oshirish bosqichida sportchi iloji boricha tez harakat lanib, o‘yin holatiga ko‘ra raqibdan vaqt va masofani yutib olishi zarur.

Chalg‘ituvchi zarbalar mohiyatan, raqibni asosiy zarbadan chalg‘itib, uni tartibsizlashtirilgan harakatini buzadigan holatdir. Aldamchi harakatlar haqiqiy zarbani yaxshiroq bajarishga, hujum harakatini samarali amalga oshirishga yordam beradi.

Bunday aldamchi harakatlardan foydalanish nafaqat raqibning harakatlarini tartibsizlashtirishga, balki uni ruhiy tushkunlikka tushirishga ham imkon beradi.

Ilmiy adabiyotlarda ko'pincha demoralizatsiya tushunchasi qo'llaniladi, bu axloqiy va ruhiy (морального раздражения) ta'sirlanishning pasayishi deb tushuniladi, bu jangovar- hujum kayfiyatning keskin va o'yinchilarning raqobatbardosh faoliyati samaradorligining sezilarli darajada pasayishiga olib keladi.

Bu fakt-dalillarning barchasi o'yinchiga va komanda-jamoaning keyingi harakatlariga salbiy ta'sir qiladi. Voleybolchi, ko'p yillar davomida bunday o'yin omillariga tayyorlanishi lozim, umuman olganda o'yinchi va komandaning tayyorgarligi va psixologik barqarorligi talab etiladi. Agar jamoa ziddiyatli yoki bezovta qiluvchi jismoniy-ruhiy holatga duch kelsa, jamoada kelishmovchilik boshlanadi va jamoa o'zini mag'lubiyatga uchratadi. Psixologik barqarorlik voleybolchining muhim xususiyati bo'lib, u jamoadagi nomutanosibliklarning oldini olishga va demoralizatsiya paydo bo'lishining oldini olishga yordam beradi.

Voleybolda maxsus adabiyotlarda chalg'ituvchi harakatlardan foydalanish nazariyasi oz miqdorda qismlarda berilgan.

ADABIYOTLAR

1. Ayrapetyants L.R., Pulatov A.A. Voleybol nazariyasi va uslubiyati. // Oliy o'quv yurtlari uchun Darslik. T.: 2011. - 278 b.;
2. Айрапетьянц Л.Р. Волейбол. //Учебник для высших учебных заведений.Т.: Zarqalam. 2006. - 240 с.;
3. Беляев А.В. Обучение технике игры в волейбол и её совершенствование. // Методическое пособие. Олимпия. Человек, М.: 2008. - 54 с.;
4. Беляев А.В., Савин М.В. Волейбол. // Учебник для студентов вузов ФК. М.: ТВТ, 2005. – 360 с.;

5. Гарипов А.Т., Клещев Ю.Ю., Фомин Е.В. Скоростно-силовая подготовка юных волейболисток. // Методические рекомендации. ВФВ, М.: 2009. - 45 с.;
6. Guryev A.A. Voleybolchilarning morfofunktsional xususiyatlarini hisobga olgan holda koordinatsion qobiliyatini va vestibulyar barqarorligini oshirish uchun maxsus jismoniy tayyorgarlik metodikasi: ped. fan.nom.dis.avtoref. Малаховка, 2010. 24 b.).
7. Железняк Ю.Д. Волейбол: У истоков мастерства. ФАИР – ПРЕСС. М.: 1998. – 336 с.;
8. Клещёв Ю.Н. Волейбол. М.: ФиС. 2003, - 399с.;
9. Родин, А.В. Формирование навыка разбега и прыжка при выполнении прямого нападающего удара на основе динамической и кинематической структуры двигательного действия юных волейболистов 11-13 лет: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук/ Родин Андрей Викторович; [Смоленская государственная академия физической культуры, спорта и туризма]. – Москва, 2006. – 24 с.
10. Усмаходжаев Т.С. 500 харакатли ўйинлар ўқув қўлланма.Т.: 2011.- 280с.:

ISLOMIY G'OYALARNING POETIK TALQIN

Norov Otajon

filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

QDU tadqiqotchisi

Аннотация: Mazkur maqolada islomiy she'riyatning shakliy-uslubiy, g'oyaviy-badiiy xususiyatlari haqida so'z yuritiladi. Jumladan, XX asr intihosi va yangi asr ostonasida yuzaga kelgan badiiy tafakkurdagi misli ko'rilmagan o'zgarishlar falsafiy qamrov darajasini tubdan isloh qilish imkonini berdi. Natijada she'r va shoirlik ulkan masala, mas'uliyat ekanligi borasida atroflicha mushohada yuritildi.

Kalit so'zlar: islom, so'z, ruh, poetika, moddiyat, falsafa, struktura, axloq, kompozitsiya, kechinma.

Hozirgi o'zbek she'riyatidagi islomiy g'oyalarning poetik talqinini uch xil ta'sir orqali yuzaga kelayotganini kuzatishimiz mumkin: 1) Qur'oni karim va unda keltirilgan oyatlardan ilhomlanib yozilgan she'rlar. 2) Muhammad payg'ambar(s.a.v.)ning hadis va ko'rsatmalari, sahobalariga bergan yo'l-yo'riqlari xususidagi rivoyatlar negizida. 3) Din olimlarining tafsir va sharhlarida talqin qilingan oyatlar, hadislar negizida. Bularni o'qigan, uqqan shoir, ijodkor o'ziga yarasha komillik sari qadam tashlaganligidan dalolat beradi. Masalan, Abdulla Oripov "Haj daftari"ni Makkaga borib kelgandan keyin yaratdi. Asqar Mahkam Jaloliddin Rumiyning forsiy merosini tarjima qilish, sharhlash asosida go'zal she'rlar bitdi. Shavkat Rahmon Qur'oni karim oyatlarini Shayx Alovuddin Mansur tarjimasida bevosita ishtirokida ko'plab she'rlariga islomiy g'oyalarni mohirlik bilan singdirishga harakat qildi. Nodira Afoqova ham diniy-ma'rifiy bilimlari negizida islomiy g'oyalarni she'r poetikasiga joylashga erishdi. Bularning

barchasi izlanish, har bir oyat, hadis va ko'rsatmalarni aniqlab, sinchiklab o'rganib amalga oshirganligini hyech bir din bilimdoni inkor qilmasa kerak, deb o'ylaymiz. Darhaqiqat, "...aytish kerakki, tavhid Haq yagonaligi va butun insoniyat birligi g'oyasiga asoslanadi. Unga ko'ra, Xoliq bir ekan, maxluq ham birdir. Bu nubuvvat ma'rifatida Odam va Havo bashariyat uchun avlod ekanligi ta'rifida ifodalanadi. Sharq mumtoz adabiyotida ruh barchaga Haqdan yuborilganligi va yana asliga qaytishi takror-takror ta'rif etiladi. Shu bilan birgalikda, vujud ham bashariyat uchun bir hodisa ekanligi (*"Asling bilsang obu gil yana gilga ketaro"*) islom ma'rifatchilari doimiy mavzusi bo'lib kelgan. Bu fikr keyinchalik ham buyuk gumanistlar diqqat markazida bo'lib keldi"¹. Haqiqat shuki, qaysi davr, qaysi zamon, qaysi tuzumda bo'lmasin islom hamma vaqt insonparvarlik, odamiylik, ezgulik, yaxshilik, nafs tarbiyasiga alohida e'tibor qaratishga da'vat qilib kelgan. Diniy ulamolar, mukarram zotlar shu mantiqni qattiq ushlaganlar. O'zlari amal qilgan haqiqatni boshqalardan ham talab qilishga harakat qilganlar. Bu she'r yoki doston, qissa yoki roman shaklida bo'ladimi, islomiy qarashlar chizgan chizig'idan chiqmaslikka safarbar qilganlar. Ana shu mezon islomiy she'riyatning asl o'zagi, ruhi, mantig'i bo'lgan desak, mubolag'a qilmagan bo'lamiz. Garchi zamona zayli bilan zulmkor hukmdorlar, dindorlarni, aziz avliyolarni o'z saltanatidan badarg'a qilsa ham, ular talpingan ideallaridan, Haq taolo farmonidan yuz o'girmaganlar. Bularning barchasi tarixiy asarlarda oltin harflar bilan bitib qoldirilgani hyech kimga sir emas.

Biz tadqiqotimizga jalb qilgan shoirlar she'riy shakllarning turli usullarda barakali ijod qilganlar. Ayniqsa, barmoq va sarbast, erkin she'rlarda islomiy g'oyalarni butun murakkabligicha idrok qila olganlar. Shuni qayd etish zarurki, inson hamisha "bir hisga asir yashashi" asrlar davomida sinalgan haqiqatdir, ma'nau va ruhan yuksalgan orif zotlarga Allohning vasliga musharraf bo'ladi.

---

¹ Қобилов У. Нубувват ҳақиқати – бадиий ижод руҳи. –Самарқанд: СамДУ нашри, 2021. –Б.38.

Ruhiy sokinlik va vazminlik ular yaratgan she'riyatning ajralmas halqalaridir. Tadqiqotchi Qahramon To'xsanov shunday yozadi: "Nazm o'zining go'zalligi, ohangi, dilkashligi, ta'sirchanligi va yuksak badiiyati bilan inson qalbini hamisha rom qilib kelgan. Chunki she'riy nutqdagi jozibadorlik, ranginlik va ravonlik she'rni birinchi o'qishdayoq o'quvchini o'ziga tortadi, unga kuchli ta'sir qiladi. Mumtoz adabiyot namoyandalarining o'lmas ma'naviy merosi shundan dalolat beradi. Chunki ularning har bir so'zi, iborasi va misrasi, pandu axloqi yuksak badiiy tasviri inson kamoloti uchun xizmat qilayapti. Ularning mashhurlik sirlari ham shundadir"². Darhaqiqat, insoniyat asrlar davomida aql va idrok bilan shu qadar ko'p tafakkur cho'qqilarini zabt etishdiki, ularni hammasini o'rganishga imkon yo'q. She'riy nutq oyat, hadislarda berilgan sharhlar bilan boyitilsa, undan o'quvchi qandaydir ma'no kashf qilsa, o'zligini anglashga rag'bat uyg'otsa, shoir mehnati zoye ketmagan bo'ladi. Q.To'xsanov ham yuqorida ana shu mezonga mantiqiy urg'u bermoqda. Bunday muqoyasa qilish mumtoz an'anadan suv ichgan zamonaviy she'riy manzumalarni ham teran idrok etishga keng yo'l ochadi. "Badiiy ijod xususiyatlarini chuqur his etgan buyuk olim she'rni tahlil qilar ekan, jo'n, qat'iy va quruq xulosalar chiqarishga shoshilmaydi. U tashbihning roli, hayoti haqiqatiga nechog'li to'g'ri kelish-kelmasligiga ilmiy jihatdan asoslanganidek, uning she'rda qanday, qay tartibda qo'llanganligi, shoirning maqsadi nimadan iboratligi bilan ham qiziqadi. Chunonchi, ishlatilgan tashbih, alohida olganda, notabiiy bo'lishi mumkin. Ammo, u shoir tomonidan mahorat bilan qo'llanilsa, she'rning umumiy ma'nosiga putur yetkazmay, balki uning tarovatini oshirsa, she'r texnikasi talabga javob bersa, "notabiiy" tashbih tabiiylik kasb etadi. Xullas, olim har bir adabiy dalilni izohlashda konkret, badiiy ijod dialektikasidan kelib chiqib muhokama yuritadi"³. Beruniy borliqdagi har bir hodisalarda Yaratganning jilvasi aks etishini ilmiy asoslaydi. She'riy nutq haqida gapirar ekan, "notabiiy tashbih" ham she'rga katta joziba, estetik vazifadoshlik yuklashini uqtiradi. O'zi arab tilida

---

² Тўхсанов Қ. Маснавий маънавий таржималарининг қиёсий таҳлили. –Бухоро. 2020. -Б.134-135.

³ Комилов Н. Тафаккур карвонлари. –Т., Маънавият. 1999. –Б.35-36.

go'zal she'rlar yozganligi, adabiyot va san'atga qo'shgan yirik hissasi hali to'laqonli inkishof qilingan emas! Vaholanki, biz keltirgan manbalar ham "dengizdan bir tomchi", xolos. Shuning uchun ham "arab she'riyati"ni chuqur o'rganadi. Islom g'oyalari o'z asarlarida olam va odam munosabatlari tig'izligida singdirishga harakat qiladi. Abu Tammom, Al-Buxturiy tadqiqotlarini sinchiklab o'rganib, ularni yanada milliy (turkiy) adabiyotga moslashtirishga diqqat qaratganligining o'ziyiq qomusiy olimning zukko she'rshunos ekanligini isbotlab turibdi. "Al-javohir" asarida Abu Tammom she'rlarini tanqidlardan ham asrashga harakat qilgan. Murakkab va o'ta nozik qochirimlarni teranlashuv jarayoni deb baholaydi. Bular keyinchalik XIII-XIV asrlarda ham mumtoz she'riyatda islomiy g'oyalarning barqarorlashuviga katta zamin bo'lib qo'shildi. Keyinchalik, va ayniqsa, Navoiy zamoniga kelib mavjud kamchiliklar, noto'g'ri talqinlarga barham berildi. "Qur'oni karim suralarining barchasi konflikt asosiga qurilgan. Biron sura yo'qki, unda jahannamning qo'rqinchli tasvirlari va jannatning ajoyib tasvirlari berilmagan bo'lsin. Har bir surada taqvodorlar, namozni barkamol o'qiydiganlar, rizq qilib berilgan narsalardan sadaqa-ehson qiluvchilar, Allohning payg'ambarlariga, tushirilgan barcha kitoblariga imon keltiruvchilar, qiyomat kuniga qat'iy ishonuvchilar oxiratda najot topguvchilar sifatida talqin qilinsa, yuqoridagilarga rioya qilmagan, imonsiz va takabbur, munofiq va buzg'unchi kimsalar alamli azob va olov bilan ogohlantiriladi"⁴. Binobarin, keltirilgan manbaning o'ziyiq islomiy g'oyalarning bugungi darajasi, she'riy shakldagi ifodasini aniqlashda muhim omil bo'lib hisoblanadi. Negaki, Qur'oni karim borliqning yaratilishi, inson tafakkuri yetmagan, aqlu idroki anglay olmagan sirlarni Nabi orqali bildirishi Alloh taolo tomonidan yaratilgan hamma hodisalarning batartib joylashuvi, fasllar almashinuvi, jamiyat islohi, odamlarning mehr-shafqati, nafs balosi va shunga o'xshagan ziddiyatlarni aks ettirishga she'r ham katta hissa qo'shdi. Biz aynan she'r qalbini inson yashash a'moli deb bilamiz.

---

⁴ Жалилов Б. Диний-маърифий мавзуларнинг бадиий адабиётдаги тутган ўрни. –Тошкент. 2010. -Б.13.

Nazarimda har ikki jihat ham Yaratganning nazargohi. Qalb va ruh hamisha sokinlikka talpinadi. Imoni va e'tiqodi sof va pok odam xotirjamdir. Shoirlar ana shu mezonga qattiq amal qilganlar. Bo'lmasa Navoiydek zakiy zotlaring asarlarida qimmat deb bilgan ne'matlar hozir hyech kimni o'ylashga undamas edi. Buning natijasida qanchadan-qancha shoirlar Navoiy an'anasini davom ettirishga kirishdilar. Biroq, daho ko'tarilgan poetik balandlikka yetolmadilar. Sir o'sha Yagona kitobdagi qunt ila idrok qilingan katta hayot falsafasi ham islom peshvolarining amal qilishi lozim bo'lgan ko'rsatmalarining zalvori bilan o'lchanadi.

Umuman, islomiy g'oyalarning hozirgi o'zbek she'riyatida aks etish bosqichlari va takomillashuvining davrlar osha sayqallangan nazariy-ilmiy manbalari muhim funksiyani bajardi. Aniq maqsad va vazifalar she'r talqinida o'z qiyofasini aks ettirishi tabiiy. Olam va odam tig'izligida yashayotgan she'r va shoir izlanishlari bugun ham o'z ahamiyatini yo'qotgan emas. Mumtoz adabiyotdan – noan'anaga, jahoniy shakliy-uslubiy izlanishlar butunligi istiqlol yillarida bir muncha teranlashdi. Navoiygacha bo'lgan davr bir bo'g'inni tashkil qilsa, jadid davri uchinchi davrni boshlab berganligi ayondir. 90-yillarning she'riyatida ko'zga tashlangan poetik talqin ranginlashuvi modifikasion o'ziga xoslikni barqarorlashtirdi, islomiy g'oyalar arxitektonikasi she'riy ifodalarda ranginlashdi. She'r tipik sharoit hosilasi o'laroq o'z ruhiga, o'z tabiatiga qaytdi. Bu ulug' ne'mat-Allohni tanishga keng yo'l ochib bormoqda. Garchi hali bu yo'sinda qator muammolar borligini inobatga olsak, masala mohiyati yanada oydinlashadi. Dunyoning har bir hodisasiga munosabatda bo'lishlik va shoirlar yetib kelgan islomiy falsafa ham o'ziga xos mavqeyi tipiklashtiradi. Zero, mantiq tugamasligi, asl haqiqat qachondir oshkor bo'lishi, insoniy tuyg'ularning jozib sehri she'r ritmikasida namoyon bo'lishi hammaga ham nasib etadigan go'zal yorliq emas. Bu borada olib borilayotgan ijodiy izlanishlar asrlar davomida yig'ilgan katta ma'naviy merosdan oziqlanayotganini unutmaslik lozim.

Adabiyotlar

1.Қобилов У. Нубувват ҳақиқати – бадий ижод руҳи. –Самарқанд: СамДУ нашри, 2021. –Б.38.

2.Жалилов Б. Диний-маърифий мавзуларнинг бадий адабиётдаги тутган ўрни. –Тошкент. 2010. -Б.13.

3.Комилов Н. Тафаккур карвонлари. –Т., Маънавият. 1999. –Б.35-36.

4.Тўхсанов Қ. Маснавийи маънавий таржималарининг қиёсий таҳлили. – Бухоро. 2020. -Б.134-135.

KEYINKI DAVR SHE'RIYATIDA TASAVVUFIY IFODALAR

Otajon Norov

filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

QDU tadqiqotchisi

Annotasiya: Mazkur maqolada tasavvuf she'riyatning shakliy-uslubiy, g'oyaviy-badiiy xususiyatlari haqida so'z yuritiladi. Natijada she'r va shoirlik ulkan masala, mas'uliyat ekanligi borasida atroflicha mushohada yuritildi.

Kalit so'zlar: tasavvuf, so'z, ruh, poetika, moddiyat, falsafa, axloq, kechinma.

Inson dunyoga mantiq, ilm izlab keladi. Uning har bir o'zanidan ilhom oladi. Uning sarhisobi ham, saodati ham go'zallik bilan uyg'unlashadi. Dunyoning sakkiz milliard aholisdagi bugungi dunyo qarash ham turfalanib bo'ldi. Endilikda kashf qilinayotgan narsalar o'tmish uchun nazariy jihatdan vaqtida aytilgan o'sha muhim Nizom bilan bog'liq. Bugun yangi zamon kishisi o'z dunyoqarashini rivojlantirishi, she'riyatning inja sirlaridan voqif bo'lishi lozim. Shunday ekan, insonning har bir kuni g'animat. Undan to'g'ri foydalanishni o'rgatadigan she'r ham qadim-qadim zamonlardan buyon odamlarga faqat yaxshilik ulashib kelmoqda:

Marhum, agar yer bu, osmon qayoqda?
Har mard vali-yu hama avratki maloik,
Men qaydayu, sen qaydayu, shayton qayoqda?
To ishq Zulayxo esa, Ishq bu holdir,
Injilu Zabur hamda bu Tavrotda sensan,
Qur'onda o'zining surai pinhon qayoqda?
Poyinga agar yetsa bu boshimda biror tuk,
Basdir bu jinon, ravzai rizvon qayoqda?¹

---

¹ A.Маҳкам Ваҳдат куйи. Nurafshon business 2021. 264.-6

Insonning dardi – mol, nafsi dunyo bo'lsa, oxiratni kim o'ylaydi degan o'tkir xulosa kelib chiqyapti she'rdan. Chunki shoir Asqar Mahkam iymon e'tiqodli shoir. Shuning uchun ham, har bir shoir o'z qalbining, botiniy olamining tarbiyasiga katta e'tibor berishi kerak. Masjidda namoz o'qiyotgan odamlar turli tomonlardan kelishar ekan, hammasi Allohga yuzlanadi. Gunohlarini mag'firat qilishni so'raydi. Bunday paytda insonning qalb ko'zi yanada ochiladi. Oqni – qoradan ajratib, o'zining kelajagini yangidan bino qiladi. Mana shu tamoyilga asoslansa yuqoridagi she'rda Alloh gunohimizni kechirsaydi, degan munojot yangraydi. Gunohni kechirmaslik esa Allohni izmida. Shoir bu yerda bu hayot bilan u hayot orasida kechadigan go'zal bilan savobli yumushni ko'paytirish lozim degan g'oyani ilgari surganligi g'oyat yaxshi chiqqan. Inson hamisha o'sha g'oyaga talpinadi. G'oyadan ilhomlanadi. Haqiqatga olib boruvchi yo'llarni qaytadan sarhisob qiladi.

Quyosh, izga qaytding shom chog'laridan,
Duo chiqqach Nabiy dudoqlaridan,
Qanchalar baxtlisan, ey oy, yorilding
Alloh rasulining barmoqlaridan²

Shoir Mirzo Kenjabek qalamiga mansub ushbu satrlar Muhammad (s.a.v.) ning eng katta mo'jizalaridan ikkitasini to'rt qator she'r jo qildi. “Quyoshning to'xtatib qolinishi yoki uning Rasululloh uchun qaytarilishi hodisasi ham yorqin mo'jizalaridan biridir. Imom Tahoviy “Mushkilul hadis” kitobida Asmo bint Umaysdan ikki yo'l bilan rivoyat qiladi. Nabiy sollallohu alayhi vasallamga vahiy tushayotganida u zotning boshlari Ali ibn Tolibning bag'rida edi. U asr namozini o'qimagan edi. Quyosh botdiyu Rasululloh unga: “Asrni o'qidingmi?” dedilar. U “Yo'q”, dedi. U zot: “Yo Alloh! U sening toatingda va rasulining toatida bo'ldi. Uning uchun quyoshni qaytar”, deb duo qildilar. Asmo aytdi: “Quyoshning botganini ko'rgan edim. So'ngra chiqqanini, tog'lar va yer ustida to'tab turganini

---

² Kenjabek, Мирзо. Хушхабар. – Т.: “Наврўз”, 2018. –Б.161

ko'rdim. Bu voqeya Xaybarning Sohba degan joyida yuz berdi".³ Mana shunday o'tkir haqiqatni she'r tarzida o'quvchilarga yetkazish uchun ham katta iste'dod va mahorat kerak. Mahoratli ijodkorgina ana shunday savobli ishlarga bosh bo'ladi. Insonning ma'naviy hayotida katta bir umid mavjud. Bunday umidvorlik bilan hayot kechirish uchun pok qalb bilan qadam tashlash kifoya. Biz hamisha ana shu tamoyilga amal qilishimiz lozim. Dunyo hamisha bir tekis bo'lavermaydi. Uning pastu balandliklari ham bor. Uni to'g'ri talqin qilish lozim, xolos:

Kim jomada, kim jandada, tan-to'rt unsur,

“O'ldir” dedi avliyo “nafsni o'ldir!..”

Ey qasr qurib, kulbada jon berganlar,

Dunyoda haqiqat bor esa – ul shuldir.⁴

Darhaqiqat, insonning botiniy olami qanchalik go'zal bo'lsa, u shunchalik yaxshi natijalarga olib keladi. Dunyoning shavqlari esa nafsni sindirishga qaratilgan bo'lishi lozim:

Mansuru Ishq ketdiyu itqitdi kuloh,

San'on menga berdi biyobonda rido.

Ketgum bu omonatni senga baxsh aylab,

Ey, Ishqi Xudo, Ishqi Xudo, Ishqi Xudo⁵.

Har bir narsa o'z qiymati bilan go'zaldir. Mazkur she'rda Allohga bo'lgan muhabbatning naqadar ulug'ligini ko'rishimiz mumkin. Alloh taolo mana shuning uchun ham sevgan ko'ngillargagina yaxshi bir kayfiyat ato qiladi. Har qanday she'rda shoir o'zi anglagan yoki anglab yetmagan g'oyalarni ifodalashi mumkin. Bu ba'zan ruhiy kechinmaning o'zgaruvchanligi bilan o'lchanadi. Negaki, bugunning ijodkor tashqarining shovqin-suronlari yoki qandaydir chaqiriq, shiorlar bilan emas, tamomila o'zining ko'ngil mayillarini ifodalash yo'lidan bormoqda. Endilikda she'riyatning mohiyatida obraz sanalmish insonning o'z “men”ining

---

³ . Вахра Мустафо Зуҳайлий. Шамоилул Мустафо. Hilol nashri. 2017. 293-

⁴ А.Маҳкам Ваҳдат куйи. Nurafshon business 2021. 270.-6

⁵ А.Маҳкам Ваҳдат куйи. Nurafshon business 2021. 272.-6

inkishofi birinchi o'ringa chiqmoqda. Endilikda jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, shoirlar izlanishlarida ma'lum ma'noda yakka qalb botinidagi o'sish-o'zgarishlarni talqin qilishga e'tiborning kuchayishi bilan ham tafovutlanmoqda.

Haqiqatdan ham, har bir fojia aslida bu bandaning Haqni unutishidan, molu dunyoga havas qilishidan kelib chiqadi. Bunday fojealik bag'rida doim musibat uzoq vaqt yashab qoladi. Islomiy g'oyalar tarannum etilgan she'rlarda hamisha o'z davrining ulkan g'oyalari aks etgan bo'ladi. Mana shu jihati bilan inson o'zining umuminsoniy g'oyalarini tarannum qilishga shoshiladi. Biz o'zbek adabiyotida g'oyaviy-badiiy talqinni ranginlashtirish yo'lida ko'p urinishlar bo'lganini ko'ramiz. Ammo, vaqt o'tishi bilan mafkuraning ham o'sha davrga xizmat qilganligining guvofi bo'ldik.

Keltirilgan lavha islomiy she'riyatidagi shakliy-uslubiy o'zgarishlarga, tardijiy taraqqiyot tendensiyalariga ham tegishlidir. Shunday ekan, har bir islomiy she'riyatidagi estetik tanlov qamrovi hissiy idrok bilan anglanmasa, uning tagma'nosidagi mohiyat ochiqlanmasa, tushunish qiyin kechadi. Talqin qilinayotgan she'rlardagi ruhiyat she'rshunoslarning bilim va ko'nikmalaridan kelib chiqqan holda yondashilgan. Asl matnni kuzatganimizda ham bu kabi falsafiy-estetik mushohadakor qator she'rlarning mavjudligiga, ular zamon talablariga mos kelishini aniqlash mumkin. Shunday ekan, she'r texnikasi va nazariyasini to'laqonli anglagan insonki (ijodkor) bor, o'zlarining to'g'ri va zarur so'zini baralla ayta oladi. Shuningdek, har bir kuzatishlarimiz shunday chamalashga imkon bermoqda:

Oshiqqa namoz ming rakat-yor zulfi,

Oллоh Ahad erdi, Ahad-yor zulfi.

Bu jangu jihodu jahd bari bekor,

Oshiqqa qilich erdi faqat-yor zulfi.⁶

Mana shu she'rda ham katta umuminsoniy falsafa o'z aksini topgan. Asqar

---

⁶ А.Маҳкам Ваҳдат куйи.Nurafshon business 2021. 272.-6

Mahkam qalamiga mansub e'tiqod va taqvo maslagiga, Allohga muhabbat borasida ham ulug' niyatlarni bajarish lozimligi uqtiriladi. Dunyodagi har bir oshiq va ma'shuqlar shunday yo'l tutsagina Alloh vasliga yetisha olishiga katta umid bag'ishlaydi. Demak, islomiy g'oyalar aks etgan ushbu she'rda shoir hammani chin qalbdan sevisish muhimligiga da'vat qiladi.

XX asr boshlaridagi she'riyatning ayni shu manzarasi har ikkala xalq ruhiyatida aks-sado berganligida deb bilish lozim. Shuningdek, mana shu o'xshashlik makon va zamonning – davr tutimlarini anglatishga keng yo'l ochganligida ko'rinadi.

Har bir inson o'zining qilmishlariga yarasha savob olishi tayin. Chunki yaxshilik qilgan inson faqat yaxshilik ko'radi. Ba'zan shunday holatlar bo'ladiki, yaxshilikka o'sha egasidan yomonlik qaytadi. Buni ham tasavvuf shoirlarimiz sabrga, go'zal niyatga yo'yadilar. Bunday ishga asos har bir insonni ma'nan rivojlantirishga keng yo'l ochadi:

Quyoshsan. Men – Seni sog'ingan maysa.

Qo'llaringni cho'zgil. Olovlar ichir.

Axir, maysa o'smas yog'du bo'lmasa,

Axir, ul bo'lmasa, quyosh ham hyechdir⁷.

Shuni qayd etish lozimki, har bir misrada o't-o'lanlarning Quyoshga talpinishini ta'kidlamoqda. N.Afoqovanning ushbu she'rida har qanday sharoitda ham Alloh iznisiz hyech bir narsa sodir bo'lmasligini alohida uqtirish mavjud. Demak, islomiy she'rlarda tasavvufiy g'oyalar o'z-o'zidan sodir bo'lmasligini yagona estetik markazda uyushtirish uchun ham katta iste'dod kerak. Har bir ne'mat qadrlidir. Uni she'riy yo'sinda, nasriy yo'sinda idrok etishdan qat'iy nazar Alloh iznisiz sodir bo'lmaydi. Tasavvuf allomalar ham shuni xohlashadi. Jamiyatni va undagi istiqomat qiluvchi insonlarni tarbiya qilish, ularni to'g'ri yo'lga solish ham katta savob ish ekanligini teran tavsiflaydilar. Mana shu tamoyil qariyb ming

---

⁷ Афокова Н. Бизнинг эра Тошкент. "Ijod press"2019.234.Б

yildan buyon davom etib kelmoqda. Biroq XX asrning 90-yillariga kelib tasvir va ko'lam o'zgardi. Uning mohiyatida juda boshqacha ma'nolar aks ettirildi. Unda inson ruhiyatidagi uzil-kesil o'zgarishlar she'r bag'riga joylandi. Mana shu jihat har bir obrazga yangi-yangi ma'nolar yukladi. Zero, islomiy she'riyatdagi tasavvufiy ma'nolar tadriji yangi inson obrazini teran kashf qilishga qaratilganligi bilan ham qadrlidir.

Umuman, har bir she'rda g'oyaviy-badiiy xususiyat mavjud. Lekin islomiy she'riyatda yagona Allohga bo'lgan muhabbat bo'lishi ma'lum. Chunki uning har bir tasvirida Alloh jilvasi aks etadi. Shoirlar Haqning Farmonidan Ulug' farmon yo'qligini teran dalolatlaydi. Bunday vaziyatda yaxshilik va yomonlik oralari ochila boradi. Haqni tanigan ko'ngil hamisha haqiqatga talpinadi. Masalan, inson qanday kayfiyatda hayot kechirmasin, kelayotgan sinovlarni boshiga tushishida sabr qilishi lozim degan yagona konseptual qarash bo'lishi lozimligi uqtiriladi. Sabr qilishlik bu she'riyatning asosiy yadrosidir.

Adabiyotlar

- 1.Afoqova N. Bizning era Toshkent. "Ijod press "2019.234.B
- 2.A.Mahkam Vahdat kuyi.Nurafshon business 2021. 272.-b
- 3.Kenjabek, Mirzo. Xushxabar. – T.: "Navro'z", 2018. –B.161
- 4.Vahra Mustafu Zuhayliy. Shamoilul Mustafu.Hilol nashri

**BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QUVCHILARIGA SO'ZLARNI TO'G'RI
TALAFFUZ ETISH JARAYONLARINI O'RGATISHDA O'QISH
TURLARINING AHAMIYATI**

Sarvinozxon Karimova

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti

O'zbek tili, pedagogika va jismoniy madaniyat kafedrasida assistenti

Annotatsiya

Jahon andozlariga mos ravishda rivojlanayotgan mustaqil O'zbekistonimizda ta'lim tizimida har soniyada o'zgarish va islohotlar davom etmoqda. Islohotlar ko'zlangan asosiy maqsad—kelajak egalari bo'lgan yosh avlodga, murg'ak qalblarga yetarlicha bilim, ilm berish. Biz buning yaqqol misolini maktabga ilk qadam qo'ygan jazzi bolajonlarimizga o'qitiladigan ona tili va o'qish savodxonligi darslari misolida ko'rishimiz mumkin.

Kalit so'zlar: Ona tili va o'qish savodxonligi, ifodali o'qish, matn, ifodali o'qish, izohli o'qish, badiiy o'qish, tez o'qish, ongli o'qish.

Abstract

In our independent Uzbekistan, which is developing in accordance with world standards, changes and reforms continue every second in the education system. The main goal of the reforms is to provide sufficient knowledge and knowledge to the young generation who are the owners of the future. We can see a clear example of this in the example of the mother tongue and reading literacy classes that are taught to our little children who first step into school.

Keywords: Mother tongue and reading literacy, expressive reading, text, expressive reading, interpretive reading, artistic reading, rapid reading, conscious reading.

Boshlang'ich sinflarda o'qitilayotgan Ona tili va o'qish savodxonligi darslari

adabiyot fanining bir qismi. O'qish darslarida o'quvchilarni ifodali o'qishga o'rgatishning, asosan ikki yo'li bor:

1. Dars jarayonida turli matn xarakteridan kelib chiqib, o'quvchilarni ifodali o'qishlariga, xulosa chiqara olishlariga o'rgatish;
2. O'qish darslari materiallariga berilgan soatlarni qisqartirish hisobiga maxsus ifodali o'qish dasturlari tashkil etish.³

Umuman, „Ona tili va o'qish savodxonligi " darsliklaridagi barcha mavzular o'quvchilarga ta'lim-tarbiya berish bilan birga, ularning lug'atini ko'paytirishga, og'zaki va yozma nutqini har tomonlama to'g'ri va aniq rivojlantirish va nutq madaniyatini o'stirishga ham yo'naltiriladi. Bundan tashqari fanlararo integratsiyaga ham alohida e'tibor berilgan bo'lib, har bir mavzu orqali o'quvchilar boshqa fanlarda ham ishlatiladigan, egallanishi zarur bo'lgan bilimlardan ham xabardor bo'ladilar. Misol uchun, 1- sinf Ona tili va o'qish savodxonligi darsligida berilgan „Yashil sayyora“, „Mo'jizaviy hasharot“, „Uy hayvonlari“, „Oy yerdan kattami?“ 2-sinfda berilgan „Qishda uxlaydigan hayvonlar“, „Yer ostida nima bor?“, „Sayohatchi qushlar“ mavzulari Tabiatshunoslik fani uchun aloqador bo'lsa, 2-sinf Ona tili va o'qish savodxonligi darsligida berilgan „Robot ixtiro qilaman“, „G'aroyib ixtirolar“ mavzulari esa Texnologiya faniga, 3-sinf Ona tili va o'qish savodxonligi darsligida berilgan „Jamg'arma pullarim“ , „Yetti xazina“ mavzulari Iqtisodiy bilim asoslari faniga aloqador bo'lsa, 2-sinfdagi „Samarqand—tarix beshigi“, „Yozuvni kim ixtiro qilgan?“ „Sayyohlari ko'p diyor“ mavzulari tarix fani uchun aloqadordir. Hozirgi darsliklarimizda materiallarning sinfdan sinfga o'tgan sari mavzu jihatidan ham, mazmun jihatidan ham kengaya borishi hisobga olingan..

2-sinf Ona tili o'qish savodxonligi darsligida „Hunar—hunardan unar“, „Kasblar“, „Katta bo'lsam kim bo'laman?“ mavzulari orqali o'quvchilar kichik yoshdanoq kasblar haqida ma'lumotga ega bo'ladilar, o'zlariga kasb yoki hunar

³ Xòjamova Ma'rifat Rajabboyevna. Boshlang'ich sinf o'qish darsini yangi pedagogic texnologiyalar orqali tashkil etishda interfaol usullardan foydalanishning shakl metod va vositalaridan foydalanishning ta'limiy ahamiyati. SYNERGY: JOURNAL OF ETHICS AND GOVERNANCE Volume: 01 Issue: 06 | 2021 ISSN: 2181-2616

tanlashga harakat qiladilar.

Izohli o'qishga XIX asrning 60—70-yillarida rus pedagogi K. D. Ushinskiy asos solgan, u o'qishda o'quvchilarni „ongli, tushunib, o'ylab o'qishga" o'rgatishni alohida ta'kidlaydi va uni „Izohli o'qish" deb nomlaydi.⁴ Demak, izohli o'qish deb o'ylashga, uni his etishga, asarni to'liq tafakkur etishga, o'qilganning mazmunini o'zlashtirishga olib keladigan o'qishga aytiladi. Izohli o'qish asar mazmunini tushunishni, asardagi muhim fikrni, yozuvchi ilgari surayotgan g'oyani idrok qilishga yordam beradi.

Boshlang'ich sinf o'qish darslarida asosan she'rlar, masallar, ertaklar, hikoyalar, maqol va topishmoqlar, ilmiy-ommabop asarlar matni bilan tanishiladi. Tabiiyki, ularning har biri o'ziga xos shakl, uslub va mazmunda yaratiladi. Shuning uchun ham har bir janrga mansub asarlarni o'ziga xos usulda o'qib o'rganish talab etiladi. Badiiy asarni izohli o'qishga yondosh metodlardan biri bu **ijodiy o'qishdir**. Ijodiy o'qish izohli o'qishdan farqli o'laroq, to'g'ridan-to'g'ri matnning mazmunini ro'yobga chiqarishga ijodiy yondashishni talab qiladi. Masalan, 3-sinfda X. To'xtaboyevning „Mehribon aka-ukalar" asarini ijodiy o'qish metodi asosida o'rganish jarayonida matn mazmuni va yozuvchi g'oyaviy niyatidan kelib chiqib, aka-ukalarning bir-biriga oqibatli bo'lishlari, inson faqatgina o'zinigina o'ylab yashamasligi, boshqalarni ham o'ylashi, boshqalar uchun ham qayg'urib yashashi, milliy xususiyatlar haqida ham atroflicha tushuncha beriladi. „Alpomishning bolalaligi", „Momoning sirli sandig'i" asarlarini ham ijodiy o'qish metodi asosida o'qitish ijobiy samaralar beradi.

Ifodali o'qish. Boshlang'ich ta'lim tizimida mantiqiy o'qish (matnni to'g'ri, tushunib, tez (me'yorida) o'qish) va adabiy o'qish mukammal o'zlashtirilganidan so'nggina ifodali o'qish bosqichiga o'tish mumkin. U yod olingan she'riy asarlarni ifodali o'qishni ham o'z ichiga oladi.⁵ Ifodali o'qishning muvaffaqiyati

---

⁴ Qosimova K, Matchanov S, G'ulomova X, Yo'ldoshova Sh, Sariyev SH „Ona tili o'qitish metodikasi " Toshkent "Nasir" nashriyoti 2009 y

⁵ Umarova I.Y., Boshlang'ich sinflarda o'qish darslarini tashkil etish. Ta'lim fidoylari,aprel(2022)453-bet

o'quvchilarning asar mazmuni, g'oyaviy-badiiy xususiyatlari haqida muayyan tushunchaga ega bo'lishi bilan bog'liq. Ohang va intonatsiya she'riy asarlarni ifodali o'qishda qay darajada muhim bo'lsa, nasriy asarlarni o'qishda ham muhim talablardan biridir. Nasriy asarlarni ifodali o'qishdan oldin unda qanday g'oya ilgari surilayotganini aniqlash zarur. Masalan, 4-sinfda berilgan taniqli va sevimli bolalar yozuvchisi X. To'xtaboyevning „Xatosini tushungan bola“ hikoyasini ifodali o'qishdan oldin o'quvchilarga xatosini tushungan bolaning kim ekanligi, uning xatosi nimada ekanligi, maqtanchoqlikning yomon illat ekanligi to'g'risidatasavvur hosil qilinadi. Ifodali o'qish oldiga qo'yilgan bu talab M.Abdurashidxonovning „Har kim ekanin o'rar“, Sh.Sa'dullaning „Laqma it“, A. Oripovning „Dehqonbobo va o'n uch bolakay qissasi“ kabi she'riy hikoyalarini o'qishga ham xosdir.

Badiiy o'qish. Badiiy o'qish ifodali o'qishning eng baland pog'onasidir. Unda so'z san'atining barcha ko'rinishlari namoyon bo'ladi. U o'quvchidan asarning mohiyatiga to'liq kirishni, san'atkorona o'qishni talab etadi. Badiiy o'qishda asar qahramonlarining ruhiy holati, kechinmalari to'la anglab yetilgandagina ta'sirchanlikka yetish mumkin. Badiiy o'qishga tayyorgarlik ko'rishda aktyorlarning audio-video tasmlarga yozilgan ijrolaridan namuna olish foydalidir

Tez o'qish. Tez o'qish bu xatolarni bartaraf etishga, o'qish tezligini oshirishga yordam beradi. Bolaning o'qiganlarini tushunishi va qayta aytib berishi ham muhimdir. Sifatli tushunish muammosini hal qilish uchun tez o'qish texnikasi bolaga matnda nima muhimligini ko'rishga yordam beradi, diqqat, tasavvur, xotira va fikrlashni rivojlantiradi. Ba'zi o'qituvchilar matnlardagi belgilarni sanab, harflarni, tinish belgilarini va bo'shliqlarni hisobga olishadi, natijada ularning testlari haqiqatdan ham "hajmli" bo'lib qoladi.

Tez	o'qish	bizga	nimalarni	beradi?
1.O'qishning		tezligini		oshiradi.

2. Matni anglash darajasi ortadi.
3. Eslab qolish imkonini rivojlantiradi.
4. Xotirani mustahkamlaydi.
5. Qabul qilish tezligi ortadi.
6. Diqqatni jamlaydi.
7. Kitob o'qishga bo'lgan qiziqishni oshiradi.
8. Vaqtni tejaydi.

Ko'p bolalar o'qish paytida chalg'ishadi, ular o'z fikrlari bilan uchib ketishadi, ular o'qishni qayerdan to'xtatganlarini eslay olmaydilar. Shunday qilib, tez o'qishning asosiy usullari bolaga e'tiborni, diqqatni jamlashni, xotirjamlikni o'rgatadi

Ongli o'qish. Ongli o'qish va ifodali o'qish bir-birini taqozo qiladi, ammo bir-biriga aynan o'xshamaydigan o'qish sifatlaridir. Yaxshi o'qish malakalarining sifatlariga to'g'ri, tez, ongli va ifodali o'qish kiradi va ular o'qish darslarida o'zaro uyg'unlikda rivojlantiriladi, bu to'rt o'qish sifati bir-biri bilan uzviyaloqador. Ongli o'qish yaxshi o'qish malakalarining asosiysi hisoblanadi, chunki o'quvchi tez qisqa o'qiganini anglamasa, bunday o'qish ko'zlangan natijani bermaydi, o'qiganini tushunmaslikka olib keladi. To'g'ri o'qish ongli o'qishga ko'mak beradi. Tez, to'g'ri, ongli o'qish ifodali o'qishning poydevoridir. O'qish jarayonida xatolar turli sabablarga ko'ra kelib chiqadi:

1. So'zni talaffuz qilish bilan uning ma'nosini tushunish o'rtasida puxta sintez bo'lmagani uchun, ya'ni bola oldin so'zni tovush tomonini ko'radi, uni talaffuz qilishga harakat qiladi va ma'nosini e'tibordan chetda qoldiradi.

2. So'zlar ko'p bo'g'inli (murakkab bo'g'in tuzilishidagi so'zlarni o'qishda), ya'ni so'zning tovush tarkibi murakkabligi uchun tez o'qiyman deb xatoga yo'lqo'yadilar.

3. To'g'ri o'qish yorug'likka, matn shriftiga, bolaning ko'ruv sezgisiga ham

bog'liq.⁶

Ifodali o'qish ongli o'qishning ko'rsatkichidir, chunki matnning ma'nosini anglab o'qiy olgan o'quvch, albatta, ifodali o'qish malakalarini ham egallagan bo'ladi. Ongli o'qish ifodali o'qish malakalarini o'stirish va mustahkamlashga yordam beradi. Ongli, to'g'ri va ravon o'qish malakasi hosil qilingan sari ta'sirli o'qish malakasi ham o'sib boradi. Ta'sirli o'qish o'quvchida his-tuyg'u uyg'otishga, voqea hodisalarni tassavvur qilishga, estetik zavq bag'ishlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Xòjamova Ma'rifat Rajabboyevna. Boshlang'ich sinf o'qish darsini yangi pedagogik texnologiyalar orqali tashkil etishda interfaol usullardan foydalanishning shakl metod va vositalaridan foydalanishning ta'limiy ahamiyati. SYNERGY: JOURNAL OF ETHICS AND GOVERNANCE Volume: 01 Issue: 06 | 2021 ISSN: 2181-2616

2. Qosimova K, Matchanov S, G'ulomova X, Yo'ldoshova Sh, Sariyev SH "Ona tili o'qitish metodikasi" Toshkent "Nasir" nashiryoti 2009 y

3. Umarova I.Y., Boshlang'ich sinflarda o'qish darslarini tashkil etish. Ta'lim fidoyilari, aprel(2022)453-bet

4. Yakubova M.P., Boshlang'ich sinflarda to'g'ri va ongli o'qish malakalarini shakllantirish yo'llari. Volume2 Issue4, April 2022 ISSN 2181-2020 Page 28 RASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH Innovative Academy Research Support Cen

---

⁶ Yakubova M.P., Boshlang'ich sinflarda to'g'ri va ongli o'qish malakalarini shakllantirish yo'llari. Volume2 Issue4, April 2022 ISSN 2181-2020 Page 28 RASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH Innovative Academy Research Support Cen

КОЛОДЦЕВАЯ КЛАДКА

Абдуллаев Икромжон Аминжанович

**Қурилиш муҳандислиги кафедраси ассистенти, Андижон
иқтисодиёт ва қурилиш институти.**

E-mail: abdullayevikrom934@gmail.com

Тел: (+99893) 484-10-79

***Аннотация:** Облегченные наружные стены проектируют – с утеплителем между двух стенок сплошной кладки. В этом случае различают три основных конструктивных варианта стен – стены с горизонтальными выпусками анкерных камней, стены с вертикальными диафрагмами из камней (колодцевая кладка) и стены с горизонтальными диафрагмами.*

В этой статье речь идет о колодцевая кладка, пожалуй, самый распространённый и наиболее экономичный вид возведения кирпичных стен малоэтажных зданий.

***Ключевые слова:** колодцевая кладка, фундамент ,трёхслойные конструкция, кирпич ,утеплитель.*

Эта технология, по которой теплоизоляция располагается с внутренней стороны наружной стены, - известна и применяется достаточно давно. Впервые конструкцию кирпичной стены, где внутренняя часть кладки заменена на вкладыши или засыпки (менее теплопроводные по сравнению с кирпичом) предложил русский инженер А. И. Герард в 1820-е годы. В советское время над её усовершенствованием работали инженеры Н.М. Орлянкин, Н.С. Попов, и, несколько позднее, архитектор С.А. Власов. Помимо экономии кирпича и

повышения теплотехнических свойств стены, выигрыш получается и в снижении её веса. В результате уменьшается нагрузка на фундамент. Такие трёхслойные конструкции получили название «колодезная кладка».

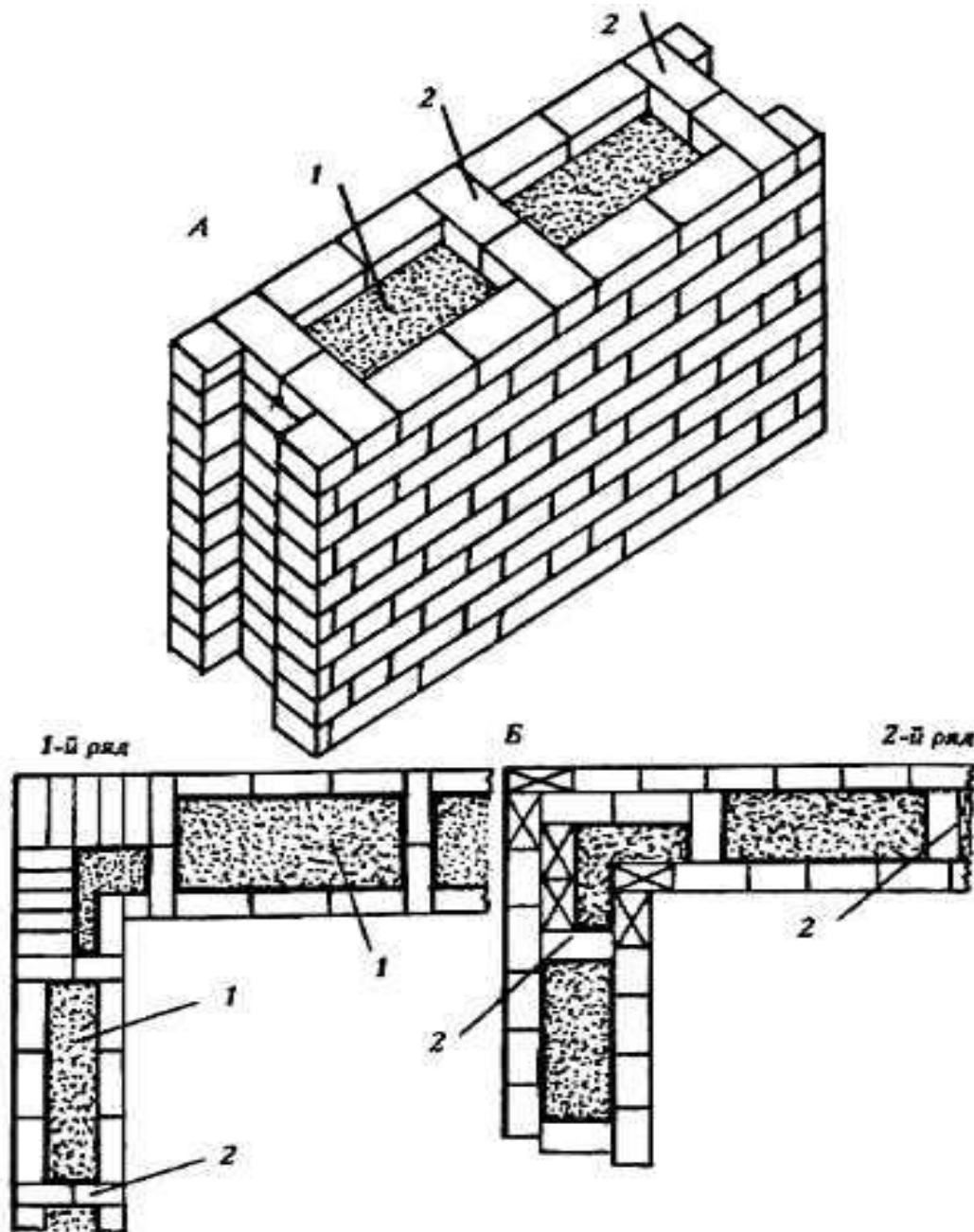

Рис.1 Колодезная кладка:

А - фрагмент кладки; Б - порядковая раскладка кирпичей при кладке прямого угла

стены; 1 - утеплитель; 2 - диафрагма из тычковых кирпичей

Суть этого строительного приема заключается в том, что из кирпича выполняются только внутренняя и наружная часть стены на определенную толщину, а образовавшуюся между ними полость (колодец) заполняют теплоизоляционным материалом. (Рисунок 1.6)

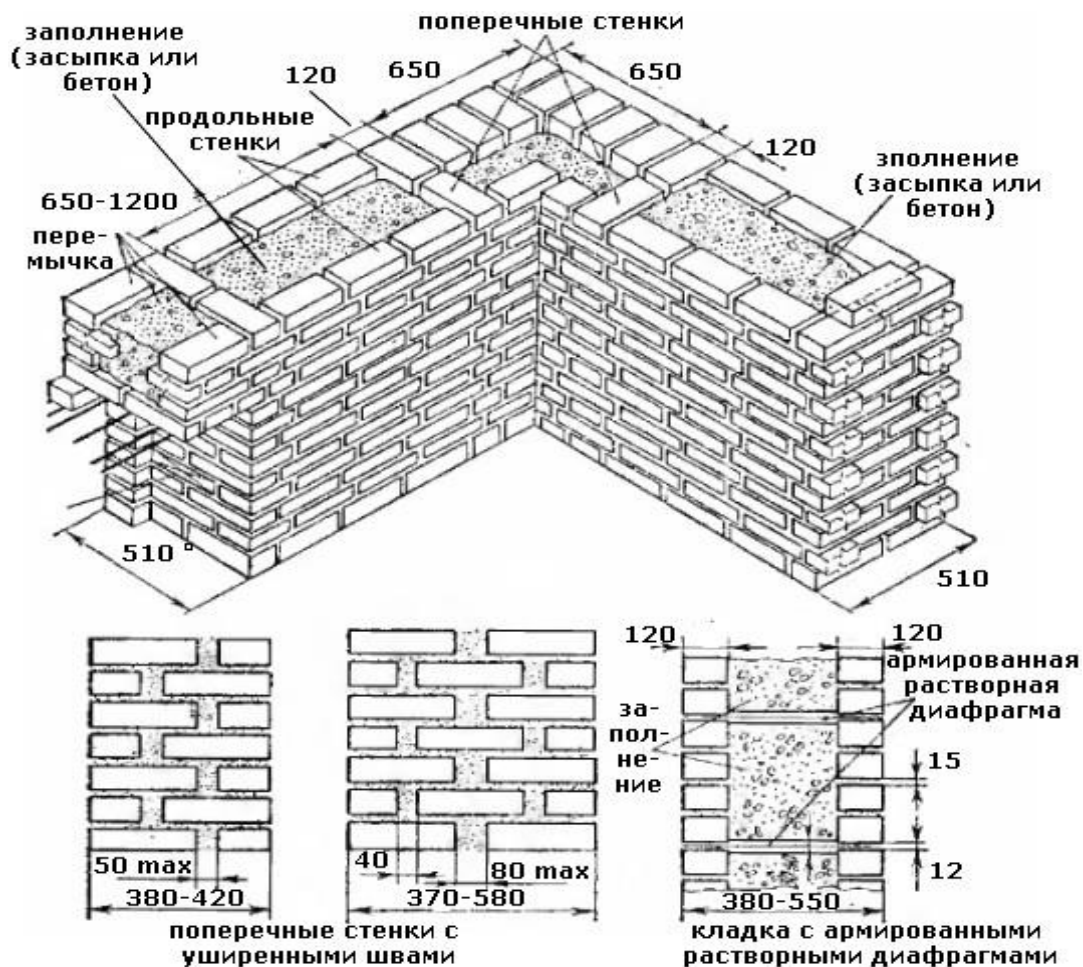
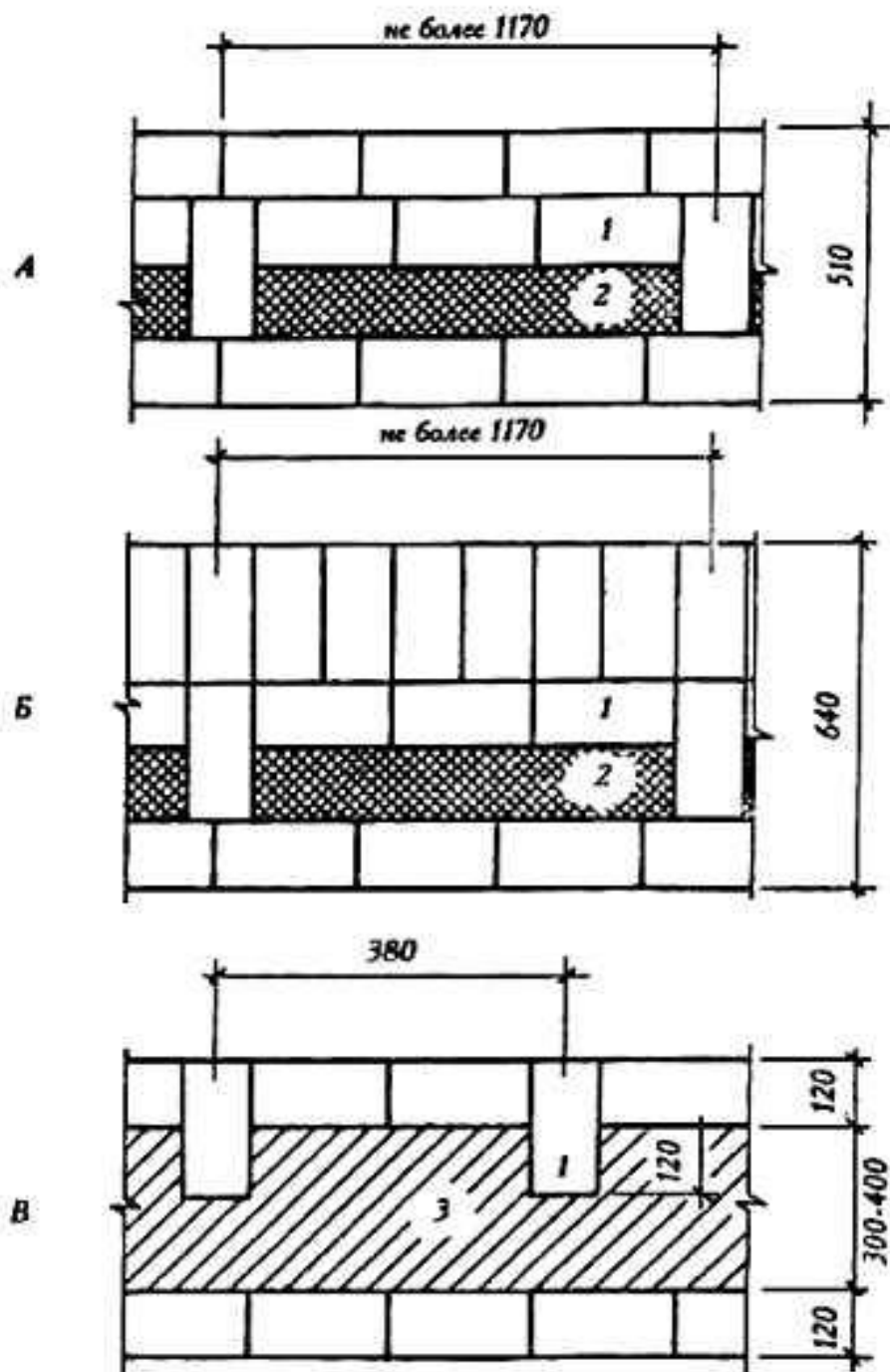

Рисунок 1.6 Колодцевая кладка

В качестве заполнителя могут использоваться различные виды легкого бетона, сыпучие материалы или утеплительные плиты из пенополистирола или минеральной ваты.

Для достижения необходимой прочности, параллельные стенки соединяются поперечными перемычками (диафрагмами). Обычно их

делают толщиной в полкирпича на расстоянии 2–4 кирпича друг от друга. Через каждые пять-шесть рядов кладка вертикальной диафрагмы армируется сварной сеткой. На нижнем уровне перекрытия и под оконными перемычками (за два ряда) устраивают горизонтальные ребра жесткости из арматурной сетки, заведенной во внешнюю и внутреннюю поверхности стен и защищенной слоем раствора.

Рис.2. Варианты колодцевой кладки - вид сверху (в мм):

А - колодцевая кладка в два кирпича; Б - колодцевая кладка в 2,5 кирпича; В - модифицированная колодцевая кладка; 1 - кирпичная кладка; 2 - теплоизоляция; 3 - пенобетон

Преимущества и недостатки колодезной кладки

Как и любая другая строительная технология, колодцевая кладка имеет свои преимущества и недостатки. К числу ее сильных сторон можно отнести следующие факторы:

- Возможность возведения зданий с приемлемыми размерами капитальных стен при полном соответствии строительным нормам. Допустимые теплопотери обеспечиваются при толщине не более 64 см.

- Уменьшение общего веса строения и, как следствие, нагрузки на фундамент.

- Экономия кирпича и снижение стоимости строительства при увеличении скорости работ.

Вместе с тем нельзя не отметить и несколько довольно серьезных минусов стен, выполненных в виде утепленного колодца:

- Снижение прочности и однородности конструкции.

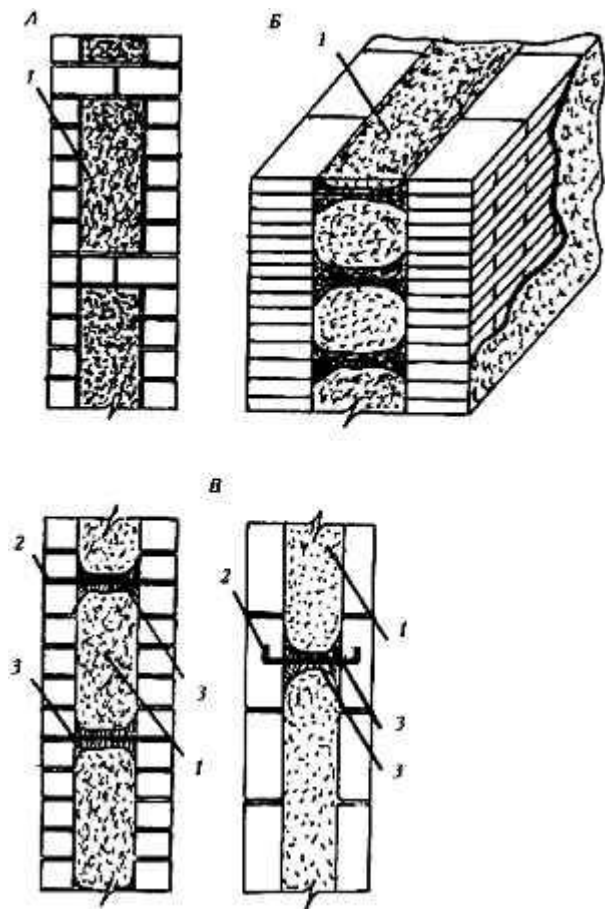
- Образование конденсата в среднем слое колодца в холодное время года.

- Нагрев, которому подвергается кладка в жару, может привести к разрушению утеплителя внутри нее.

Первая проблема решается грамотным расчетом вертикальных и горизонтальных диафрагм, для борьбы со вторым явлением внутренние поверхности колодца обкладывают пароизоляционным слоем с обязательным устройством вентиляционного зазора (не менее 10 см). Третий недостаток устраняется применением специальных видов утеплителя, стойких к термическому разложению и имеющих высокую

степень гидрофобности. Одним из наиболее подходящих вариантов является минеральная вата с базальтовым наполнителем.

Рис. 3. Облегченные кладки с растворными диафрагмами:
 А - с кирпичными диафрагмами; Б, В - с растворными диафрагмами, армированными стальной арматурой; 1 - засыпка или легкий бетон; 2 - арматурная сталь; 3 - раствор

Особенности устройства колодцевой кирпичной кладки

В зависимости от требуемой прочности, кладка внутренней части стены может иметь размер в половину, один или полтора кирпича в толщину. Она производится из полнотелого строительного кирпича наиболее доступных марок (например, М100). Лицевая сторона выполняет декоративные функции, защищает утеплитель с внешней стороны и выполняется из специального кирпича. Чаще всего толщины внешнего и внутреннего слоя стен совпадают, а ширина колодца выбирается исходя

из применяемого утеплителя.

Колодцевая кладка обязательно предполагает наличие вертикальных диафрагм, которые перевязываются с продольными рядами через один. Если колодец заполняется сыпучими материалами, то, во избежание их проседания, каждый слой высотой в 30–50 см трамбуют и проливают раствором.

Выводы.

Утеплитель расположен внутри самой ограждающей конструкции (колодцевая кладка). При такой системе ограждающая конструкция выполнена из двух параллельных стенок, соединенных между собой жесткими или гибкими связями, а образующееся между ними пространство заполнено утеплителем. С позиции теплотехники эти связи являются «мостиками холода» и они могут значительно снизить термическое сопротивление всей ограждающей конструкции.

При проектировании и строительстве колодцевую кладку необходимо, чтобы паропроницаемость каждого последующего слоя конструкции стены увеличивалась от помещения к наружной стороне стены, что позволит влаге выходить наружу. В противном случае в ограждающей конструкции будет накапливаться влага образовываться плесень и грибок.

Список литературы

1.Абдуллаев, И. А. (2022). ПРОЕКТИРОВАНИЕ СОСТАВА ХОЛОДНОГО АСФАЛЬТОБЕТОНА. *Экономика и социум*, (3-2 (94)), 362-366.

2.Абдуллаев, И. А. (2022). ИЗДЕЛИЯ, ИЗГОТАВЛИВАЕМЫЕ НА ПРЕДПРИЯТИИ Г. ФЕРГАНА. *Экономика и социум*, (4-1 (95)), 212-215.

3.Otakulov, B. A., Abdullayev, I. A., & Sulstonov, K. S. O. (2021). Raw material base of construction materials and use of industrial waste. *Scientific*

progress, 2(6), 1609-1612.

4.Otakulov, B. A., Karimova, M. I. Q., & Abdullayev, I. A. (2021). Use of mineral wool and its products in the construction of buildings and structures. *Scientific progress*, 2(6), 1880-1882.

5.Otakulov, B. A., Abdullayev, I. A., & Toshpulatov, J. O. O. (2021). IMPORTANCE OF HEAT-RESISTANT CONCRETE IN CONSTRUCTION. *Scientific progress*, 2(6), 1613-1616.

6.Otakulov, B. A., Karimova, M. I. Q., & Abdullayev, I. A. (2021). Improving the durability of asphalt-concrete. *Scientific progress*, 2(7), 121-124.

7. Davronbek o'g'li, H. D., &Turgunboyo'g'li, Z. A. CONSTRUCTION OF GROUNDS AND FOUNDATIONS ON BULK SOIL

MAQSUD SHAYXZODA- IKKI XALQNING SO'NMAS YULDUZI

Yo'ldosheva Farangiz Sayfiddin qizi

TOSHKENT DAVLAT

TRANSPORT UNIVERSITETI

Yurisprudensiya (xalqaro transport huquqi) 2-bosqich talabasi

yoldoshevafarangiz311@gmail.com

Annotatsiya. Ushnu maqolada ikki xalqning ardoqli shoiri, dramaturg, adabiyotshunos olim, tanqidchi, noshir, tarjimon, pedagog Maqsud Shayxzodaning hayoti va betakror ijodiga chuqur nazar solingan. Shuningdek, Maqsud Shayxzoda haqida hikoya qiladigan ushbu maqolamiz Shayxzodaning hayot va ijodiy faoliyatiga katta qiziqish uyg'otadi.

Kalit so'zlar. Maqsud Shayxzoda, she'r, ijodiy faoliyat, ey ko'ngil, daydi shamol, yulduzlarga bo'ldim hamsoya she'rlari.

Ikki xalqning asl ijodkori, adabiyot atalmish ilohiy ijod gulshaniga butun umrini baxshida etgan jonkuyar ijodkor Maqsud Shayxzodaning hayotida bo'lgan voqealar o'quvchi e'tiborini o'ziga butkul jalb qilib, uni tugamas hayajon, hamdardlik, achinish, vatanga bo'lgan cheksiz muhabbat tuyg'ularini yuksak ifodalaydi.

Ikki xalqning asl farzandi XX asr o'zbek adabiyotining betakror vakili Maqsud Maqsumbek o'g'li Shayxzoda 7-noyabr 1908-yilda Ozarbayjon Respublikasi, Ganja viloyati, Oqtosh shahrida tavallud topgan. Maqsud Shayxzoda serqirra ijodkor sifatida ko'p yillar shoir, dramaturg, adabiyotshunos, pedagog, noshir, tarjimon, publistist yo'nalishlarida faoliyat yuritgan. Uning bu mehnatlari 1964-yilda unga „ O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan san'at arbobi" yuksak

unvonini olib keldi. Ijodkor dastlab Bokudagi doril-muallimni 1925-yilda a'lo baholarga tugatgan. Keyinroq Darbanddagi 1-bosqich ozarbayjon maktabida va Bo'ynoqdagi ta'lim va tarbiya texnikumida o'qituvchi bo'lib ishlagan. Shayxzoda uchun umrning eng quyoshi nur sochmay qolgan kunlar yaqin edi. Ijodkor 1927-yilda aksilinqilobiy tashkilot a'zosi sifatida hibsga olinib, 1928-yil fevralda Toshkentga surgun qilingan. Shayxzoda O'rta Osiyo universitetining Sharq fakultetida qisqa muddat o'qigani (1928)dan keyin „Sharq haqiqati“ (1929—32), „Qizil O'zbekiston“, „Yosh leninchi“ gazetalari (1932), „Guliston“ jurnali (1933—34) tahririyatlarida xizmat qilgan. 1933-yil Bokudagi pedagogika institutining barcha kurslari uchun imtihon topshirib, Fan qo'mitasi qoshidagi aspiranturaga o'qishga kirgan (1934). Ayni paytda Til va adabiyot institutida ilmiy xodim bo'lib ishlagan (1935—1938). 1938-yildan umrining oxiriga qadar dastlab kechki, so'ngra kunduzgi pedagogika institutlarida o'zbek adabiyoti tarixidan ma'ruza o'qigan. Shayxzoda Ikkinchi jahon urushi yillarida yozgan „Jaloliddin Manguberdi“ (1944) tragediyasida o'z yurtining ozodligi va mustaqilligi uchun mug'ul istilochilariga qarshi kurashgan so'nggi Xorazm shoxining jangovar jasoratini tarixan aniq va haqqoniy tasvirlagan. „Mirzo Ulug'bek“ (1961) tragediyasida Shayxzoda bosh qahramon obrazini Amir Temur va temuriylar davrida o'zbek xalqi hayotida ro'y bergan uyg'onishning yorqin timsoli sifatida aks ettirgan. Shekspirona uslubda yozilgan bu asarda Shayxzoda Ulug'bek hayotining sunggi 2 yilini tasvirlash orqali uning jahon fani tarixidan munosib o'rin egallagan mashhur olim, adolatparvar va haqiqatparvar davlat arbobi va ayni paytda saltanatning mutaassib kuchlari oldida ojiz bir inson bo'lganini ham haqqoniy ko'rsatgan. Shekspirona ko'lam va harorat bilan yozilgan „Mirzo Ulug'bek“ tragediyasining maydonga kelishi o'zbek dramaturgiyasi va teatri tarixida katta voqea bo'ldi. Shayxzoda ssenariysi asosida rejissor L. Fayziyev tomonidan yaratilgan „Ulug'bek yulduzi“ (1964) filmi esa keng xalq ommasiga ulug' o'zbek olimi va uning fojiali taqdiri bilan yaqindan tanishish imkonini

berdi. Shayxzoda adabiy bilim doirasining kengayishi, ijodining mumtoz jahon yozuvchilari badiiy tajribasi bilan boyishida tarjima muxim rol o'ynadi. U Sh. Rustavelining „Yo'lbars terisini yopingan paxlavon“ (hamkorlikda) eposi, U. Shekspirning sonetlari, A.S. Pushkinning she'rlari, „Mis chavandoz“ dostoni, „Motsart va Salyeri“ tragediyasi, M.Yu. Lermontovning she'rlari va „Kavkaz asiri“ dostonini, shuningdek, Nizomiy, Fuzuliy, Mirza Fatali Oxundov, Ezop, Esxil, Gyote, Bayron, Mayakovskiy, Nozim Hikmat va boshqa yozuvchilarning ayrim asarlarini o'zbek tiliga katta mahorat bilan tarjima qildi. O'zbek va ozarbayjon xalqining suyuqli farzandi 1967-yil Toshkentda olamdan o'tdi.

2001-yili o'zbek adabiyoti va madaniyati rivojiga qo'shgan ulkan hissasi uchun „Buyuk xizmatlari uchun“ ordeni bilan taqdirlandi. Maqsud Shayxzodaning o'zbek adabiyoti, madaniyati ravnaqiga qo'shgan hissasi mustaqil O'zbekiston va uning hukumati tomonidan munosib baholandi. Qator maktab va ko'chalar uning nomi bilan ataldi.

Ijodkorning „Daydi shamol“, „Yulduzlarga bo'ldim hamsoya“, „Tingla, ey ko'ngil!“, „Bahorda yomg'ir“ nomli she'rlarida tabiat go'zalliklari, jo'shqinlik, sevgi, vatanga mehr kabi tuyg'ular yaqqol namoyon bo'ladi. Xususan, „Daydi shamol“ she'rida shoir shamolni sarxush-sargardon kezayotgan oshiqqa qiyoslaydi. Yana shunday jumlar borki:

“Bir paypaslab quchib o'tdingmi,

Tog'lardagi qorli sallani?”

Bunda shoir qahraton qish kunlaridan keyin erta bahorda tog' cho'qqilarida qolib, quyosh nurlarida billurdek yaltirayotgan qorlarni sallaga qiyoslaydi.

“Ko'rdingmi suv labida tanho,

Xumor bo'lgan bir xilvatzorni?

Xilvatlarga sig'ingan ishqqa,

Nag'ma aytib turgan anhorni?”

Shoir shamollarga murojaat qilar ekan u har yerda tog' cho'qqilarida,

anhor bo'ylarida, xilvatlarda, shoirning hayotbaxsh she'rlarida kezib yurishiga, sokin turgan darpardalarni sekin silab o'tishiga, ko'klam bahorda chamanlar-u gunafshalarning xushbo'y atrini olamga yoyishini nafis so'zlar orqali ifodalab bergan.

Ijodkorning "Yulduzlarga bo'ldim hamsoya " she'rida ko'kka poyama-poya chiqishi, oymomoni oltin oy misolida yostiq deb bilishi, oq bulutlarni esa ostimdagi to'shak deb tasvirlashi uning mubolag'a san'atidan yuqori darajada xabardorligidan nishonadir. Dilimizdan jo'sh urgan tilaklarimizni quyoshdek baland va charog'on ko'rishi, yomg'irlarni esa peshonasi teri va bunda o'zini uchqur otdek his qilishini tasvirlagan. Va she'r yakunida:

“ Qulochni yoz, vatan,
Uzoqlarga uch,
Tog'lar hassang bo'lsin,
Qit'alarni quch!”

Jumlalari shoirning marrani katta olishlik, ulkan maqsadlar qo'yib harakatdan zinhor to'xtamaslik, bunda tog'larni o'zingga suyanchiq, hassa deb bilishlik, jahon bo'ylab kezishlik jumalari insonga haqiqiy kuch bag'ishlaydi.

Ijodkor faoliyatida she'riyat, insoniyat tabiati va umrini yashnatib turuvchi ulug' xosiyatlardan biri sifatida ulug'lanadi. She'riyat bilan oshno bo'lgan qalb, muallif fikricha, inson fe'l-atvorini, nur-u ziyosini, ma'naviyatini sermazmun, aqlini teran qiladi hamda barkamol ruhiyat shakllanishiga kuchli ta'sir qiladi.

Adabiyot osmonida so'nmas yulduzga aylangan XX asr o'zbek va ozarbayjon xalqining yuksal iste'dodli vakili Maqsud Shayzxoda o'quvchiga mashaqqatlar qarshisida, sabotli, irodali, marhamatli, jasur va mard bo'lishni, vatanni sevishga, atrofimizdagi bo'layotgan voqealarga boshqacha nigoh bilan boqishni o'rgatadi. Har qanday mashaqqat va qiyinchiliklardan so'ng, yana ilgoriga qadam bosish va har qanday murakkab vaziyatda ham Hazrati Insoniylikka sodiq qolishga chorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://saviya.uz/hayot/tarjimai-hol/maqsud-shayxzoda-1908-1967/>.
2. Chorak asr devoni. M.Shayxzoda. “Adabiyot nashriyoti”. T.-1958.
3. <https://uz.m.wikipedia.org>
4. <https://akademiklar.uz>

**O‘SMIRLIK DAVRIDA O‘QUV MOTIVLARINI
SHAKLLANTIRISHDA OILANING O‘RNI**

**Andijon shahar Olimpiya va
Milliy sport turlari bo‘yicha davlat
ixtisoslashtirilgan maktab-internati
psixologi: N.I.Toshtemirova
NamDU Pedagogika va psixologiya
fakulteti Psixologiya kafedrası
o‘qituvchisi: M. Dexkonova**

Kelajagimiz poydevori bo‘lgan yoshlarning ta‘lim-tarbiyasi, avvalo, oilada shakllanadi. Shaxsga xos bo‘lgan xarakter xislatlari, shuningdek, millatimizga xos bo‘lgan etnik xususiyatlarimizdan, kattalarni e‘zozlash, kichiklarni izzat qilish, Vatanni sevish va burch kabi hislatlarning barchasi oilada shakllanadi.

O‘smirlik yoshi -qiziqishlari, xohish va ehtiyojlari turli xil bo‘lgan yosh davri hisoblanadi. Bu davrda o‘quv motivatsiyasini oshirib borishda muhim ahamiyat kasb etadi. O‘quvchi va o‘smirlar o‘quv faoliyatining ijtimoiy motivlari ularning boshqa odamlar bilan muomalaga kirishish ehtiyoji bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, ularni baholash, quvvatlash, tengdoshlari jamoasida muayyan joy egallash singari talablarda o‘z aksini topadi. Mazkur motivlar o‘quv faoliyatining mohiyati bilan bog‘liq bo‘lmay, balki unga yondosh yordamchi faktorlarni anglatadi. Ammo ushbu motivlar o‘quvchi va o‘smir o‘qishiga jiddiy turtki vazifasini bajaradi.

O‘smirlik davrlarida ijtimoiy motivlar anglashinilgan ahamiyat kasb etuvchi bosqichga o‘sib o‘tadi. Bunday motivatsiyani har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, rag‘batlantirish bilan birga va bir davrning o‘zida bilishga qiziqishiga aloqador boshqa o‘quv faoliyati motivlarini shakllantirish lozim.

O‘qituvchi mashg‘ulotlarda o‘quv faoliyatining zarur motivatsiyasini

shakllantirsa, ularning mavjud ehtiyojlariga tayanib ish tutsa, o'quvchida bilishga qiziqish barqarorlashadi. Majbur qilish yo'li bilan o'qishga ijobiy munosabatni vujudga keltirib bo'lmaydi. Shuning uchun ularning oldiga o'ta ahamiyatli, keng ko'lamlil maqsad qo'yish, unga erishish yo'llarini bosqichma-bosqich tushuntirish orqali intilishga turtkini yuzaga keltirsa bo'ladi. O'qishga nisbatan ijobiy motiv, motivatsiyani vujudga kelishi, barqarorlashuvi o'quvchi va o'smirlar tomonidan fan asoslarini o'zlashtirish muvaffaqiyati, shaxsni shakllantirish garovidir. Shuning uchun qiziqish, shaxsning xatti-harakati ichki regulyatsiyasi funksiyasini bajarib, ehtiyojni qondirish, xohishistak, ezgu niyat, orzu tilakni amaliyotda ro'yobga chiqarishning bosh omili bo'lib hisoblanadi. O'smir o'quv faoliyatiga yo'naltiruvchi sabab yoki motivlar faqat bilimlarni o'zlashtirish, o'quv ko'nikmalari va malakalarini egallash bilan cheklanib qolmasdan, balki shaxsni xulq-atvori, ya'ni shaxsga oid xususiyatlarning namoyon bo'lishini ham izohlashga xizmat qiladi.

Bola tarbiyalanayotgan oila maktab o'quvchilarining ta'lim motivatsiyasini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi, ya'ni ota-ona va bola munosabatlari sohasida yotadi.

Insonning harakatlari ma'lum motivlardan kelib chiqadi va ma'lum maqsadlarga qaratilgan. Motivatsiya insonni harakatga undaydi. Motivlarni bilmasdan turib, inson nima uchun boshqa maqsadga emas, balki bir maqsadga intilishini tushunish mumkin emas. O'quv motivatsiyasini o'rganishda oila ham muhim ro'l o'ynashini ko'rishimiz mumkin.

Ota-onalar farzandi uchun qulay muhit yaratish kerak. Farzand bilan uning o'rganishga munosabati haqida gapirish: u nima uchun o'qiydi; maktabda u uchun eng muhim narsa nima; uni ko'proq nima qiziqtiradi; u eng ko'p qo'rqadigan narsalarni e'tiborga olish kerak. Shakllanish jarayonida bolaning motivatsion sohasiga doimo yaqin atrof-muhit ham ta'sir qiladi. Shuning uchun biz tarbiyaviy ta'sirni shunday tashkil etishimiz kerakki, bolaga eng yaxshi motivatsion

ko'rsatmalarni singdirish, shu bilan birga hozirgi paytda shakllangan motivatsiya elementlarini hisobga olgan holda va ulardan uning keyingi rivojlanishi uchun foydalanish kerak. Ota-onalarning asosiy vazifasi bolada ichki motivlarni rivojlantirishdir. Agar faoliyat bilimga qiziqish kabi motivlar bilan rag'batlantirilsa, bolaning o'rganishi ancha oson va qiziqarli bo'ladi. Hissiy tarbiya – tashvishni bartaraf etish mashqlarini bajarish, qiyinchiliklarni oldindan bilish qobiliyatini shakllantirish, o'quv jarayonida ijobiy his-tuyg'ularni kuchaytirish - o'quv motivatsiyasini rivojlantirish vositasidir. Farzandingizga o'z faoliyatini rejalashtirish, jumladan, kun tartibiga rioya qilish, o'qish va dam olishni o'rganishga yordam bering. Agar bola o'z oldiga aniq vazifa qo'yishni, uni amalga oshirish bosqichlarini ajratib ko'rsatishni o'rgansa, bu uni faollikka undaydi. Ota-ona munosabatlarining o'ziga xosligi otaonaning bolaga nisbatan pozitsiyasining ikkiligi va nomuvofiqligidadir. Bir tomondan, bu so'zsiz sevgi va chuqur bog'liqlik, boshqa tomondan, bu ijtimoiy xulq-atvor usullarini shakllantirishga qaratilgan ob'yektiv baholovchi munosabatdir.

Ota-onalarning munosabati o'ziga xoslik va ichki qarama-qarshilik bilan ajralib turadi. Ular bolaga nisbatan shaxsiy va ob'yektiv printsip sifatida belgilanishi mumkin. Motivsiz yoki zaif motivli faoliyat yo umuman amalga oshirilmaydi yoki u juda beqaror bo'lib chiqadi. O'quvchining ma'lum bir vaziyatda o'zini qanday his qilishi uning o'qishga sarflagan harakatlariga bog'liq. Shu sababli, butun o'quv jarayoni bolada bilimga, shiddatli aqliy mehnatga kuch sarf etishi va bunda shiddatli va ichki motivatsiyani uyg'otishi muhimdir.

Ota-onalar tomonidan bolalarni tarbiyalashning asosiy yo'nalishlari:

1. Farzandingizda qilgan ishi uchun mas'uliyat hissini tarbiyalang. Agar bolada bunday tuyg'u bo'lsa, bu maktabda va hayotda muvaffaqiyatga erishishning kalitidir. Hech qanday holatda u uchun hech narsa qilmasligingiz kerak. Unga to'g'ri o'qishni o'rgatish, unga kerakli o'quv ko'nikmalarini singdirish va keyin uning harakatlarini yo'naltirish va tartibga solish kerak.

2. Bolada boshlangan ishni oxirigacha yetkazish qobiliyatini shakllantirish. Aksariyat bolalar boshlagan ishlarini oxirigacha olib bormasdan tashlab ketishlari sababli azoblanadi. Bunday vaziyatda ota-onalar nima qilishlari kerak? Asosiysi, bolani tugallanmagan narsaga majburlamaslikdir. Unga baqirishingiz shart emas. Tinch va sirli gaplashishga harakat qiling. Ammo eng muhimi, uning dalillariga rozi bo'lish, uning muammolarini tushunganingizni va unga yordam berishga tayyor ekanligingizni ko'rsatishdir. Farzandingizga ishlarni bajarish muhimligini tushuntirishga harakat qiling.

3. Farzandingizning fikr va his-tuyg'ularini diqqat bilan tinglang. U siz bilan maktabda yuzaga kelgan barcha muammolarni muhokama qilsin. Bundan tashqari, agar bola ayni paytda uni eng ko'p tashvishlantirgan narsa bilan bo'lishsa, uni xato va noto'g'ri hisob-kitoblar uchun tanbeh qilmang, bolaning qalbiga tashvish qo'shmang. Farzandingizga salbiy his-tuyg'ularni yengishga yordam bering. Farzandingizga his-tuyg'ularini boshqarishga o'rgating.

4. Farzandingizni haqorat qilmang. "Agar sen uy vazifangni bajarmasang, sayrga chiqolmaysan" yoki aksincha: "Agar uy vazifangni bajarsang, men senga o'yinchoq sotib olaman". Hech qanday shart qo'yishingiz shart emas. Bu bolani faqat biror narsa uchun shug'ullanishga o'rgatadi. O'rganish istagi doimo uning favqulodda ehtiyoji bo'lib qolishi kerak. Jazoga duchor bo'lishdan qo'rqib o'rganish, bolada o'qish va maktabga nisbatan nafrat paydo bo'lishiga olib keladi. Bola doimo unga ishonganingizni his qilishi va har qanday vaqtda unga yordam bera olishingizni his qilishi kerak.

5. Farzandingizni yomon baholar uchun tanbeh qilmang. Bilimni qadrlash juda muhimdir. Ko'pincha maktab belgisi o'quvchilarning haqiqiy bilimlarini aks ettirmaydi. Bola o'rgansa, xato qilishi tabiiy. Xatolarsiz hech kim hech narsani o'rgana olmaydi.

6. Farzandingizni o'rganishga qiziqting, bu unga quvonch keltirsin. O'quv jarayoni faqat o'quvchiga zavq bag'ishlagan taqdirdagina muvaffaqiyatli

bo'lishi mumkin. Bolani o'rganishga majburlash yaxshi narsaga olib kelmaydi. U bilan tengdosh sifatida, maslahatlashgandek gaplashish juda foydali. Farzandingizni uy vazifasi va uni bajarish qobiliyati haqida fikr yuritishga va mulohaza qilishga undash kerak. Keyin u o'z qobiliyatini sinab ko'rish istagi bo'ladi, ya'ni u uy vazifasini bajaradi. Agar bola o'z-o'zidan biron bir vazifani bajargan bo'lsa, unda, tabiiyki, bu muvaffaqiyatni mustahkamlash va yangisiga erishish istagi bor bo'lgan bo'ladi. Bu o'rganishga qiziqish hisoblanadi.

7. Agar bola bunga loyiq bo'lsa, uni maqtang. Farzandingizga uning ko'p narsaga qodirligini ko'rsating. Bu uni yangi yutuqlar sari ilhomlantiradi. Natijani emas, balki sarflangan sa'y-harakatlarni nishonlash yaxshiroqdir. Mukofot bolaning sa'y-harakatlari uchun e'tirof ekanligini ko'rsatish muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, oilaning zimmasiga ulkan va zarur ijtimoiy vazifa yuklangan bo'lib, ota va onaning shaxsiy va ijobiy namunasi solih va soliha farzandlarning kamolga yetishi uchun garovdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – T.: ma'naviyat, 2008. 2. Бойко В.В. Трудный характер подростков. - СПб.:Издательство «Союз»,2002.

3. Shoumarov G'.B. "Oila psixologiyasi" "SHARQ" 2008yil

4. Yosh psixologiyasi va pedagogik psixologiya: Ped. in-t. talabalari uchun o'quv qo'llanma M.G.Davletshin umumiy tahriri ostida. – T.: O'qituvchi, 1974. – 194 s.

5. Dostmuhammedova Sh.A., Tillashayxova X.A., Baykunsova G., Ziyavitdinova

6. G. "Umumiy psixologiya". Toshken, 2020-yil5. .Шарафитдинов А. и др. Проблема застенчивости у ребенка и ее устранение //Образование и

воспитание. –2020. –No. 2. –С. 64-66.

7. .Шарафитдинов А. и др. Формирование у учеников чувства общности//Образование и воспитание. –2020. –No. 2. –С. 66-67

TELEVIDENIYEDA KASB ETIKASINING MAQSADI VA VAZIFALARI

Luiza Toshpo'latova journalist

Annotatsiya. Ushbu tezis bugungu kunda mamalakatimiz uchun OAVning o'rnini va ahamiyati, televideniya-dagi ko'rsatuvlarning saviyasi odob axloq qoidalariga qay darajada javob berayotganligi yoki aksincha insonlar ongida salbiy fikrlarni uyg'otayabdimi yoqmi tezisda qisqacha mavjud muammo yuzasidan taklif va tavsiyalar keltiriladi.

Kalit so'zlar. Televideniye, OAV, intrnet, sun'iy yo'ldosh, televizion,

Televideniye ommaviy axborot vositasi sifatida aholining boshqa ommaviy axborot vositalari ta'siridan tashqarida qolgan qatlamlarini qamrab olgan ommaviy axborot vositasidir. Televideniye axborotni yaratish, uzatish va idrok etish vositasi sifatidagi o'ziga xosligi bilan boshqa ommaviy axborot xizmatlaridan ajralib turadi. Sun'iy yo'ldosh televideniyesining paydo bo'lishi bilan cheklovlar yo'qolib, televizorning mavqeini yanada mustahkamladi. Televizorning xususiyatlaridan yana biri radiodan farqli o'laroq. Ekran, ya'ni tovush bilan birga harakatlanuvchi tasvir yordamida axborotni uzatishidir. Televizion tasvirlarini to'g'ridan-to'g'ri ko'rish hissiy idrok etishni ta'minlaydi va shuning uchun telekanallarning auditoriyasi eng keng auditoriya hisoblanadi. Televizion ma'lumotlarning ko'rinishi butun dunyoda uzoq vaqtdan beri eshittirish vositasi sifatida, telejurnalistika va uning boshqa turlari o'rtasidagi muhim farq bilan ajratilib kelinmoqda. Televideniye harakatni yakunlash paytidagi ovozli-vizual shaklda xabar berishga qodir. Hodisaning bir vaqtning o'zida bo'lishi va uning ekranda ko'rinishi ayni vaqtning o'zida televizorning eng noyob xususiyatidir. "Televideniye eng ommabop va ommaviy axborot vositasidir, shuningdek, boshqa

ommaviy axborot vositalaridan farqli ravishda ta'siridan tashqarida qolgan aholi qatlamlarini ham qamrab oladi”⁷. Televideniyeining ana shu o'ziga xos xususiyatlariga, o'z navbatida, ko'pgina funksional, tarkibiy, ifodali, estetik xususiyatlari va imkoniyatlari bog'liq bo'lib, uning texnik bazasi rivojlanib, takomillashib borishi bilan ommaviy axborot vositalari tizimida alohida o'rin egallaydi. Imkoniyatlarning mavjudligi televizorning zamonaviy dunyoda bajaradigan funksiyalarini ham belgilaydi. Barcha ommaviy axborot vositalari o'zlari ta'sir qiladigan jamiyatning normal ishlashini qo'llab-quvvatlaydi. Televizorning vazifasi - har bir insonning hammaga tegishli bo'lish hissini rivojlantirish. Tomoshabinlar uchun umumiy bo'lgan (umumiy, milliy va boshqa qadriyatlar tizimi bo'yicha) qadriyat yo'nalishlarini kuchaytirish, shuningdek, jamiyat uchun buzg'unchi tendensiyalarga qarshi kurashish har qanday ommaviy axborot vositalari singari televideniyeining ham ustun vazifasi bo'lishi kerak. Va shu ma'noda, tomoshabinlar tarkibi murakkab bo'lgan joyda televideniyeining integral funksiyasini bajarish ancha murakkablashadi: Shuningdek, turli ijtimoiy va yosh guruhlari manfaatlarini hisobga olish kerak deb hisoblaymiz. Barcha ommaviy axborot vositalarining maqsadi inson, jamiyat va davlatning axborotga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishdir. Bu televideniyeiga ham taalluqlidir, u faqat radio yoki bosma ommaviy axborot vositalariga qaraganda ma'lumotni to'liqroq, tezroq, haqiqiyroq va hissiy jihatdan boyroq tarqata olishi bilan ajralib turadi. Televideniyeining axborot funksiyasi haqida gapirganda, ehtimol "axborot" tushunchasining tor va o'ziga xos talqini bilan cheklanib qolish kerak. Zamonaviy dunyoda odamlar tomonidan iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va madaniy ma'lumotlarni muntazam ravishda xabardor bo'lish oddiy holga aylandi. Demak, axborot dasturlari har qanday telekompaniyaning radioeshittirish tarmog'ining tayanch nuqtasi bo'lib, boshqa barcha dasturlar yangiliklar orasidagi intervallarda joylashganligi shundan dalolat beradi. “Televideniya uzatilayotgan

---

⁷ Аудиовизуал журналистиканинг долзарб муаммолари. (Ю.Хамдамов тахрири остида) Конференция материаллари тўплами. – Т.: Зар қалам, 2007

ma'lumotlarning qurolli to'qnashuvlar, falokatlar, tabiiy ofatlar va boshqalarga urg'u berilganligi alohida e'tibor talab qiladi. Ushbu hodisaga nisbatan tomoshabinlar qiziqishini oshirish va shunga mos ravishda teleradiokompaniyaning rentabelligi uchun shov-shuvli materiallarni ko'proq e'firga uzatish bilan izohlash mumkin⁸. Biroq, bu omilni tan olgan holda, yana bir narsani ta'kidlash kerak. Ushbu informatsion funktsiya televideniye yangiliklari tomonidan amalga oshiriladi. Bu tashviqot uchun axborotni almashtirishga yo'l qo'ymaydigan global amaliyotdir. Yana bir narsa - falokatlar va urushlar haqidagi xabarlar uchun kerakli ohangni topish. O'nlab yillar davomida isbotlangan jahon standarti: yangiliklarning chiqarilishi, yomon yangiliklarning ko'pligiga qaramay, tomoshabinlarni tushkunlik va umidsizlik kayfiyatida qoldirmasligi kerak. Hammasi me'yorida va albatta yaxshi bo'lishi kerak. Albatta, oldindan hech narsa ma'lum bo'lmagan bunday voqealarni tezkor yoritish uchun uchta shart kerak:

1. Har qanday teleko'rsatuv insonni ma'lum darajada madaniyat bilan tanishtiradi.
2. Hatto axborot dasturlari ham tomoshabinga tadbir ishtirokchilarini, boshlovchilarni, ularning muloqot uslubini, savodxonlik darajasini va hokazolarni namoyish etadi.
3. Bularning barchasi bevosita va salbiy misol sifatida tomoshabinlarning munosabatiga ta'sir qiladi. Ko'proq darajada yetakchi dasturlar mos yozuvlar sifatida qabul qilinadi.

Aytgancha, bu haqiqat teletanqidchilarni tashvishga solib kelgan va shunday bo'lib qolmoqda, chunki turli darajadagi ko'plab telekanallarning paydo bo'lishi, o'z navbatida, madaniyatsiz va yetarli darajada savodsiz boshlovchilarning ko'pligini keltirib chiqardi. Afsuski bugungi kunga kelib televideniye bo'lgan talab aytarli darajada emas. Chunki internet rivojlangani sari telekanalarning auditoriyasi sezilarli darajada pasayib ketdi. Buning boshqa sababi ham bor,

---

⁸ Рўзиев Ф., Жўраева Х. Тележурналистга тавсиялар.

telekanallarda efirga uzatilayotgan ko'rsatuvlarning saviyasi ham talabga javob bermaydi. Bugun telekanallarimiz deganda birinchi o'rinda insonning hayoliga bachkanalik, safsatabozlik, bir xillik yangi chehralar emas, faqatgina muhlisga tanish bo'lgan yuzlar bilan ishlash tushuniladi. Bizningcha televideniye yangilik qilishdan qo'rqadi, bunga sabab auditoriasini yo'qotib qo'yish, menimcha. Lekin bir narsani unutmaslik kerak, tomoshabin bir xillikdan juda tez zerikadi, chunki tomoshabinga avval ko'rgan chehralar yoki insonlar allaqachon qiziq emas. Tomoshabin doim yangilik kutadi, agarda yangilik topa olmasa uni qiziqtiradigan mavzular bo'lmasa, o'z-o'zidan telekanal auditoriasini sekin asta yo'qotadi. Ammo albatta yangilik deganda, biz bachkanalik mentalitetimizga to'g'ri kelmaydigan odob-axloq qoidalariga zid bo'lgan narsalarni nazarda tutmayabmiz. Teleekranlarga nazar solib qarasangiz bugungi kun boshlovchilari asosan internetda bir ikkita saviyasiz videolari yoki vaynlari, fishkali so'zlari bilan mashur bo'lgan bloggerlardan tashkil topgan. Afsuski, aslida ular hech qanday blogger ham emas. Vaqtinchalik ya'ni bir zumda be'mani qiliqlari bilan mashhur bo'lib olgan bloggerlar boshlovchi, to'rt yil aynan shu sohada o'qib o'rgangan jurnalistlar esa bekorchi, ishsiz, adolatni qarang. Bu bilan biz barcha telekanallar shunaqa demoqchi emasmiz, lekin deyarli 80% telekanallarda bachkana va savodsiz bloggerlar tomonidan olib borilayotgan ko'rsatuvlar mavjud. Bu esa televideniyeining saviyasi tushib ketishiga hamda unga bo'lgan talabni kamayib ketishga sababchi bo'lyabdi. Har bir xonadonda televizor mavjud, lekin uni ko'radigan shaxs yo'q, chunki har bir insonning qo'lida televizor vazifasini bajaruvchi vosita telefon mavjud. Undagi internet ma'lumotlarni xabarlarini televizordan ko'ra tezroq hamda sifatliroq yetkazib beradi. Internet, texnika, rivojlanib ketgan bu davrda televizorga bo'lgan talab juda kamayib ketdi. Sabab televizorni faqatgin uyda ko'rib axborot olish mumkin. Biroq telefondan istagan joyingizda, istalgan vaqtda foydalanish mumkin, ya'ni telefon makon va zamon

tanlamaydi. Televizorning imkoniyatlari cheklanganligi tufayli televideniye ga ham sezilarli tasir ko'rsatayabdi.

Bugungi kunda jamiyatning televideniye ga, uning madaniyat markazlari va chekka hududlar tafovutlarni bartaraf etish uchun unga bo'lgan talab darajasi ortib bormoqda. Televideniye makon va zamonni yengib, chekka hududlardagi teatr ixlosmandlariga poytaxt teatrlari spektakllarini tomosha qilish imkoniyatini yaratib beradi. Televideniye ning yana bir o'ziga xosligi shundaki, u nafaqat o'ziga xos spektakllarni yaratish, balki sahnada ijro etilayotgan teatrni ham suratga olish xususiyatiga ega. Teatr tomoshasining umri qanchalik qisqa ekani ma'lum. Vaqt o'tishi bilan aktyorlar ketishadi va ma'lum sabablarga ko'ra o'zgaradi, rejissyorlar almashadi, spektakllar "eskirgan" va tomoshabin ham boshqacha fikrlaydigan yoshlar bo'ladi. Lekin u kameraning lentalariga muhrlansa abadiyligicha qoladi. Spektakl va aktyorlarni ijodiy salohiyati cho'qqisida kinoda suratga olishga vaqt ajratish televideniye ning asosiy vazifalaridan biri bo'lib, u mamlakat madaniy qadriyatlarining umumiy fondiga o'z xissasini qo'shishi kerak. Badiiy madaniyatning chinakam arsenaliga aylangan ushbu fondan premyeralar va teatr tomoshalarini oqilona almashtirib, televideniye yoshlarning yangi avlodlarini keksa avlod tarbiyalagan qadriyatlar bilan tanishtiradi.

TELEKO'RSATUVLARDA KASB ETIKASINING O'RNI VA
AHAMIYATI

Luiza Toshpo'latova journalist

Annotatsiya. Ushbu tezis journalist odob-axloq qoidalari haqida bo'lib, jurnalistlar belgilab qo'yilgan qoidalarga amal qilish darajasi va jurnalistlarning kiyinish odobi oddiy kuzatuvchi uchun qanchalik darajada muhumligi haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlari. Odob-axloq, imij, axborot, xabar,

XXI asrni tom ma'noda zamonaviy axborot texnologiyalari asri deyish mumkin. Bugun qaysi sohaga qaramang, zamonaviy texnologiyalar kirib bormoqda. Axborot texnologiyalarining kundan-kun rivojlanib borishi axborot to'plash, qayta ishlash va tarqatishda bo'layotgan jarayon suratini yanada tezlashishiga sabab bo'lmoqda. Albatta, bu kishilarning axborotga bo'lgan talabini qondirish uchun yetarli bo'layabdi deyish mumkin. Jahonning eng yuksak darajada rivojlangan davlatlari telekanallari ham axborot uzatish jarayonida faol ishtiroki bilan insonlarga xolis axborotni yetkazishda yuksak va sifatli axborot uzatishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan. Televideniyeining axborot uzatish vazifasi o'z ichiga ko'plab masalalarni qamrab oladi. Xususan, axborot uzatishda eng muhim hisoblangan auditoriya masalasiga alohida e'tibor qaratish lozim. Telekanallar eng avvalo, auditoriya talabiga mos axborotni uzatish lozim. "Shuningdek, tomoshabinning psixologik qarashlarini aks ettiruvchi, ularga xush yoqadigan shu bilan birga ularning axloqiga ta'sir qiladigan axborotni uzatish maqsadga muvofiq"⁹. Axborot tayyorlash va uni uzatish tizimini yanada takomillashtirish texnika taraqqiyotlaridan yuksak darajada foydalanish evaziga yuqorida aytilgan vazifalarga erishish mumkin. Zero, qoloq axborot texnologiyasi bilan yuksak natijaga erishish "osmondan olma tushishini" kutish bilan barobar.

---

⁹ Баҳриев К. Оммавий ахборот воситалари фаолиятининг ҳуқуқий асослари. -Т.: Гафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 2001.

Axborotning jamiyat globallashuvi, konvergentsiyalashuvining yanada jadallashishi jahonda axborot oqimining turli kuchlar tomonidan boshqarilishi g'oyalar kurashining avj olishi mafkuralarning to'qnash kelishi avvalo berilayotgan axborotning har qanday ko'rinishini ko'zdan kechirish, eng zarurinigina tanlab olish, shuningdek omma xususan, yosh avlod ongida turli xil salbiy fikr-mulohazalarga sabab bo'ladigan axborotni to'xtatib qolish, xolis hamda haqqoniy axborotni uzatishni yo'lga qo'yish eng dolzarb vazifasidir. Televideniyaning boshqa ommaviy axborot vositalaridan ustunligini hisobga olsak, unda ta'sirchan vositalar rangtasvir, jonli efir borligini nazarda tutsak teletomoshabin ongida xolis axborotga bo'lgan intilishlarni qondirish aynan telekanallarning oldida turgan eng dolzarb vazifadir. Tasvir hamda so'zning keng imkoniyatlari, jonli tasvirning borligidan foydalanib axborot qabul qiluvchilarga tezkor ishonchli axborot bera olish teletomoshabin ongida axborot berishning eng muhim shartidir. Agar biz yuqorida tilga olingan biror jihatni unutib qoldiradigan bo'lsak, telekanal auditoriyasi tushib ketishi ushbu kanalga nisbatan ishonchning yo'qolishiga sabab bo'lishi mumkin. Ommaning axborotga tashnaligini qondirish uchun doim qat'iy prinsipga amal qilish kerak. Bundan tashqari «Yoshlar» telekanalining “Fan va yoshlar”, “Imkon shou”, “Vatanparvar” kabi bir qancha ko'rsatuvlar jamoatchilik orasida katta qiziqish uyg'ota olgan. Yoshlar xalqimizning orzu-intilishlarini ro'yobga chiqaradigan katta kuchdir. Shu bois yoshlarning “Katta kuch” ekanligini namoyon qiluvchi ijodiy faoliyatini, bilim olish xususiyatlarini, sportdagi yutuqlarini ommaviy axborot vositalari yoritib bormoqda. “O'zbekiston” teleradiokanalining “Axborot”, «Yoshlar» teleradiokanalining “Davr”, “Toshkent” teleradiokanalining “Poytaxt”, “Sport” teleradiokanalining “Xabarlar”, shuningdek mahalliy televideniya axborot dasturlari teletomoshabinlarning axborotga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishga harakat qiladi. Shu o'rinda bir fikrni aytish joiz. Bugungi kunda jurnalistlarning sohalarga ixtisoslashuvi ko'zga tashlanmoqda. Qishloq xo'jaligiga bag'ishlangan ko'rsatuvlarni tayyorlovchi jurnalistlar alohida, umuman har bir sohani va mavzuni yoritishga ixtisoslashgan telejurnalistlar ajralib chiqmoqda. Demak, axborot texnologiyalarining ishlab chiqilishi

va amaliyotda keng joriy etilishi jurnalistika sohasining gullab yashnashi uchun asos bo'la oladi.

Televizion axborotlarni tayyorlash va efirga uzatish yangi texnologiyalari jahon jurnalistikasi tajribasida yangicha ko'rinishlarda o'zining amaliy tasdig'ini topib kelmoqda. Rossiya jurnalisti V.G. Kuznetsovning shohidlik berishicha, "Fransiyaning Marsel' telestudiyasida 10 nafar telejurnalist bo'lib, ularning har biri kinotasvirga tushirish, tasvirni, ovozni montaj qilish, kadrda boshlovchi va suxandon vazifasini bajarish hamda mashina haydash malakasiga egadir"¹⁰ Bu esa jurnalistika sohasida muxbir universalizmi, axborotni tayyorlashda ixtisoslashuvlik, muxbirning kasbiy mahorati bilan uning texnik amaliyotini uyg'unlashtirish, axborot manbaini erkin tanlash va uni qayta ishlash kabi televideniya axborot berishning yangi shakllarini yuzaga keltirdi.

Bugun rivojlangan davlatlarda telejurnalistlarning o'ziga xos toifasi vujudga keldi. Ular jurnalistlik qilish bilan bir qatorda tasvirga olish va montaj qilishdek ishlarni bemalol bajara oladi. Yuqorida qayd etib o'tganimizdek televideniya axborot berishning yangi shakllari bugun O'zbekiston televideniyesi dasturlarida qisman bo'lsada, o'z ifodasini topib kelmoqda. Xususan, "Axborot", "Davr", "Poytaxt" informatsion dasturlari aholining axborotga bo'lgan talabini qondirib kelmoqda. Ayniqsa "Axborot" va "Davr" ko'rsatuvlari bu borada ancha yetakchilik qiladi. Ushbu kanallar zimmasiga anchayin mas'uliyatli vazifa yuklatishi aniq. Negaki, xorijdan kelayotgan axborotni to'g'ridan-to'g'ri bermasdan uning bir qancha jihatlarini chetlab o'tgan holda ommaga yetkazish oson ish emas. U bir qancha bosqichlarni bosib o'tgach auditoriyaga yetkaziladi. Biz yuqorida informatsion dasturlarning axborot berish vazifasini ko'rib chiqdik. Biroq ma'naviy-ma'rifiy, ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy ko'rsatuvlar ham o'ziga xos tarzda aholini axborot bilan ta'minlaydi. "Bugungi ko'rsatuvlar ham yosh avlodni ma'naviy barkamol qilib tarbiyalashga qaratilgan bir maqsad hisoblanadi. Bundan tashqari, yoshlar ko'rsatuvlarida ularning odob-axloq masalalariga ham jiddiy e'tibor beriladi. Zero,

---

¹⁰ Эрназаров Қ.Т. Репортёрлик фаолиятининг назарияси ва амалиёти. – Т.: Университет, 2002. -Б.48.

ishning indallosi odob-axloqdir”¹¹. Ayniqsa, yoshlarning tarbiya masalalar bag‘ishlangan rangin ko‘rsatuvlar efirga uzatila boshlandi. Biz yuqorida tilga olgan ko‘rsatuvlar voyaga yetayotgan yosh avlodni ma’naviy barkamol, yuksak qadriyatlarga sodiq hamda ona vatanga muhabbat ruhida tarbiyalashni o‘z oldiga maqsad qilib qo‘ydi. Kamolotga erishish uchun avvalo qalb pokizaligi haqid o‘ylash kerak. Buning barchasi haqiqiy bilimga bog‘liqdir. Kelajak avlodni ma’nan yetuk, ruhan pok, boy tafakkurli qilib tarbiyalashda ularning yuksak ma’naviyatli va madaniyatli qilib voyaga yetkazishda teleko‘rsatuvlarning ahamiyati katta. Buning uchun esa eng avvalo, efiarda berilayotgan ko‘rsatuvning ta’sir darajasini kuchaytirish, soniga emas, sifatiga e’tibor berish lozim. Televideniye ning imkoniyatlaridan kelib chiqadigan bo‘lsak, biz yuqorida aytgan gaplarimizning isbotini ko‘ra olamiz. Televideniye auditoriyaning informatsiyaga bo‘lgan ehtiyojini tez va ta’sirli qondirish bilan boshqa ommaviy axborot vositalaridan ajralib turadi. Tasvir, so‘z va ovozning o‘zaro uyg‘unligi axborotni to‘laqonli uzatishda cheksiz imkoniyat tug‘diradi. Bu imkoniyat esa o‘z navbatida unga efir estetikasi mas’uliyatini yuklaydi. Mutaxassislarning fikriga ko‘ra, teletomoshabin efiarda berilayotgan xabardan ko‘ra uni yetkazayotgan jurnalistga e’tibor berar ekan Amerikalik mashhur jurnalist, tok-shou qirolichasi Opra Uinfri o‘z tajribasidan kelib chiqib shuni aytadiki, “Teletomoshabin uchun siz berayotgan axborot muhim emas. Eng zamonaviy dekoratsiyalar, boshlovchilarning turli-tuman kiyimlari, studiyaga taklif etilgan mashhur insonlarning boshqalarga o‘xshamagan xatti-harakatlari muhimroq”¹². Buning qanchalik haqiqatligini vaqt ko‘rsatadi. Ammo ekranda paydo bo‘lgan suxandon eng avvalo, tashqi ko‘rinishi bilan omma diqqatini jalb qiladi.

O‘zini tuta bilish hamda nutq masalalari keyingi vazifa. Nutq madaniyati efir estetikasi va etikasining eng muhim jihati hisoblanadi. Chunki insonning borlig‘ini namoyon qiluvchi vosita uning tili, nutqiy madaniyatidir. Telenutq o‘ziga xos

---

¹¹ ЖУРНАЛИСТИКА. 7-жилд. – Т.: О‘zbekiston НМИУ, 2019

¹² Телевизионная журналистика. – М.: МГУ, 2002. 22 б.

axborotning kanali hisoblanadi. Jurnalistning nutqiy salohiyati qanchalik yuqori bo'lsa, u notiqlik san'atini qanchalik egallagan, tilning adabiy uslubiy maromlarini o'zlashtirgan bo'lsa, efir estetikasi va etikasining talablariga javob bergan bo'ladi. Ushbu qoidalarga amal qilinmasa, berilayotgan axborot qanchalik muhim bo'lmasin, uning ta'sirchanlik darajasi pasayib boraveradi, auditoriyani o'ziga qaratadi. Tomoshabin dasturning mohiyati, unda yoritilayotgan mavzu bilan qiziqmaydi. Aksincha, boshlovchi kiyib olgan jimjimador ust-kiyim tomoshabinning munozara mavzusiga aylanadi. Agar tomoshabinga baho bering, deydigan bo'lsangiz, dastavval u jurnalistning tashqi ko'rinishi haqida gap ochadi. Xulosa qilib aytganda, televideniya faoliyat yuritayotgan jurnalistlarimizning efirda o'zini qanday tutishi, gapirishi kiyimi me'yorida bo'lishi muhim. Shuningdek, jurnalist efir qonun qoidalaridan chetga chiqmagan holda ko'rsatuvning ta'sirchanlik darajasini oshirishi tomoshabin ongida yaxshi taassurot uyg'otishi lozim.

